

سیاسەتكردنی ڕەوشتبەرزانە

چۆن و بۆچی؟

عەلی باپیر

چاپی یەكەم

2019 ز | 1440 ك

www.alibapir.net

ناوەندی راهێنان و گەشە پێدان

ناوەندێکە، لە پەیڕەوی نێوخۆی پەسندکراوی کۆنگرەی سێیەمی کۆمەڵی ئیسلامی کوردستان/عێراق ساڵی 2015 وەکو یەکێك لە ئۆرگانە فەرمییەکانی حزب بڕیاری لەسەر دراوە و جێگیرکراوە. ئەرکە سەرەکییەکەی بریتییە لە گرنگیدان بە پەرەپێدانی تواناکان و پێگەیاندنی ئەندامان لە بوارە جیا جیاکان،و بایەخدان بە بواری رۆشنبیری و راهێنان و گەشەپێدانی توانستەکانیان، بەمەبەستی دروستکردنی کادیر و سەرکردەی داهاتوو لە کایەی حزبی و حکومیدا.

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

﴿ تِلْكَ ٱلدَّارُ ٱلْـَٔاخِرَةُ نَجْعَلُهَا لِلَّذِينَ لَا يُرِيدُونَ عُلُوًّا فِى ٱلْأَرْضِ وَلَا فَسَادًا ۚ وَٱلْعَٰقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ ٨٣ ﴾ القصص: ٨٣

پێشکەش بێ

بەو کەسانەی هەوڵدەدەن ڕەوشتبەرزانە و ئاکار پەسندانە کارو چالاکی سیاسیی بکەن و، تێدەکۆشن لەو ڕێیەدا گوێ بە ئارەزووە دەروونییەکان و، فشارە دەرەکییەکان نەدەن و، ئامادەشن لەو پێناوەدا هەر باجێکیان بکەوێتە سەر، سەخاوەتمەندانە بیدەن.

پێشەکی

بابەتی زنجیرەناملیکەی ئاگایی ژمارە (11)ی ئەمجارە بریتییە لە ((سیاسەتکردنی ڕەوشتبەرزانە چۆن و بۆچی؟)) کە لە نووسینی بەڕێز مامۆستا عەلی باپیر ئەمیری کۆمەڵی ئیسلامییە، سەرەتا ئێمە وەکو ناوەندی ڕاهێنان و گەشەپێدان دەستخۆشی و دەستگوشی لە بەڕێزیان دەکەین و ماندووبوونی بەرز دەنرخێنین کە ئەمجارە بە بابەتێکی یەکجار گرنگ بۆ دۆخی ئێستامان بەشداری لەگەڵ کردین و بۆ ئەم مەبەستەش کاتێکی زۆری خۆی بۆ ئامادەکردن و نووسینەوەی ئەم بابەتە تەرخان کرد. دیارە ئەم بابەتە پێشتر لەمیانەی کۆڕێکی تایبەت بۆ دەرچووان و مامۆستایانی خولی یەکەمی هەنگاوی ناوەندی ڕاهێنان و گەشەپێدان و ژمارەیەکی بەرچاو لە ئەندامانی سەرکردایەتی و بەرپرسی ئۆرگانەکان و کادیرە پێشکەوتووەکانی کۆمەڵی ئیسلامی لە مێژووی 2018/11/3 لە شاری سلێمانی پێشکەشکرا، جا دوای نووسینەوەی و دووبارە پێداچوونەوەی و دەوڵەمەندکردنی لەلایەن بەڕێزیانەوە، ئەم بابەتەی لێوە بەرهەم هات.

بۆ ئەم ژمارەیە و جیاواز لـە ژمارەکانی تر، تیراژێکی زۆر زیاتر لـە جاران بە چاپ دەگەیەنرێ و دواتر بەسەر ئۆرگانەکان بلاّو دەکرێتەوە ، بۆ ئەوەی ناوەڕۆکی ئەم بابەتە شۆڕببێتەوە نێو پانتاییەکی فراوانی ئۆرگانەکان و تەواوی سەرکردایەتی و کادیرە بالاّکانی کۆمەڵی ئیسلامی پێی ئاشنا بن و بگاتە دەستیان.

شایانی باسە بیرۆکەی لـە دایك بوونی ئەم بابەتە و دواتر بە چاپ گەیاندنی لـە دوو توێی ئەم نامیلکەیەی بەردەستتان، بۆ ئەوە دەگەڕێتەوە کە ناوەندی راهێنان و گەشەپێدان پرسی رەوشتبەرزی سیاسی بە پرسێکی زیندوو و گرنگ زانی بۆ قۆناغی ئەمڕۆی کاری سیاسی، چونکە ئەوەی ئێستا دەبینرێ و پیادە دەکرێ لـەسەر گۆڕەپانی سیاسی بوونی دابڕانێکی شاقوولـییە لـە نێوان ئەخلاق و سیاسەتکردندا، واتە سیاسەتکردنی ئەمڕۆ کە لـەلایەن بکەرە سیاسییە دەستڕۆیشتووەکانەوە مومارەسەدەکرێ رووتاندنەوەی ئەخلاق و بەها بەرزەکانە لـە جەستەی سیاسەتدا، ئاشکرایە کە پاراستنی ماف و دادپەروەری لـە کۆمەڵگەدا یەکێك لـە بنچینەکانی ئەخلاقە واتە ئەخلاق گەرەنتی دانەبڕانی سیاسەتە

لە ویژدان و دادپەروەری، بەدیهێنانی ماف و دادپەروەریش لە کۆمەڵگەدا ئەرکی دەسەڵاتی سیاسییە، ئەوەش پێمان دەڵێت کە هەبوونی رەوشتبەرزی لە سیاسەتکردندا کە هەموو رەفتار و بڕیار و جووڵەی سیاسییەکان دەگرێتەوە بۆ بکەرێکی سیاسی چەندە پێویست و زەرووره.

بۆ ئەم مەبەستە ناوەند بە پێویستی زانی کە بزانیێ تێڕوانین و بیرکردنەوەی مامۆستا،و خوێندنەوە و شرۆڤە و لێکدانەوەی ئەو بۆ پرسی ئەخلاقی سیاسی یان سیاسەتکردنی رەوشتبەرزانە چییە و چۆن مامەڵەی لەگەڵ دەکریێ، بۆ ئەوەی دواجار ئەم تێز و روانگەیەی بەڕێزیان لەمەڕ ئەم پرسە تەبەنی بکریێ و ببێتە یەکێك لە تایبەتمەندییەکانی کۆمەڵی ئیسلامیی،و وەکو شوناسێك کۆمەڵی پیێ بناسرێتەوە لەسەر گۆڕەپانی سیاسییدا.

ناوەندی راهێنان و گەشەپێدان

2108/12/12

سەرگوزشتەی ئەم كتێبە

خوێنەری بەڕێز!

پێم وانیە لەهیچ كەس شێردراوە بێ كە لەم ڕۆژگارەدا مرۆڤایەتیی لەگەڵ گەلێك كێشەو قەیرانی جۆراوجۆردا دەستەو یەخەیە، لەهەموو بوارەكانی ژیاندا: فیكرو كلتوور، حوكم وسیاسەت، خێزانیی‌و كۆمەڵایەتیی، ئابووریی‌و گوزەران، جەنگ‌و ئاشتیی، ژینگەو دەوروبەر ...هتد.

بەڵام پێم وایە: قەیرانی ڕەوشت‌و ئاكار (الأخلاق والسلوك) بەگشتیی و، بەتایبەت لەبواری حوكمڕانیی‌و سیاسەتكردندا، لەهەموو ئەو قەیرانانەی دیكە گورچكبڕترو بەزەڕترەو، چارەسەریشی قورسترو بەمەسرەفترە.

قورسیی چارەسەری قەیرانی ڕەوشت‌و ئاكارو، تێچوون (خرجي)ی زۆریشی، بەتایبەت لەبواری حوكمڕانییدا، هۆكارەكەی ئەوەیە كە مرۆڤ "چ وەك تاك چ وەك كۆمەڵ" بۆی نالوێ بەڕەوشت‌و ئاكاری بەرزو پەسندەوە پابەندبێ‌و، دەستبەرداری خەسڵەتە جوان‌و چاكەكانی نەبێ، لەگەرمەی

کاروچالاکی سیاسیی‌و ئیداره‌دان‌و، حوکمڕانیی حزب‌و حکوومه‌ت ولاتدا، مه‌گه‌ر:

1. خوای به‌رزو مه‌زنی له‌خۆی و خه‌ڵك خۆشتر بوێ.
2. دوارۆژ به‌سه‌ر دنیادا هه‌ڵبژێرێ.
3. ڕووح و لایه‌نی مه‌عنه‌ویی، له جه‌سته و لایه‌نی ماددیی، له‌لا گرنگتر بێ.
4. هه‌ق و ڕاستیی و دادگه‌ریی هێنده له‌لا شیرین بن، که به‌هیچ شتێکیان نه‌گۆڕێته‌وه، چ جای بۆناهه‌ق و درۆو سته‌م، نادیده‌یان بگرێ‌و ده‌ستیان لـێ هه‌ڵبگرێ .

ئنجا ئه‌مانه‌شی بۆ ده‌سته‌به‌رنابن، مه‌گه‌ر هه‌ڵگری هه‌رکام له‌مانه بێ:

١ـ بوونناسییه‌کی ڕاست‌و دروست.

٢ـ ئیمان‌و عه‌قیده‌یه‌کی ساغ و پاك .

٣ـ خوا په‌رستییه‌کی ڕێك و بێ خلته.

٤ـ ڕه‌وشت و ئاکارێکی به‌رز و په‌سند.

كە ئەمەش تەنیا و تەنیا لـە وەحیی و پەیامی ڕاست و ساغ و دەستکاریی نەکراویی خوادا، چنگ دەکەوێ، کە ئیسلامی بەرجەستەیە لـە قورئانی بەپێز و ڕێبازی پێغەمبەری بەڕێزدا "صلى الله عليه وسلم".

ئنجا لـەبەردەم لـە ئیسلام بەهرەمەندبوونی چینی سیاسەتمەدارو بەرپرس‌و حوکمڕاندا، سێ کۆسپ و لـەمپەر هەن، کە ڕێی گەیشتن بەو ئامانجەیان لێدەگرن‌و، هەتا نەیانبڕن‌و هەڵیان نەبوێرن، دەستیان پێی ناگات:

یەکەم: لـەحالێکدا کە وەحیی‌و پەیامی خوا (ئیسلام) تەنیا لـە قورئان و ڕێباز (سنة)ی پێغەمبەری خاتەم (محمد)دا ﷺ بەرجەستەیە، ئێستاکە: ئیسلام وەك ئاوی ڕووبارێکی هەڵقوڵاو لـە سەرچاوەیەکی ساف‌و سازگار، کە ماوەی هەزارو چوارسەدو پەنجاو سێ (١٤٥٣)[1] ساڵـە بەڕێ کەوتوە، لـەماوەی دوورو درێژی ئەو هەموو ساڵانەداو، لـەو هەموو ناوچە جوگرافییانەدا کە پێیاندا ڕەتبووە، خشپ‌و خاڵ‌و پووش‌و پەڵاش‌و لیتەو لاڵێکی زۆری تێکەڵ بووەو، بۆ

[1] چونکە: 1440+13ی پێش کۆچکردن بۆ شاری مەدینە = 1453 ساڵ

کەسانێك شارەزای ئیسلام نەبن، لەدوو سەرچاوە ڕوونو بێ چەندو چوونەکەیدا (قورئانو سوننەت) ڕووی ڕاستەقینەی ئیسلام، تا ڕاددەیەکی زۆر ونو پەنهان بووە، بەتایبەت بۆ ئەو چین (طبقة)ە سیاسییەی کە لە سۆنگەی بێبەش (محروم) بوونیانەوەو، لە بووناسیی (معرفة الوجود ـ ontology)و، ئیمانو عەقیدەی ئیسلامیی، هاندەرو پاڵنەرێکی جیددییان نەبووە بۆ هەوڵدان بۆ لێکۆڵینەوەیان لەبارەی ئیسلام و لێتێگەیشتنیەوە.

دووەم: ئەو چینە سیاسییە "زۆربەی" لەئەنجامی بەهرەمەند بوونیاندا لە کۆمەڵێك پلەو پێگەو ئیمتیازی مادددیی‌و مەعنەویی، پەردەیەکی ئەستووری لە خۆبایی بوون (غرور)و لەکەوڵی خۆ دەرچوونو، خۆ گەورە بینین، بەسەر عەقڵو دڵیان هەڵکشاوەو، پێیان نەنگیی‌و کەمیی بووە، لەبارەی ئیسلامەوە پرسیار بکەنو، خۆیان هۆشیارو بەرچاو ڕوون بکەنو، بەزۆریی لەحاڵەتی نەزانیی ئاوێتە (الجهل المركّب)دا گیرۆدەو گرفتار بوونو، لە ئیسلام نەشارەزانو ناشزانن کە نە شارەزان.

سێیەم: لەسۆنگەی ئەوەوە کە ئایەتەکانی کتێبی بەرزو پیرۆزی خواو دەقەکانی ڕێبازی پێغەمبەری پێشەوا "صلی الله علیه وسلم"، زۆر بەڕوونیی‌و ڕاشکاویی‌و بێ پێچ و پەنا، لەبواری چۆنیەتی حوکمڕانیی کردندا، نوختەیان خستۆتە سەرپیت‌و، سەرەنجام پابەندیی بە ئیسلامی بەرجەستە لەقورئان‌و سوننەتدا، دەبێتە کۆسپ‌و لەمپەرێکی مەحکەم لەبەردەم تێرکردنی ناشەرعییانەی غەریزەکانیان‌و، هێنانەدی نارەوایانەی بەرژەوەندییەکانیانداو، بێگومان ئەوەش سڵەمێنەرەوەیەکی گەورەی کەسانێکە لە ئیسلام، کەمرۆڤ تەنیا وەك جەستەو تۆپەڵێك حەزو غەریزەو، ژیانیش تەنیا وەك مادده دەبینن!

بەڵێ خوێنەری بەڕێز!

بەبڕوای بەندەو بەپێی ئەزموون‌و شارەزایی چەندان ساڵەم، ئەو سێ کۆسپ‌و لەمپەرە، پەرچو ئاستەنگی بەردەم زۆربەی ئەو چینە سیاسییەن، کەسالآنێکی دوورو درێژە، بەو شێوە سەقەتەو ناشەرعییانەو دواکەوتووانەیە، ئەم ولاتە بەڕێوە دەبەن.

هیواداریشم ئەم کتێبە بەرچاو ڕوونییەکی باش بێ‌و، هاوکارێکی ساغ بێ، بۆ هەموو ئەو کەسانەی هەست بەمەترسیی دابڕێنرانی ڕەوشت‌و ئاکاری پەسند، لەکایەو کاری سیاسیی‌و حوکمڕانیی دەکەن، کە قۆڵی هیممەتی لێ هەڵماڵن، بۆ گێڕانەوەی ڕەوشت‌و خووی بەرزو جوان، بۆ کارو چالاکی سیاسیی، تاکو چیدیکە هەمووڵایەك ئەو هەموو باجە گرانانەی ئەو لێکدابڕانەی: (ڕەوشتی بەرزو کاری سیاسیی) نەدەین بەگشتیی‌و، بەتایبەتیش زۆربەی چینی سیاسیی‌و حوکمڕان‌و بڕیار بەدەست، زیاتر خۆی عەیبداری لای خەڵك‌و گوناهباری لای خەڵك نەکات.

ئەو کتێبەی بەردەستیشت لەئەسڵدا کۆی دوو وتاری بەندەیە، کە بە هەمان ناوونیشان: (سیاسەتکردنی ڕەوشتبەرزانە: چۆن‌و بۆچی؟!) لە هۆڵی مەڵبەندی سلێمانییدا پێشکەشی کۆمەڵێکی بژاردە لەخوشك‌و برایانی مشوور خۆرو بەرپرس کراون‌و،[2] پاش هێنانە سەر کاغەزو تایپکران‌و چاو پێدا گێڕانەوەو دەستکاریی خۆم، لەدوو توێی ئەم کتێبەدا چاویان بەدنیا

---

2 - لەڕۆژی: 2018/11/3ز دا .

هەڵهێناوە، لێرەوەش سوپاس‌و پێزانینم بۆ سەرجەم ئەو بەڕێزانە دەردەبڕم کەدەستیان هەبوو لەبەرهەمهێنانی ئەم کتێبەدا، بەتایبەت (ناوەندی ڕاهێنان‌و گەشەپێدان) کە بیرۆکەی پێشکەشکردنی ئەم بابەتەو، هەل و مەرج بۆ ڕەخساندنی لەلایەن ئەوانەوە بوو.

سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ ، وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

15/ 3 / 1440 ك

23 / 11 / 2018 ز

هەولێر

پێشەكیی و ڕێخۆشكردن

إنّ الْحَمْدَ لِلهِ نَحْمَدُهُ وَنَسْتَعِينُهُ وَنَسْتَغْفِرُهُ، وَنَعُوذُ بِاللهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا، مَنْ يَهْدِهِ اللهُ فَلاَ مُضِلّ لَهُ، وَمَنْ يُضْلِلْ فَلاَ هَادِىَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاّ اللهُ وَحْدَهُ لاَ شَرِيكَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنّ مُحَمّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ.

﴿يَا أَيُّهَا الّذِينَ آمَنُوا اتّقُوا اللّهَ حَقّ تُقَاتِهِ وَلَا تَمُوتُنّ إِلّا وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ﴾ (آل عمران:102).

﴿يَا أَيُّهَا النّاسُ اتّقُوا رَبّكُمُ الّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً وَاتّقُوا اللّهَ الّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ إِنّ اللّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا﴾ (النساء:1).

﴿يَاأَيُّهَا الّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللهَ وَقُولُوا قَوْلاً سَدِيدًا * يُصْلِحْ لَكُمْ أَعْمَالَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَمَنْ يُطِعِ اللهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ فَازَ فَوْزًا عَظِيمًا﴾ (الأحزاب: 70، 71).

أَمّا بَعْدُ فَإِنّ خَيْرَ الْحَدِيثِ كِتَابُ اللهِ، وَخَيْرَ الْهَدْيِ هَدْيُ مُحَمّدٍ صلى الله عليه وآله وسلم، وَشَرّ الأُمُورِ مُحْدَثَاتُهَا، وَكُلّ مُحْدَثَةٍ بِدْعَةٌ، وَكُلّ بِدْعَةٍ ضَلاَلَةٌ، وَكُلّ ضَلاَلَةٍ فِى النّارِ.

بەڕێزان!

بابەتی سیاسەتکردن بە ڕەوشتی بەرزو جوان، هەمیشە هەر بابەتێکی گرنگو هەستیارەو، شایانی ئەوەیە کە قسەو باسێکی زۆری لەسەر بکرێت، بەڵام بەتایبەت لەم هەلو مەرجەی ئێستای هەرێمی کوردستاندا، بەڵکو عێراقو، فراوانتریش، زیاتر دەیهێنێ کە قسەی لەسەر بکەین، لەبەر ئەوەی بەداخەوە کە سیاسەتکردن لە ئەنجامی لێکدابڕانی لەگەڵ ڕەوشتو بەها بەرزەکاندا، ڕەونەقو جوانیی خۆی لەدەست داوە، لەحالێکدا کە سیاسەتکردن لە ڕوانگەی شەریعەتەوە، پیشەی پێغەمبەران (صەلاتو سەلامی خوایان لەسەر بێ)، بووە، وەك پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: (كانت بنو إسرائل تسوسهم الأنبياء، كلّما هَلَكَ نبيٌّ خَلَفَه نبيٌّ) رواه البخاري:3268، و مسلم: 1842.

واتە: گەلی بەنو ئیسرائیل، پێغەمبەران (عليهم الصلاة والسلام) سیاسەتیان دەکردن، هەرکات پێغەمبەرێك وەفاتی دەکرد، یەکێکی دی لە شوێنی دەبوو بە جێنشین.

سیاسەتیان دەکردن، واتە: سەرپەرشتییان دەکردن‌و، لە ڕاستیدا وشەی (سیاسەت)، "وەك دواییش باسی دەکەین" سەرپەرشتییکردن‌و مشوور لێ خواردن‌و کاروبار هەڵسووڕاندنە.

ئنجا لە حاڵێکدا کە سیاسەتکردن لە ڕوانگەی شەریعەتەوە، پیشەی پێغەمبەران (علیهم الصلاة والسلام) بووە، بە دەقی فەرمایشتی پێغەمبەر ﷺ ، ئێستا وا ناشیرین کراوە، کە ژمارەیەك لە کەسە ناودارەکانی ئێمە - یانی جیهانی ئیسلام - بەشێوەیەکی خراپ باسیان کردوە، چەند نموونەیەکتان بۆ دێنمەوە:

1- یەکێك لەوانە: مامۆستا (سەعیدی نورسیی) ڕەحمەتی خوای لێ بێ، لە (رسائل النور) لە بەرگی (9) (السيرة الذاتية)دا گوتوویەتی: (أعوذ بالله من الشيطان والسياسة)، پەنا بەخوا دەگرم لە شەیتان‌و لە سیاسەت[3].

---

[3] بڕوانە: رسائل النور، 9، السيرة الذاتية، ص?????????

هەڵبەتە بۆخۆی دوایی دەڵێ لە سیاقێکدا ئەو قسەیەم کرد، کە ڕۆژێك تەماشام کرد، دوو کەس، کە هەردووکیان ئەهلی عیلم بوون، بوو بە مشتو مڕیان لەسەر کێشەیەکی سیاسیی، کە هەر کامیان لە حیزبێکی سیاسیی جیا لەوی دیکەیاندابوو، دوایی مشتو مڕەکەیان سەری بۆ ئەوە کێشا کە یەکێکیان ئەوی دیکە بە کافرو گومڕا دابنێ، ئیدی لەوەوە من سڵەمینەوەیەك و ڕاچڵەکینێکم بۆ دروست بوو، گوتم: سیاسەتێك سەر بۆ ئەوە بکێشێ، ئینسان ڕەفیقەکەی خۆی بە کافر دابنێ، هەروا باشە پەنای لێ بەخوا بگری و توخنی نەکەوی!

هەڵبەتە من دوایی قسەی خۆمم لەو بارەوە هەیە.

2- یەکێکی دیکە لەوانە، پیاوێکی ناوداری جیهانی ئیسلامە (شیخ محمد عبده)ی میصریی، کە لە کتێبی: (الإسلام والنصرانية والعلم والمدنية)[4] قسەیەك دەکات، ئەمە دەقی قسەکەیەتی:

---

[4] - ص101،100،ط1954، القاهرة.

(إن السياسة يضْطهِدُ الفكر والدين، أعوذ بالله من السياسة، ومن لفظ السياسة، ومن معنى السياسة، ومن كل حرف يلفظ من كلمة السياسة، ومن كل خيال يخطر ببالي من السياسة، ومن كل أرض تذكر فيها السياسة، من ساس يسوس وسائس ومسوس).

(شێخ محەممەد عەبدە) عالمێكی گەورەیە، موصلّیح و چاكسازییخوازێكی گەورەی جیهانی ئیسلامە، بەڵام دیارە زۆر هەستیاریی بەرامبەر بە سیاسەت بۆ پەیدا بووە، كە دوایی باسی دەكەم، ئەوە چ جۆرە سیاسەتێك بووە!

واتە: سیاسەت هەم بیركردنەو هەم دینداریی دەچەوسێنێتەوە، پەنا بەخوا دەگرم لە سیاسەتو، لە وشەی سیاسەتو، لە مەعنای سیاسەتو، لەهەر پیتێك كە گۆ دەكرێ لەوشەی سیاسەتو لەهەر خەیاڵێك كە لەسیاسەت بەخەیاڵم دادێو، لەهەر زەمینێك كە باسی سیاسەتی تێدا دەكرێو لە (ساس یسوس وسائس ومسوس).

3- یەكی دیكە لەوانە، ئەدیبێكی ناودارە، كە ئەوانەی سەروكاریان لەگەل ئەدەبدا هەیە، حەتمەن ناویان

بیستوه، ئەویش (مصطفى لطفي المنفلوطي)، كه ئەویش ئەدیبێکی مەشهووری میصرییه، له كتێبێكی دا بەناوی: (النظرات)[5]، ئەو زۆر توندتر باسی سیاسەت دەكا، دەڵێ: (لا فرق عندي بين السياسيين والجلاّدين إلا أن هؤلاء يقتلون الأفراد وهؤلاء يقتلون الأمم، يعلم الله أني أُبغِضُ السياسة وأهلَها بغضي للكذب والغِشِّ والخيانة والغدر، هل السياسي إلا رجل عَرَفَتْ أُمَّتُه أنه لا يوجد بين أفرادها من هو أقسى منه قَلْباً ولا أكثر كيداً، أيستطيع الرجل أن يكون سياسياً إلا اذا كان كاذباً في أقواله وأفعاله، يُبطِنُ خلاف ما يُظْهِرُ، ويُظْهر خِلافَ ما يُبْطِنُ، وَيَبْتَسِمُ في مواطن البكاء، ويبكي في مواطن الإبتسام؟!).

واته: لەلای من جیاوازیی نیه له نێوان سیاسەتمەدارەكانو جەللادەكاندا، ئەوانەی كه له خەڵك دەدەن، یان خەلك دەكوژن، ئەوەنده هەیه، جەللادەكان تاك تاك خەڵك دەكوژن، بەڵام سیاسییەكان به كۆمەڵ خەڵك دەكوژنو، كۆمەڵگاكان له بەین دەبەن.

---

[5] - ج2، ص22،23.

خوا دەزانێ کە من ئەوەندە ڕقم لە سیاسەتو لە ئەهلی سیاسەتە، کە ڕقم لە درۆیەو لە غەشو خیانەتو پەیمان شکێنییە، ئایا سیاسی هەر ئەو کەسە نیە، کە ئۆممەتەکەی، [کۆمەڵگاکەی] دەزانن کە هیچ کەس لەو دڵ ڕەقتر نیە؟ ئایا مرۆڤ دەتوانێ سیاسیی بێ، مەگەر درۆزن بێ، لە قسەو لە کرداریداو، پێچەوانەی ئەوەی ئاشکرای دەکات پەنهانی بکاتو، پێچەوانەی ئەوە دەربخات کە لە دڵی دا هەبێ، هەروەها لە شوێنێك کە پێویست بکا بگری، پێبکەنێو، لە شوێنیك کە پێویست بکات پێبکەنێ، بگری؟.

ئنجا لێرەدا دەمەوێ ئەوەتان پێ بڵێم: کە ئەوەی وای کردوە کە مامۆستایەکی وەك (سەعید نورسیی)، کە بە تەئکید باش لە ئیسلام حاڵی بووە، هەروەها مامۆستا (شێخ موحەممد عەبدە)، کە زانایەکی گەورەبووەو، (مصطفى لطفي المنفلوطي)، کە ئەدیبێکی گەورەیە، ئاوا بە توندیی بەرامبەر بە سیاسەت قسە بکەن، ئەوەیە کە سیاسەتی چەواشەکارانەو بێ کەڵكو بەکارنەهاتوو، پڕ فرتو فێڵو غەشو خیانەتیان زۆر بینیوە.

ئنجا من تێبینییم لەسەر قسەكانیان ئەوەیە، هەم مامۆستا نۆڕسیی، هەم (شیخ محمد عبده)، هەم (مصطفى لطفي المنفلوطي)، نەدەبوو بە گشتی باسی سیاسەت بكەن، بەڵكو دەبوو بڵێن: سیاسەتێك كە ڕەوشتو ئاكاری بەرزی لەگەڵدا نیە، یان سیاسەتێك كە لەسەر بناغەی ئیمانو عەقیدە بنیات نانرێ، بێگومان ئەو سێ كەسە هەرسێكیان مسوڵمانن‌و، دەبوو قەیدێكی بخەنە سەرێ، نەك بە گشتیی‌و بە ڕەهایی زەمی سیاسەت بكەن، كە ئێستا خەڵكێك لە شوێنكەوتووانی مامۆستا سەعیدی نورسیی هەیە، هەستیاریی هەیە بەرامبەر بە سیاسەت‌و كاری حیزبیی‌و سیاسیی، لەبەر ئەو قسەیەی مامۆستا، هەرچەندە ئەو لە سیاقێكدا كردوویەتی كەسیاقێكی تایبەت بووە "وەك پێشتر لەزمانی خۆیەوە نەقڵمان كرد" بەڵام قسەیەك كە تۆ نەتبەستۆتە بە قەیدێكەوەو، بە ڕەهایی كردۆتە، دوایی ئەو قسەیە، لە غەیری ئەو سیاقەدا كە تۆ كردووتە، بەكاردەهێندرێت.

بەڕێزان! ئەم بابەتە لە حەوت (7) تەوەردا پێشکەش دەکەم:

تەوەری یەکەم: پێناسە، پێناسەی هەرکام لە وشەکانی: ڕەوشتو، سیاسەتو، ڕەوشتی سیاسیی، دەکەین.

تەوەری دووەم: تێکگیرانی ڕەوشتبەرزیی‌و کاری سیاسیی، کێشەیەکی لەمێژینەی بەشەرە.

باسی دەکەین کە چ نەوعە سیاسەتێك، لەگەڵ ئاکاری پەسنددا تێکدەگیرێ!

تەوەری سێیەم: ڕەوشتە بەرزە سیاسییە بنەڕەتییەکان.

کە دوازدە (12) ڕەوشتو ئاکاری بنەڕەتیی، بواری حوکمو سیاسەت دەخەینە ڕوو.

تەوەری چوارەم: ڕەوشتە بەرزەکانی بەرپرسان لە بواری سیاسەتو حوکمڕانییدا.

لەم تەوەرەشدا دوازدە (12) ڕەوشتو ئاکاری پەسندی کە بۆبەرپرسان پێویستن، دەخەینەڕوو.

تەوەری پێنجەم: ڕەوشتە بەرزە سیاسییەکانی خەڵكو جەماوەر، لە مامەڵەیان لەگەڵ حوکمڕان‌و بەرپرساندا.

لەم تەوەرەیەشدا شەش (6) ڕەوشت‌و خەسڵەتی بەرزو جوانی خەڵك، لە مامەڵەیان لەگەڵ بەرپرساندا، دەخەینەڕوو.

تەوەری شەشەم: دارِنرانی ڕەوشت‌و بەها بەرزەکان لە کاری سیاسیی، دەرهاویشتەی زۆر خراپ، بەڵکو کارەساتباری لێ دەکەونەوە.

تەوەری حەوتەم: بناغەو هۆکارەکانی ڕەوشت بەرزیی لە سیاسەتدا.

لە کۆتاییشدا: دەرەنجامێك کە گوشراو و خولاصەی هەموو بابەتەکەیە، دەخەینە ڕوو.

تەوەری یەکەم

پێناسە

ئێمە سێ وشە پێناسە دەکەین:

1- **(ئەخلاق)**

2- **(سیاسەت)**

3- **(ڕەوشتی سیاسیی)**

1) ڕەوشت (أخلاق):

بە نسبەت ڕەوشت (أخلاق)ەوە، هەم (ابن فارس)[6] هەم (راغب الأصفهاني)[7]، هەم (ابن منظور) خاوەنی (لسان العرب)[8]، هەموویان لەسەر ئەوە کۆکن، کە دەڵێن: وشەی

---

[6] - بڕوانە: مقاييس اللغة، ج2، ص214.

[7] - بڕوانە: مفردات ألفاظ القرآن، ص173-174، المطبعة العصرية/2012م.

[8] - بڕوانە: لسان العرب، ج4،ص194.

(أخلاق) لە ڕووی زمانەوانییەوە کۆی (خُلُق)ەو، (خُلُق)یش بریتیە لەو سروشتەی کە مرۆڤ لەسەری دروستبووە، ئنجا "وشەی (خُلُق)" لەگەڵ (خَلْق)دا، یەك ڕیشەیان هەیە، لەبەر ئەوەی (خَلْق) واتە: ئەندازەگیریی کردنو، دروستکردنی شتێك بە ئەندازە، ئنجا ئەو (خلق)ەش کە مرۆڤی لەسەر دروستکراوە، ئەویش شێوەو ئەندازەیەکی هەیەو لێرەوە ڕیشەکەیان دەچێتەوە سەر یەك.

(راغب الاصفهاني) قسەیەکی جوان دەکا، دەڵێ: دوو وشەمان هەن (خَلْق) و (خُلُق)، وشەی (خَلْق) بریتیە لە تەعبیرکردن لە ڕواڵەتی مرۆڤ، لە جەستەی، (خُلُق)یش تەعبیرکردنە لە ناخی مرۆڤ و، لە ڕەوشتو ئاکارو دیوی پەنهانی مرۆڤ.

پێغەمبەرمان ﷺ، وەك دایکمان عائیشە (خوا لێی ڕازی بێ) لێی دەگێڕێتەوە، دەڵێ: (کان رسول اللە ﷺ یقول: أللَّهم کما حسَّنت خَلْقي، فأحْسِنْ خُلقي) رواه أحمد في المسند، وابن حبان.

واتە: خوایە وەك چۆن جەستەو ڕواڵەتمت باش خوڵقاندوە، ڕەوشتو ئاکاریشم چاكو، جوان بکە.

2) سیاسەت:

أ- وشەی سیاسەت، ئەگەر زۆر بە كورتیی پێناسەی بكەین ماناكەی ئاوایە: (السیاسة: هي القیام على الشيء بما یُصْلحه)[9]،واتە: سیاسەت بریتیە لە سەرپەرشتییكردنی شتێك، بە شێوەیەك كە چاكی بكا.

ب- (إمام عبدالرحمن التاج) لە كتێبی: (السیاسة الشرعیة والفقه الإسلامي)دا، تۆزێك درێژە دەداتە پێناسەكەیو، دەڵێ: (السیاسة: إسمٌ للأحكام والتصرفات التي تدبُّر بها شؤونُ الأمة في حكومتها وتشریعها وقُضاتها، وفي جمیع سلطاتها التنفیذیة والإداریة، وفي علاقاتها الخارجیة التي تربطها بغیرها من الأمم)[10].

واتە: سیاسەت، ناوە بۆ ئەو یاسایانەو ئەو هەڵسو كەوتانە، كە كاروباری كۆمەڵگایان پێ بەڕێوە دەچێ، هەم لە حكوومەتیداو، هەم لە یاسادانانیو، هەم لە دادوەرەكانیداو، لە هەموو پێگەكانی دەستەڵاتی جێ بەجێ كردنو بەڕێوە

---

[9] - لسان العرب لابن منظور، ج6، ص107.
[10] - ص8.

بردن‌و، له پەیوەندییەکانیدا بەوڵاتان‌و نەتەوەکانی دیکەوە.

جـ - (ابن خلدون) پێناسەیەکی زۆر جوانی سیاسەت دەکات، هەڵبەتە ئەوە پێناسەی خیلافەت‌و جێنشینایەتیی پێغەمبەرە ﷺ ، کە هەر دەبێتەوە بە سیاسەت، دەڵێ: (حَمْلُ الكافة على مقتضى النظر الشرعي في مصالحهم الأخروية والدنيوية الراجعة إليها)[11] خیلافەت، یاخود سیاسەت، بریتیە لەوە کە خەڵك وا دار بکرێ، بەپێی ئەوە کە شەریعەت دەیخوازێ، کە بەرژەوەندیی دوارۆژیانی تێدا هەیەو، بەرژەوەندیی دنیاشیان، کە بەرژەوەندیی دنیاشیان هەر لە پێناو هێنانەدی بەرژەوەندیی دوارۆژیاندایە، (کە ڕەزامەندیی خوای پەروەردگارە).

3- ڕەوشتی سیاسیی:

د- (الماوردي)یش ئاوا پێناسەی خیلافەت‌و حوکمڕانیی کردوە:

---

11 - المقدمة، ص151،150.

﴿الإمامة موضوعة لخلافة النبوة، في حراسة الدين وسياسة الدنيا﴾[12].

واته: ئیمامەت بۆ جێنشینایتیی پێغەمبەرایەتیی دانراوە، لەپاسەوانێتیی کردنی ئایینو مشوور لێخواردنی کاروباری دنیادا.

براو خوشکانی بەڕێز! وشەی: ڕەوشتە سیاسییەکان، زۆر لە کتێبەکاندا گەڕام پێناسەیەکی دیاریی کراوی نەبوو و ئاوام پێناسە کردووە: (الأخلاق السياسية عبارة عن الأخلاق الفاضلة والقيم الرفيعة التي يتحلَّى بها المجتمع عامة والمسؤولون خاصة، في مجال الحكم والسياسة، كي يُحَقِقوا من خلالها الأهداف الشرعية المبتغاةِ كالعدل وغيره).

واته: ڕەوشتە سیاسییەکان بریتین لەو ئاکارو ڕەوشتە پەسندو جوانانە، کە کۆمەڵگا بە گشتییو، سیاسەتمەدارانو بەرپرسان بە تایبەت، خۆیانیان پێ دەڕازێننەوە، لە بواری حوکمو سیاسەتدا، تاکو لەمیانی ئەو ڕەوشتە بەرزانەدا، ئەو

---

[12] - الأحكام السلطانية، ص5.

ئامانجە شەرعییانە کە دەویسترێن، بهێندرێنە دی، وەك دادگەریی‌و غەیری دادگەرییش.

ئێستاش دوای پێناسەکردنی هەرکام لەوشەکانی: ڕەوشت‌و سیاسەت‌و ڕەوشتی سیاسیی، کۆتایی بەتەوەری یەکەمی بابەتەکەمان دێنین‌و دەچینە سەر تەوەری دووەم:

تەوەری دووەم

تێکگیرانی ڕەوشتی بەرزو کاری سیاسیی، کێشەیەکی لەمێژینەی بەشەرە

ئەمە ئەگەر هەر ئاوا بە ڕەهایی بیلێین[13]، وەك چۆن ڕەخنەمان گرت لە قسەکانی: (شیخ محمد عبده) و مامۆستا مەلا (سەعیدی نورسیی)و (مصطفى لطفي المنفلوطي) کە بە ڕەهایی زەمی سیاسەتیان کردووە، قسەکەی ئێمەش دیسان هەڵە دەردەچێ.

براو خوشکە بەڕێزەکانم! دەبێ بپرسین: ئایا ئەوە چ سیاسەتێکە کە لەگەڵ ڕەوشتو بەهای بەرزدا، تێك دەگیرێ؟ ئایا هەموو کارێکی سیاسیی لەگەڵ ڕەوشتو بەها بەرزەکاندا، تێك دەگیرێ؟! ئنجا ئەگەر ئەوە ڕاست بێ، دەبێ ئەو خەڵکە هەمووی بایکۆتی سیاسەت بکاو، دەبێ بڵێین: با هیچ کەس کاری سیاسیی نەکا، چونکە ئەگەر سیاسەتت کرد، ڕەوشتو بەهای بەرزت نامێنێ! دەبێ هەموو وا بڕیار

---

[13] واتە: بەڕەهایی بڵێین: [تێکگیرانی ڕەوشتی بەرزو کاری سیاسیی، کێشەیەکی لەمێژیینەی بەشەرە].

بدەین، وەك (نیكۆلا میكاڤیلی) "كە دوایی قسەكانی دێنم" دەڵێ: هەر كەسێ كاری سیاسیی بكا، دەبێ واز لە ڕەوشتو بەهای بەرز بێنێ، پەیمانو بەڵێنو ڕەوشتی جوانو ڕاستگۆیی‌و... هتد نابێ هیچی لە كاری سیاسیی دا بخوێندرێتەوە! بەڵێ ئەگەر ڕەوشتی بەرزو ئاكاری پەسندو بەهای جوان، لەگەڵ سیاسەتكردندا تێكبگیرێن، بە ڕەهایی‌و لە هەموو كاتو شوێنێكدا، دەبێ ئینسان دەستبەرداری یەكێكیان بێ: یان دەستبەرداری كاری سیاسیی ببێ، یاخود دەستبەرداری ڕەوشتو بەهای بەرز بێ! بەڵام بەدڵنیایی ئەوە ڕاست نیە، كە لە هەموو كاتو شوێنێكداو، هەموو جۆرە سیاسەتكردنێك، لەگەڵ ڕەوشتو بەها بەرزەكاندا تێكبگیرێ، بەڵكو سیاسەتێك كە ئامانجی خراپو ستەمكارانەی هەبێ‌و، ئامرازو شێوازی ناشەرعییانە بگرێتە بەر، ئەو سیاسەتەیە كە لەگەڵ ڕەوشتو بەها بەرزەكاندا دژ دەوەستێ، چونكە: بیكەن بە نیشانە! هەمیشە ئامانجت چۆن بێ، ئامرازیش‌و شێوازیش‌و ڕێبازیشت كە بۆ هێنانەدی ئەو ئامانجە دەیگریە بەر، هەروا دەبێ.

هەر کەسێك ئامانجی چاكو بەرزی هەبێ، دەخەفتێو، چاو دەگێڕێ بۆ ئامراز پاكو بەرزیشو، بەپێچەوانەوە: هەر کەسێ ئامانجی نزمو خراپی هەبێ، بێگومان هەوڵی دابینکردنی ئامرازو ڕێبازی خراپو ناشەرعییش دەدات، چونکە: ئامانجی خراپو ناشەرعیی، بە ئامرازی ناشەرعیی نەبێ، نایەتەدی، ئنجا دەڵێین: بەداخەوە بەدرێژایی مێژووی بەشەر، بەزۆریی ئەوانەی کە سیاسەتیان کردوە، ڕەوشتو بەهار بەرزەکانیان ڕەچاو نەکردوون، جگە لە پێغەمبەران (علیهم الصلاة والسلام)و، تاکە تاکەیەك کە لەژێر ڕۆشناییو ڕێنمایی وەحییدا حوکمڕانییو سیاسەتیان کردوە، بۆ وێنە: باسی (حامۆڕابی) دەکرێ و، باسی ئەنۆشیروانی عادلو، باسی فلان کەسێك دەکرێ، تاك تاك، ئەویش مەرج نیە لە هەموو شتێکدا، بەڵام وەك گوتراوە: (لە چاو شلان پەیتە) ئەوانیش لەچاو ناشیرینان جوان بوون، ئەگەرنا پابەندبوون بە ڕەوشتو بەهای بەرزەوە لە کاری سیاسییدا، کاتێك مەیسەر دەبێ، کە ئەو کەسە ئامانجەکانی لە کاری سیاسییدا، ئامانجی بەرز بنو، ئامانجی شەخسییو بنەماڵەیی نەبێو، ئامانجی حیزبیی نەبێو

ئامانجی ناشەرعیی نەبێ، چاوی لە فرتو فێڵ نەبێ، چاوی لە زوڵمو ستەم نەبێ، چاوی لە قۆرخکاریی نەبێ، دەبێ ئامانجی زۆر بەرزو جوانی هەبن، ئەوجار ئەو ئامانجە بەرزو باشانەی، ئامڕازی باش پەلکێش دەکەن، وەك زانایانی ئیسلامیش گوتوویانە: (للوسائل حکم المقاصد) ئامڕازەکان هەمان حوکمی ئامانجەکانیان هەیە، هەمیشە ئینسان کە ئامانجی بەرزو باشی هەبوون، چاو دەگێڕێ بۆ ئامڕازو شێوازی باشیش، بۆ هێنانەدی ئەو ئامانجانە.

کەواتە: ئەوە زۆر گرنگە ئێمە بیزانین، ئەگەر بەڕەهایی بگوترێ: ئەخلاقو سیاسەت تێکدەگیرێن، دەبێ بڵێین: نا، بەڵکو سیاسەتی چەوتو ستەمکارانەی ناشەرعیی لەگەڵ ئەخلاقی پەسندو ڕەوشتو بەهای بەرزدا تێك دەگیرێن، ئەمما وەرە سیاسەتی شەرعییانە بکە، هەرگیز پێویستیت بە درۆ نیە، پێویستیت بە خەڵك هەڵخەڵەتاندن نیە، پێویستیت بە فرتو فێڵو چاوبەستەکێ نیە، پێویستیت بە پەیمان شکێنیی نیە، چونکە تۆ ئامانجکێت نیە، پەکی لەسەر ئەو وەسیلە خراپانە کەوتبێ، بەڵگەشمان، ئەوەیە کە ئایا پێغەمبەران (علیهم الصلاة والسلام) کەسێك دەتوانێ لە

مێژووی پێغەمبەراندا، لەسەر یەکێکیانی ساغ بکاتەوە، کە بەڵێنو پەیمانێکی شکاندوە، قسەیەکی کردوە وانەبووە؟ نەخێر، ئنجا نەك هەر ئەوان، بەڵکو چوار خەلیفە ڕاشیدەکان (خوا لێیان ڕازی بێ)، هەروەها ئەو حوکمڕانانەی دیکە، کە کەم و زۆر بەدوای ڕووناکیی و هیدایەتی پێغەمبەرایەتیی کەوتوون، لە هەموو سیفەتە نزمانە ئەو (رذائل)ە دوور بوون، پیاوانێکی وەك: (عمر بن عبدالعزیز) و (عمادالدین زنكي) و (محمود زنكى) و (صلاح الدین)ی ئەییوبیی و سوڵتان مەحموودی غەزنەوی و ... هتد ژمارەیەکی باشیان باس دەکرێن، لەبەر ئەوەی پەیوەست بوون بە ئیمانو ئیسلامو شەریعەتەوە، بۆیە: دادگەربوون، دڵسۆزبوون، زاهید بوون، دڵڕەق نەبوون، بەرامبەر بە خەڵك لێبوردە بوون، چاوپۆشییکار بوونو، ڕازاوە بوون بە ڕەوشتو سیفەتە جوانەکان.

ئنجا تەماشا بکەن براو خوشکانی بەڕێزم! پێغەمبەری خاتەم ﷺ چۆن بە نووری وەحیی ئایندەی ئۆممەتەکەی بینیوەو، ئایندەی دنیای بینیوە، تەماشای ئەو فەرمایشتە

بکەن، کە باسی ئەو جۆرە سیاسەتە دەکا، کە لە ئەخلاقو ڕەوشتو بەها بەرزەکان دادەبڕێ، دەفەرموێ:

(سيأتي على الناس سنوات خدّاعات، يُصَدَّق فيها الكاذب، ويُكَذَّب فيها الصادق، و يُؤتمن فيها الخائن ويُخَوَّن فيها الأمين، وينطق فيها الرويبضة، قيل: ومن الرويبضة؟ قال: الرجل التافِهُ يتكلّم (يَنْطق) في أمر العامة).

ئەم فەرموودەیە فەرموودەیەکی صەحیحە، (حاکم) لە (المستدرك)دا هێناویەتیو بە صەحیحی داناوەو (ابن ماجە) هێناویەتیو (الألباني) لە (صحیح ابن ماجة)دا بە ژمارە (3777) هێناویەتی هەروەها (الترمذي) هێناویەتیو (الألباني) لە (صحیح الجامع)دا بە ژمارە (3650) بە صەحیحی داناوە، هەروەها (أحمد شاکر) بە صەحیحی داناوەو لە (السلسلة الصحیحة)دا هاتوەو (الهیثمي) لە: (مجمع الزوائد)دا گوتوویەتی: فەرموودەیەکە هیچ ئیشکالێکی لەسەر نیە، کە ڕاستە (سنداً ومتناً)، واتە: لەڕووی زنجیرەی ڕاوییەکانیو لەڕووی نێوەڕۆکیشەوە.

پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: ساڵانێك بەسەر خەڵكدا دێن، ساڵانێكی فریودەر، هەڵخەڵەتێنەر، كە تێیاندا، بابای درۆزن بە ڕاستگۆ دەزاندرێو، هی ڕاستگۆ بە درۆزن دەزانرێ، هەروەها ئینسانی خائین، بە ئەمیندار دادەندرێو ئینسانی ئەمینداریش بە خائین دادەندرێ، (رويبضة)[14] قسەی تێدا دەكا [یانی: ئەمرو نەهی تێدا دەكا] گوتیان: ئەی پێغەمبەری خواﷺ! (رويبضة) چییە؟ فەرمووی: (الرجل التافه) پیاوی هیچ، پیاوی بێ نێوەڕۆك قسە لەكارو باری خەڵكدا دەكا.

بەڕێزان!

هەر ئاوا بە واقیعی دنیای حوكمو سیاسەتدا چاو بگێڕن! چەند پیاوی پووچو بوودەڵە (الرجل التافه) دەبینن! پیاوی پووچو بوودەڵە كێیە؟ كەسێك خوا نەناسێ، پێغەمبەر ﷺ نەناسێ، حەڵاڵو حەڕام نەزانێ، فەرق بە ڕاستو درۆ نەكا، فەرق بە ڕاستو چەوت نەكا، بەرژەوەندیی چۆنی بوێ

[14] - الرُّويبضة: الرجل المقيم العاجز، المعجم الوسيط، ص323.
واتە: ڕوەیبیزە: پیاوی دانیشتوو (هەڵخزاو)ی دەستەپاچە.

وابكا، ئامادە بێ هەموو خەڵك بە قوربانی بەرژەوەندییەكی خۆی، هی خزمێكی، هی حیزبەكەی بكا، هی دەوروبەری بكا، ئەگەر ئەمە (الرجل التافه) نەبێ؟ كێیە؟ كەسێك دارِنرابێ لە هەموو ئەو ڕەوشتو بەها بەرزانەی، كە هەموو مرۆڤێك دەبێ خۆییان پێ بڕازێنێتەوە، چ جای كەسێك كە سەرپەرشتیی خەڵكو، دەكاتو، ئەمرو نەهی مرۆڤەكانی بەدەستە، ئەگەر ئەوە پووچو بوودەڵە نەبێ، دەبێ كێ بێ؟!

ئەمە پێغەمبەر ﷺ، هەواڵی پێداوین كە ڕۆژگارێك دێ، كۆمەڵگا بەو شێوەیەی لێ دێت، لە ئەنجامی ئەوەدا كە پێوەرەكان هەڵدەگێڕدرێنەوە، چونكە: كە دەفەرموێ: درۆزن تێیدا بە ڕاستگۆ دادەندرێو، ڕاستگۆ بە درۆزن دادەنرێو، خائین بە ئەمیندارو، ئەمیندار بە خائین، مەبەست ئەوەیە كە پێوەرەكانی خەڵك، تێك چوون، واتە: ئەوە كە دەبێ ڕەوشتی بەرز لەسەرووی هەموو شتێكەوە بێو، دەبێ ڕەوشتی جوان هەوێنی هەموو شتێك بێت: كەسابەت دەبێ بە ڕەوشتەوە بكرێ، سیاسەت دەبێ بە ڕەوشتەوە بكرێ، خزمایەتیی دەبێ بە ڕەوشتەوە بكرێ، بەڵكو كە زانیاریی فێری خەڵك دەكەی، دەبێ ڕەوشتو

ئەخلاقی لەگەڵدا بێ، کە هاموشۆی مزگەوت دەکەی، کە خواردن دەخۆی...هتد هەموو شتێك دەبێ بە ئاکارو ڕەوشتی پەسندەوە بێ، ئەگەرنا لەسەری قەرزدار دەبیەوە! ئنجا فەرموودەکە فەرموویەتی: ڕۆژگارێك دێ، کە خەڵك ئەو پێوەرانەی لێ تێك دەچن.

ئنجا با تەماشای فەرمایشتێکی دیکەی پێغەمبەر ﷺ بکەین، هەر دەربارەی لێك دابڕانی ڕەوشتو سیاسەت، پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: (لَتنتقضَنَّ الإسلامُ عروةً عروةً، فكلّما انتقضت عروةٌ، تشبَّث الناس بالتي تليها، وأولهن نقضاً الحكم، وآخرهن الصلاة). رواه (أحمد و الطبراني) وقال الهيثمي في (مجمع الزوائد) برقم: 11744 رجالهما رجال الصحيح.

واتە: گرێو قوڵفەکانی ئیسلام، گرێ گرێ قوڵفە قوڵفە، هەڵدەوەشێنەوە (عروة) یانی: دەسك یان هەنگڵی شتێك، هەنگڵی گۆزە، کە دەستی تێدەگرێ هەر کە قوڵفەیەك هەڵدەوەشێتەوە، خەڵك دەست بە ئەوی دیکە دەگرێ،

یەکەمین گرێو قوڵفە کە لە ئیسلام هەڵدەوەشێتەوە، بریتیە لە حوکمڕانییو، دوا قوڵفەشی بریتیە لە نوێژ.

واتە: وەختێك نوێژ نامێنێ، مانای وایە: ئیسلامەتیی بوونی نامێنێ.

ئێستا لەم ڕۆژگارەدا کاری زۆر لەدژی ئیسلام دەکرێ، تەماشا بکەن! زۆرێك لەو وڵاتانەی کە حوکمێکی بنەماڵەییو میراتیشیان هەیە، کە لە ئەسڵدا بە تامو بۆنێکی دینیی، دروست بوون، ئەوانەش دژی تەوژمی ئیسلامیی: ئیسلامی سیاسیین [ئیسلامی سیاسیی! ئێمە یەك ئیسلاممان هەیەو بەشێك لەو ئیسلامە سیاسەتە و حوکمڕانییەو، بەشێکی عیلمو فیکرەو، بەشێکی تەقوایە، بەڵام ئەوە بە حیساب وەك ناوو ناتۆرەیەو بۆ ناشیرین کردنە: ئیسلامی سیاسیی، یان ئیسلامی توندڕەو، یان ئیسلامی ئووصولیی!] بەڵێ تەنانەت ئەوانیش بوون بە تیپێكو ئەو دەهۆڵە دەکوتن لە دژی ئەو کۆمەڵو جموجۆڵە ئیسلامییانەی، لەدژی ئەو تەوژمە ئیسلامییەی کە:

1) دەیەوێ مسوڵمانان هەڵسێنێتەوە.

2) دەیەوێ چی دیکە خێرو بێری وڵاتی مسوڵمانان بە تاڵان نەبردرێ.

3) دەیەوێ چی دیکە مسوڵمانان کەسانێك حوکمیان بەسەردا نەکەن، وەك مەڕو ماڵ تەماشایان بکەن، ئاخر بۆ زانیارییتان! حوکمی بنەماڵەییو میراتیی، یانی: ئەو خەڵکە وەك مەڕو ماڵ تەماشا کراوە، کابرایەکی مەڕدار ئەگەر بۆخۆی مرد، مەڕو ماڵەکەی کێ دەبێتە خاوەنی؟ کوڕەکەی، خزمەکانی، ئەوانەش (عباد و بلاد) بە هی خۆیان دەزاننو خۆیان بە خاوەنو، وڵاتو خەڵکەکەش بە موڵك دەزانن، بۆیە کاتی خۆی ڕاپەڕیوێکی میصریی[15]، لە (خدێوی) پادشای میصر ڕادەپەڕێ، دەڵێ: (إنّ الله تعالى خَلقنا أحراراً ولم يَخلقْنا عَقاراً، والله لا نُوَرَّث بعد اليوم)، واتە: خوا ئێمەی بە ئازاد خوڵقاندوەو، ئێمەی وەك زەویو زار دروست نەکردوە (بە میراتمان بگرن) بەخوا لەمەودوا نابێ بە میرات بگیرێین.

---

[15] پێم وایە: (أحمد عرابي باشا) بووە، کە سەرکردەیەکی شۆڕشگێری ناوداری میصریی بووە.

مەبەستم ئەوەیە پرۆسەی هەڵوەشاندنەوەی ئیسلام‌و دوور خستنەوەو دارنینی حوکم‌و سیاسەت‌و، دەستەڵات‌و ئەمرو نەهی لە ئیسلام، پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: یەکەمین شتە کە لە ئیسلامدا هەڵدەوەشێندرێتەوە، ئنجا وردە وردە، هەتاکو دواجار دەگاتە نوێژ، ئێستا تەماشای دەکەی: تەنانەت هەندێك لەو قەوارانەش کە بەبیانووی جێبجێکردنی شەریعەتەوەو بەناوی ئیسلامەوە، دروستبوون ئەوانەش کەوتوونە دەهۆڵ کوتان لەگەڵ ئەو زلهێزو دەوڵەتانەدا کە هەر کەسێ خۆی بجوولێنێ، هەر کەسێ بڵێ: پێویستە شەریعەت حاکم بێ، هەر کەسێ باسی قورئان‌و سوننەت بکات، دەڵێن: ئەوەش توندڕەو و پەڕگیرە، ئەوەش [فەندەمینتالیست [Fundamentalist (أصولي)و، تیرۆریستە! بە تەئکید دەزانین بەناوی ئیسلامەوەو لەژێر پەردەی ئیسلامدا کاری توندوتیژیی کراوە، بەڵام ئاشکرایە ئەو تەوژمە ئیسلامییەی کە دەیەوێ‌و دەڵێ: دەبێ وڵاتی مسوڵمانان بە ئیسلام ئیدارە بدرێ، داوایەکی هەیە هیچ حەقێك لەوە حەقتر نیە، با خەڵکی رۆژئاوای نەصرانییش وڵاتی خۆیان بە ئایینی خۆیان ئیدارە بدەن، هەروەها با خەڵکی هیندو چینیش‌و، خەڵکی رۆژهەڵاتی ئاسیاش، ئیلهام لە دینەکانی خۆیان وەربگرن، بەڵام مسوڵمانانیش حەقی خۆیانە، وڵاتی خۆیان

به پیٰ‌ی بەرنامەو دینی خۆیان بەڕێوە بەرن، هیچ شتێك لەوە حەقتر نیە، بۆیە زۆر ستەمو ناهەقییە ناحەزو دوژمنێکی ئیسلام ئەو حەقە بکاتە بەرچەسپێكو تۆمەتێك، هەرکەسێك باسی حوکمی ئیسلامو باسی حوکمی شەریعەتی کرد، بڵێ: ئەوە توندڕەو و پەڕگیرە، ئنجا ئەوە ئەگەر ولاٌتانی ئەورووپاو ئەمریکاو جوولەکەو زلهێزانی دنیا بیلٌێن، بەهەرحالٌ، بەلاٌم حەیفە ولاٌتانێکیش بیلٌێن، کە لە ئەسلٌدا حوکمەکەیان لەسەر ئەساسی ئیسلام دامەزراوە، هەلٌبەتە بەشێوەیەکی لادەرانە (تحریفی) چونکە لە ئیسلامدا حوکمی بنەماڵەییو میراتیی، بوونی نیە، لە ئیسلامدا بناغەی حوکم بریتیە لە: ﴿وَأَمۡرُهُمۡ شُورَىٰ بَيۡنَهُمۡ﴾ الشورى: ٣٨ **، واتە: کاروبار بەڕێوەبردنیان بەڕاوێژە، بەلاٌم ئەوانە دەیانەوێ: (أمرهم شوربة بینهم) بێ، نەك** وَأَمۡرُهُمۡ شُورَىٰ بَيۡنَهُمۡ **، بۆیە لەهەر شوێنێك جموجۆلٌێکی ئیسلامیی هەبێ، هەندێك لەو دەولٌەتانە پێی قەلٌسن، کەچی لەگەلٌ جوولەکەو نەصرانییو دەولٌەتانی ڕۆژهەلاٌتو ڕۆژئاوادا، باشترین پەیوەندییان هەیە.**

تەوەری سێیەم

ڕەوشتە بەرزە سیاسییە بنەڕەتییەکان

بەڕێزان!

ئایا ئێمە هەروا بە قسەی ڕووت دەڵێین: ئیسلام کۆمەڵێك ئاكارو ڕەوشتی سیاسیی دیاریی کردوون، یاخود بە ڕاستیی ئیسلام: ئایەتەکانی خوای پەروەردگارو، فەرمایشتەکانی پێغەمبەر ﷺ لەو بوارەشدا نوختەیان خستۆتە سەر پیت؟!

بۆ وەڵامدانەوەی ئەم پرسیارە بە (بەڵێ) خوا پشتیوان بێ لە سێ تەوەردا، سی (30) ڕەوشت دێنن، هەڵبەتە، بەکورتییو، بەخێرایی:

1-دوازدە (12)یان ڕەوشتە سیاسییە بەرزە بنەڕەتییەکان، ئەوانە چ کۆمەڵگا، چ سیاسەتمەداران‌و چ حوکمڕانان، هەموویان پێویستە بەو ڕەوشتە بەرزانە ڕازاوە بن.

2- دوازدە (12)شیان ئەو ڕەوشتە بەرزانەن، کە پێویستە حوکمڕان‌و بەرپرسان ڕەچاویان بکەن.

3- شەش (6)یشیان دەبێ خەڵك‌و جەماوەر، مامەڵەیان بێ لەگەڵ حوكمڕان‌و بەرپرساندا بكەن، هەموویان دەبن بە سی (30) ڕەوشت‌و ئاكاری پەسند.

ئێستا نۆرەی دوازدە (12) ڕەوشت‌و ئاكارە سیاسییەكان پەسندە بنەڕەتییەكانە:

1) ڕاستیی (الصدق):

یەكەمین ڕەوشتی بەرزی سیاسیی بنەڕەتیی بۆ هەموو لایەك، بریتیە لە، ڕاستیی، ڕاستیی لەگەڵ كێدا؟ راستیی مرۆڤ لەگەڵ خۆیدا، لەگەڵ خوادا، لەگەڵ خەڵكدا، چونكە زۆر كەس وشەی (صدق) تەنیا بە ڕاستگۆیی تەفسیر دەكا، بەڵام لە ڕاستییدا (صدق) یانی ڕاستیی‌و، ڕاستگۆیی بەشێكە لە ڕاستیی، ڕاستگۆیی ئەوەیە زمانت ڕاست بێ‌و، لەگەڵ خەڵكدا ڕاستگۆبی، بەڵام ڕاستیی ئەوەیە كە پێشتر دڵت راست بێ‌و، لەگەڵ خۆتدا ڕاست بی، شتێك بەزمان نەڵێی، لەدڵتدا نەبێ، هەروەها بەدڵ‌و زمان‌و كردەوە، لەگەڵ خەڵكدا ڕاست بی‌و، لەگەڵ خوای پەروەردگاردا ڕاست بی.

لەزۆر ئایەتو فەرمایشتدا خوای بێ وێنەو هاوەڵو پێغەمبەرەکەی "صلی الله علیه وسلم" باسی ڕاستیی (صدق)یان کردوە، بۆ وێنە:

1- قَالَ تَعَالَىٰ: ﴿ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ وَكُونُوا۟ مَعَ ٱلصَّـٰدِقِينَ ﴿١١٩﴾ ﴾ التوبة: ١١٩

واتە: ئەی ئەوانەی بڕواتان هێناوە! پارێز لە خوا بکەنو لەگەڵ ڕاستاندابن.

2- **هەروەها لەسووڕەتی (الأحزاب)دا خوا مەدحی ڕاستانی کردوەو فەرموویەتی:** ﴿ وَٱلصَّـٰدِقِينَ وَٱلصَّـٰدِقَـٰتِ... أَعَدَّ ٱللَّهُ لَهُم مَّغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا ﴿٣٥﴾ ﴾ الأحزاب: ٣٥

واتە: پیاوانی ڕاستو ئافرەتانی ڕاست لەخوا بەڵێنی لێبوردنو پاداشتی پێداون.

3- **پێغەمبەریش ﷺ دەفەرموێ: (إن الصدق يهدي إلى البرِّ، وإن البرَّ يهدي إلى الجنة، وإن الرجل يصدق حتى يكتب عند الله صدِّيقاً، وإن الكذب يهدي إلى الفجور، وإن الفجور يهدي إلى النار، وان الرجل يُكْتَبَ حتى عندالله كذّاباً)، رواه البخاري:**

6094، ومسلم: 2571، واتە: ڕاستگۆیی دەبێتە هۆی چاکەکاریی‌و، چاکەکاریی هۆکاری چوونە بەهەشتە، هەروەها مرۆڤ لەسەر ڕاستیی بەردەوام دەبێت، تاکو لەلای خوا بە زۆر ڕاستبێژتر (صدیق) دەنووسرێ، [هەربۆیەش (صدیق) نازناوی ئەبووبەکری صیددیقە (خوا لێی ڕازی بێ)].

هەروەها درۆ سەردەکێشێ بۆ خراپەکاریی‌و خراپەکارییش هۆکاری چوونە ئاگر "ی دۆزەخ"ەو، (جاری وایە) مرۆڤ لەسەر درۆکردن بەردەوام دەبێ هەتا لەلای خودا بەدرۆزن دەنووسرێ.

براو خوشکانی بەڕێز! بێگومان ڕاستیی لە سیاسەتکردندا، لە کاری سیاسییدا، زۆر زۆر گرنگە، بەڵام وەك گوتمان: دەبێ لەگەڵ خوا ڕاست بی، لەگەڵ خۆت ڕاست بی، لەگەڵ خەڵك ڕاست بی، زمانت ڕاست بێ، دڵت ڕاست بێ، کردەوەو هەڵوێستەکانت ڕاست بن.

2) دڵسۆزیی (النصيحة):

(نصيحة) بريتيه لەوەی: بەرامبەرەکەت چۆنی بۆ چاکە، ئەوەت بۆ بوێ‌و، هەوڵ بدەی ئەوەی بۆ بێنیه دی، پێغەمبەران (عليهم الصلاة والسلام)، وايان فەرمووە، بۆ نموونە:

أ. خوای بەرزی مەزن لەسەر زمانی نووح ڕوو لەگەلەکەی دەفەرموێ: ﴿ أُبَلِّغُكُمْ رِسَالَاتِ رَبِّي وَأَنصَحُ لَكُمْ وَأَعْلَمُ مِنَ اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٦٢﴾ ﴾ الأعراف: ٦٢ واته: دڵسۆزییتان بۆ دەنوێنم.

ب. هەروەها خوا لەسەر زمانی هوود ڕوو بەگەلی عاد دەفەرموێ: ﴿أُبَلِّغُكُمْ رِسَالَاتِ رَبِّي وَأَنَا لَكُمْ نَاصِحٌ أَمِينٌ ﴿٦٨﴾ ﴾ الأعراف: ٦٨ واته: من بۆ ئێوە دڵسۆزێکی ئەمیندارم.

ج. پێغەمبەری کۆتاییش ﷺ فەرموویەتی: (الدين: النصيحة، قلنا: لمن؟ قال: لله، ولكتابه، ولرسوله، ولأئمة المسلمين، وعامتهم) مسلم:55. واته: دینداریی دڵسۆزییه، گوتمان: بۆکێ؟ فەرمووی: بۆ خواو، بۆ

کتێبەکەی‌و، بۆ پێغەمبەرەکەی‌و، بۆ پێشەوایانی مسوڵمانان‌و، بۆ مسوڵمانان بەتێکڕا.

د. (عن جرير بن عبدالله قال: بايعت رسول الله "صلى الله علية وسلم" على إقام الصلاة وإيتاء الزكاة والنصح لكل مسلم) رواه البخاري: 57، ومسلم: 56.

واتە: (جرير بن عبدالله) گوتوویەتی: پەیمانم لەگەڵ پێغەمبەری خوادا بەست، لەسەر بەرپاکردنی نوێژو زەکات دان‌و، دڵسۆزیی بۆ هەموو مسوڵمانێك.

(الدين: النصيحة)، دینداریی‌و مسوڵمانەتیی: دڵسۆزییە، (النصح) واتە: دڵسۆزیی، بەرانبەرەکەت چۆنی بۆ چاکە، تۆ ئەوەی بۆ بکەی‌و، ئەوەی پێ بڵێی‌و، ئەوەت بۆ بوێ.

ئنجا ئایا دەبێ چەند سیاسەتمەدارمان دەربچن لە تاقیکردنەوەی ڕاستیی (صدق)و، لە دڵسۆزیی (نصح)دا؟! هەیە جگە لە خۆی‌و بنەماڵەکەی‌و عەشیرەتەکەی‌و خزمی‌و حیزبی، دڵسۆزی کەسی دیکە نیەو، ئەوانیش بۆخۆی دەوێ!.

3) دادگەریی (العدل):

دادگەریی ماناو مەفهوومێکی زۆر فراوانی هەیە، پێغەمبەر ﷺ باسی کردوە، کە ئاسمانەکانو زەوی بە دادگەریی ڕاوەستاون.

خوا لە قورئاندا لە زۆر شوێندا باسی (عَدْل) دەکا:

1- ﴿إِنَّ ٱللَّهَ يَأۡمُرُ بِٱلۡعَدۡلِ...﴾ النحل: ٩٠، واتە: فەرمان بە دادگەریی دەکات...

2- ﴿ ....وَأُمِرۡتُ لِأَعۡدِلَ بَيۡنَكُمُۖ ...﴾ الشورى: ١٥، واتە: (ئەی موحەممەد بڵێ:) فەرمانم پێکراوە کە دادگەرییتان لەنێودا بەرپا بکەم...

3- ﴿ ... فَأَصۡلِحُواْ بَيۡنَهُمَا بِٱلۡعَدۡلِ وَأَقۡسِطُوٓاْۖ إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلۡمُقۡسِطِينَ﴾ الحجرات: ٩، واتە: (دوولایەنی ناکۆك) دادگەرانە ئاشتەوایيان لەبەیندا بکەنو دادگەربن! بێگومان خوا دادگەرانی خۆشدەوێن.

4- پێغەمبەری خوا (محمد)یش فەرموویەتی: (إن المقسطين عندالله على منابر من نور، الذين يعدلون في حكمهم وأهليهم وماولوا) مسلم: 1827.

واتە: بێگومان دادگەران لەخزمەت خوادا لەسەر چەند دوانگەیەکی نوورییندن، ئەوانەی لەحوکمڕانییانداو، لەگەڵ نیزیکانیانو، لەگەڵ ئەوانەی لەژێر بەرپرسیاریتییان دان، دادگەریی دەکەن.

دادگەریی (عدل)یش ئەوەیە، کە وەك چۆن مافی خۆت داوا دەکەی، هی خەڵکیش بدەی: (أخذ مالَكَ، وإعطاء ما عليك).

4) ڕاوێژکردن (الشورى):

أ- خوای پەروەردگار ڕاوێژکردنی خستۆتە نێوان نوێژو زەکاتەوە:﴿وَٱلَّذِينَ ٱسۡتَجَابُواْ لِرَبِّهِمۡ وَأَقَامُواْ ٱلصَّلَوٰةَ وَأَمۡرُهُمۡ شُورَىٰ بَيۡنَهُمۡ وَمِمَّا رَزَقۡنَٰهُمۡ يُنفِقُونَ﴾ الشورى:٣٨. واتە: ئەو (بڕوادار)انەی وەڵامی پەروەردگاریانیان دایەوەو، نوێژیان بەرپاکردو، کاروباریان لەنێویاندا بەڕاوێژەو، لەوەی پێمان داون دەبەخشن.

تەماشا بکەن! حیکمەتی خوا ئەوپەڕی نیە، بۆ ئەوەی ئێمە لێمان تێك نەچێ، کە شووڕاو کاروبار بەڕاوێژ

بەڕێوەبردنیش، بەشێکە لە دین، خوا بۆی خستووینە نێوان نوێژو ماڵ بەخشینەوە، نوێژو زەکات، چونکە هەموو کەس دەزانێ: دین دەبێ نوێژی تێدا بێو، دەبێ زەکات و ماڵ بەخشینیشی تێدا بێ، کەواتە: ئەگەر نوێژ پایەی مەعنەوییەو، زەکات پایەی ئابوورییە، ڕاوێژیش پایەی سیاسیی‌و ئیداریی کۆمەڵگایە.

ب- (أنس بن مالك) لەبارەی زۆر پرس‌و ڕا وەرگرتن‌و ڕاوێژکردنی پێغەمبەری خوا "صلى الله عليه وسلم" بە هاوەڵانییەوە، گوتوویەتی: (ما رأيت أحداً أكثر مشورة بأصحابه من رسول الله) رواه الترمذي. واتە: هیچ کەسم نەدیوە لە پێغەمبەری خوا ﷺ زیاتر ڕاوێژ بە هاوەڵانی بکات.

5) **مشوورخۆریی (الموالاة):**

ڕوشتێکی دیکەی بنەڕەتیی لە بواری کارو چالاکیی سیاسییدا کە لەسەر هەموولایەك پێویستە، بریتیە لە:

به تەنگەوە بوونو مشوورخۆریی، وەك خوای كارزانو میهرەبان فەرموویەتی: ﴿وَٱلۡمُؤۡمِنُونَ وَٱلۡمُؤۡمِنَٰتُ بَعۡضُهُمۡ أَوۡلِيَآءُ بَعۡضٖۚ يَأۡمُرُونَ بِٱلۡمَعۡرُوفِ وَيَنۡهَوۡنَ عَنِ ٱلۡمُنكَرِ ...﴾ التوبة -71-. واتە: بڕوادارانی پیاو و بڕوادارانی ئافرەت، دۆستو پشتیوانو مشوور خۆری یەكدیین...

بەڕێزان!

بۆ زانیارییتان ئەم ڕستەی: وَٱلۡمُؤۡمِنُونَ وَٱلۡمُؤۡمِنَٰتُ ئەوە دەگەیەنێ، كە دەبێ بڕوادارانی پیاو و ئافرەت: دۆستی یەكدی بن، دڵسۆزو مشوورخۆری یەكدی بنو، سەرپەرشتیی یەكدی بكەنو، پشتی یەكدی بگرنو...هتد، چونكە وشەی (موالاە) زۆر چەمكو واتای لێ وەردەگیرێنو، ئەم دۆستایەتیی نێوان پیاوانی ئیماندارو ئافرەتانی ئیماندار، چەمكو واتایەكی فراوانی هەیە، دواییش خوای پەروەردگار شەش (6) موفرەدە باس دەكا، كە ئەو دۆستایەتیو هاوكارییەی نێوانیان، بۆ جێ بەجێ كردنی ئەو شەش (6) ئەركەیە: ﴿ وَٱلۡمُؤۡمِنُونَ وَٱلۡمُؤۡمِنَٰتُ بَعۡضُهُمۡ أَوۡلِيَآءُ

بَعۡضٖۚ يَأۡمُرُونَ بِٱلۡمَعۡرُوفِ وَيَنۡهَوۡنَ عَنِ ٱلۡمُنكَرِ وَيُقِيمُونَ ٱلصَّلَوٰةَ وَيُؤۡتُونَ ٱلزَّكَوٰةَ وَيُطِيعُونَ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥٓۚ أُوْلَٰٓئِكَ سَيَرۡحَمُهُمُ ٱللَّهُۗ إِنَّ ٱللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٞ ﴿٧١﴾ التوبة: ٧١

واته: فەرمان بەپەسند دەکەن‌و، ڕێگریی لە ناپەسند دەکەن‌و، نوێژ بەرپا دەکەن‌و، زەکات دەدەن‌و، فەرمانبەریی خواو پێغەمبەرەکەی دەکەن، ئا ئەوانە خوا بەزەیی پێیان دادێ، بێگومان خوا زاڵی کارزانە.

6) فەرمان بە پەسەندو ڕێگریی لە ناپەسەند (الأمر بالمعروف والنهي عن المنكر):

ئایەت‌و فەرموودە لەوبارەوە زۆر زۆرن، بۆ نموونە:

أ- خوای دادگەر دەفەرموێ:

قَالَ تَعَالَىٰ: ﴿ كُنتُمۡ خَيۡرَ أُمَّةٍ أُخۡرِجَتۡ لِلنَّاسِ تَأۡمُرُونَ بِٱلۡمَعۡرُوفِ وَتَنۡهَوۡنَ عَنِ ٱلۡمُنكَرِ وَتُؤۡمِنُونَ بِٱللَّهِۗ ...﴾ **آل عمران: ١١٠. واتە: ئێوە چاکترین کۆمەڵن بۆ**

خەڵکی (مرۆڤایەتیی) ڕەخسێنراون، فەرمان پەسند دەکەن و، ڕێگریی لە ناپەسند دەکەن و، بڕوا بەخوا دێنن...

ب- پێغەمبەریش ﷺ فەرموویەتی: (والذي نفسي بيده، لتأمرنّ بالمعروف، ولتنهون عن المنكر، أو ليوشكنَّ الله أن يبعثَ عليكم عقاباً منه، ثم تدعونه فلا يُستجاب لكم)، رواه الترمذي: 2169 وقال حديث حسن.

واتە: سوێند بەو کەسەی گیانی منی بەدەستە: دەبێ فەرمان بە پەسند بکەن و ڕێگریی لە ناپەسند بکەن، ئەگەرنا نیزیکە خوا لەلایەن خۆیەوە سزایەکتان بۆ بنێرێ، ئنجا هەرچەندە داوای لێ بکەن لایبەرێ وەڵامتان نەداتەوە.

7) خوا پێ مەبەست بوون و نیاز پاکیی (الإخلاص):

أ- خوا "عز وجل" دەفەرموێ: ﴿ وَمَآ أُمِرُوٓاْ إِلَّا لِيَعۡبُدُواْ ٱللَّهَ مُخۡلِصِينَ لَهُ ٱلدِّينَ حُنَفَآءَ ... ﴾ البينة: ٥، واتە: تەنیا فەرمانیان بەوە پێکرابوو

که خوا بپەرستن: ملکەچیی‌و فەرمانبەریی بۆ ساغ بکەنەوە...

ب- پێغەمبەریش ﷺ فەرموویەتی: (إنما الأعمال بالنيات...) (البخاري:1، ومسلم: 1907، واتە: بێگومان کردەوەکان تەنیا بەگوێرەی نیازو مەبەستەکان وەردەگیرێن.

بەڕێزان! بیکەن بە نیشانە، هەر کاتێك ئینسان دڵەکەی بەرەو خێرو حەق وەرچەرخا، جەستەو ئەندامەکانیشی هەموویان لەگەڵ خۆی دەبات، بەڵام ئەگەر لێرەوە ئینسان تێکی چوو، هەموو شتێکی لێ تێك دەچێ.

جارێك لەساڵی: (1998)ز دا لە کەشتییەکدا سوار بووبووین، لەنێوان: دوورگەی ماڵتاو شاری بنغازییدا، شەو بوو، شەپۆلی زۆر گەورە گەورە دەهاتن، چوومە لای کابرای کەشتییوان، گوتم: مەترسیی ئەو بایە، تا چەندە؟ ئاماژەی کرد بۆ کۆمپیوتەرێك‌و گوتی: ئا ئەوە دەبینی؟ گوتم: بەڵێ، گوتی: تاکو ئەوەمان لێ تێك نەچێ، زۆر خەتەر نیە، گوتم: ئەوە چییە؟ گوتی: ئەوە ئەو کۆمپیوتەرەیە، کە ڕێمان

پێشان دەداتو هەرکات وەستا، ئەو کاتە ئێمە نازانین بۆ کوێ دەچین!

ئنجا نیازساغیی (إخلاص)، ئەو قیبلەنومایەیە کە ڕێڕەو (إتجاه)ت بۆ دیاریی دەکاو، ئەگەر دڵت بەخواوە پەیوەست بێ، ڕێت لێ ون نابێ، بۆیەش کاتێك کەسێك دەبینم لاڕێ (منحرف) دەبێ، هەرکەسێك بێ، خەڵکی ئیسلامیی بێ، یان هی دیکە بێ، بە تەصەووڕی خۆم نیشانەی پرسیار دەخەمە سەر نیەتو دڵەکەی، چونکە دەڵێم: ئەگەر لەدڵەوە لەگەڵ خوا ڕاست بکا، ڕێ دەردەکاتو سەری لێ ناشێوێ، چونکە خوا فەرموویەتی: ﴿وَٱلَّذِينَ جَٰهَدُواْ فِينَا لَنَهۡدِيَنَّهُمۡ سُبُلَنَاۚ وَإِنَّ ٱللَّهَ لَمَعَ ٱلۡمُحۡسِنِينَ﴾ العنكبوت: ٦٩، واتە: ئەوانەی لە پێناوی ئێمەدا تێبکۆشن، ڕێبازەکانی خۆمانیان نیشان دەدەینو، بەرەو خۆمان پەلکێشیان دەکەین.

خوای پەروەردگار بە لوتفە لەگەڵ بەندەی خۆیدا، بەشەرتێك دڵەکەی لەگەڵ خوادا ڕاستو ساغ بێ.

ئنجا ئێمە کە باسی کاری سیاسیی دەکەین، پێم وایە هەڵەی سیاسیی، پێش ئەوەی بیگێڕیەوە بۆ ناهۆشیاریی سیاسیی،

بەنسبەت خەڵکی مسوڵمانەوە، دەبێ بیگێڕیەوە بۆ دڵو دەروونەکەی، ڕەنگە لەوێوە تەواو نەبێو، شەیتان فێڵی لێ کردبێ، قیبلەنومایەکەی تێك چووبێ، بۆیە ڕێڕەوەکەی لێ تێك چووەو، نازانێ بەرەو کوێ دەچێ!

8) ئامانج بەرزیی (سمو الغاية):

خوا "سبحانه وتعالى" دەفەرموێ: قَالَ تَعَالَى: ﴿ تِلْكَ ٱلدَّارُ ٱلْءَاخِرَةُ نَجْعَلُهَا لِلَّذِينَ لَا يُرِيدُونَ عُلُوًّا فِي ٱلْأَرْضِ وَلَا فَسَادًا ۚ وَٱلْعَٰقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ ﴾ القصص: ٨٣.

واتە: ئەم مەنزڵگای دواڕۆژە، تەنیا بۆ کەسانێکی دادەنێین، کە بەرزییان ناوێ لە زەویداو، خراپەکارییان ناوێ، (واتە: بۆئەوە نایانەوێ حوکمڕانو دەسەلأتداربن، تاکو خۆیان بەسەر خەڵکدا فەرز بکەنو، خراپەکاریی بکەن لە زەوی دا)، سەرەنجامیش بۆ پارێزکارانە.

واتە: مەنزڵگای دواڕۆژ، خوا تایبەتی دەکات بە پارێزکارانەوە، کە بەهەشتە.

ئەمەش ئەوەی لێ وەردەگیرێ: کە ئەگەر ئامانجان بەرز بوو، مەبەستمان پاكو چاك بوو، بە تەئكید هیدایەتی خواو، تەوفیقی خواو یارمەتیی خوا، لە ئێمەوە نزیكتر دەبێ.

9) بوێریی و ئازایەتیی (الجرأة والشجاعة):

خوا تبارك وتعالى لەبارەی بوێریی و دلێریی و ئازایەتیی بڕوادارانی خۆشویستراویەوە، فەرموویەتی: ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ مَن يَرۡتَدَّ مِنكُمۡ عَن دِينِهِۦ فَسَوۡفَ يَأۡتِي ٱللَّهُ بِقَوۡمٖ يُحِبُّهُمۡ وَيُحِبُّونَهُۥٓ أَذِلَّةٍ عَلَى ٱلۡمُؤۡمِنِينَ أَعِزَّةٍ عَلَى ٱلۡكَٰفِرِينَ يُجَٰهِدُونَ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ وَلَا يَخَافُونَ لَوۡمَةَ لَآئِمٖۚ ...﴾ **المائدة: ٥٤.**

واتە: ئەی بڕوادارینە! هەركامێكتان لەئایینەكەی پاشگەز بێتەوە (خوا پەكی ناكەوێو) لەمەودوا كۆمەڵێك دێنێ: خۆشیدەوێنو خۆشیان دەوێو، لەسەر بڕوادارانە نەرمو نیانو میهرەبانو، لەسەر بێبڕوایان (لەحاڵەتی جەنگدا) زبرو توندنو، لەڕێی خوادا تێدەكۆشنو، لە لۆمەی سەركۆنەكاران بێباكن...

بەڵێ بێ باكیی‌و نەترسان لە لۆمەی ناهەقی خەڵك، لە ڕەخنەو توانج‌و پلاری خەڵك، ڕەوشت‌و ئاكارێكی سیاسیی بنەڕەتیی بەرزو پەسندە، چونكە: زۆر كەس لەوەدا كاری سیاسیی لێ تێك دەچێ، كە تەماشا دەكات: خەڵك دەڵێ چی؟ گوێی هەڵخستوە داخۆ خەڵك دەڵێ چی؟ ئایا ئەگەر وا بكەم، خەڵك لێم ڕازی دەبن؟ ئەگەر وا بكەم دەنگم پێ دەدەن؟ ئایا ئەگەر وا نەكەم، گلەییم لـێ دەكەن؟! كە ئەمە زۆر هەڵەیە، تۆ دەبێ هێندە بوێریی‌و ئازایەتییت هەبێ، كە ئایین‌و بەرنامەی خۆت بەشانازییەوە بخەیە ڕوو و، بەپێی تواناشت جێبەجێی بكەی، سەرەتا دەبێ تۆ مەبدە و پرەنسیپەكانی خۆت چاك بزانی‌و، لەبەرنامەو ڕێیەكەی خۆتدا بەرچاو ڕوون بی، ئنجا ڕێی خۆت بگرە بە لێزانیی‌و، كارامەیی، بەڵێ دڵی خەڵك ڕابگرە، بەڵام ڕێ لەخۆت تێك مەدە، بۆ ڕازیی كردنی خەڵك، چونكە ئەو كاتە خواش لە خۆت تووڕە دەكەی‌و، خەڵكەكەش هەر لێت تووڕە دەبێتەوەو دەڵێن: نەتزانی!

بۆیەش پێغەمبەر ﷺ پەنای بەخوا گرتوە، لە دوو سیفەتی زۆر خراپو فەرموویەتی: (أللهم إني أعوذ بك من الجبن والبخل)، رواه البخاري: 6365.

واتە: ئەی خوایە! پەنا بەتۆ دەگرم لە ترسنۆکیی‌و لە چرووکیی.

ترسنۆکیی بریتیە لە نەبەخشینی ڕووح، لە کاتێکدا پێویست بکاتو، چرووکییش بریتیە لە نەبەخشینی ماڵو سامان، هەردووکیان هەر نەبەخشینن، هەروەك بەخشندەیی‌و ئازایەتییش، پێکەوەن، ئەغلەب وایە، هەرکەس سەخیی بێ، ئازاشەو هەرکەسیش چرووك بێ، ترسنۆکیشە، پێکەوەن، سیفەتە خراپەکان بەزۆریی پێکەوەن‌و، سیفەتە چاکەکانیش بەزۆریی پێکەوە دەبن.

10) **ڕوونیی‌و ڕاشکاویی** (**الوضوح والصَّراحة**):

خوای تاكو پاك فەرمووییەتی:﴿ قُلْ هَٰذِهِۦ سَبِيلِىٓ أَدْعُوٓا۟ إِلَى ٱللَّهِ ۚ عَلَىٰ بَصِيرَةٍ أَنَا۠ وَمَنِ ٱتَّبَعَنِى ۖ وَسُبْحَٰنَ ٱللَّهِ وَمَآ أَنَا۠ مِنَ ٱلْمُشْرِكِينَ ﴾ **يوسف:** ١٠٨. **واتە: بڵێ ئەمە**

ڕێبازمە: خۆمو ئەوانەی شوێنم کەوتوون، لەبەر ڕۆشناییدا بانگەواز بۆلای خوا دەکەین.

بەڕێزان! ئینسانی سیاسیی کە بیەوێ سیاسەتێکی ڕەوشت بەرزانە بکا، دەبێ ڕوونو ڕاشکاو بێ، دەبێ بێ پەردە بێو، تەمو مژاویی و پێچراوەو بەقۆرتو پێچ نەبێ، کە خەڵک سەری لێ دەرنەکات، کاتێك قسە دەکەی، قسەی ڕوون بۆ خەڵك بکە، هەڵوێست دەنوێنی، هەڵوێستی ڕوونت هەبێ، چونکە پێغەمبەران (علیهم الصلاة والسلام) وابوون، ئەوەتا خوا بە پێغەمبەری خاتەم ﷺ دەفەرموێ: ﴿قُلۡ هَٰذِهِۦ سَبِيلِيٓ أَدۡعُوٓاْ إِلَى ٱللَّهِۚ عَلَىٰ بَصِيرَةٍ أَنَا۠ وَمَنِ ٱتَّبَعَنِيۖ وَسُبۡحَٰنَ ٱللَّهِ وَمَآ أَنَا۠ مِنَ ٱلۡمُشۡرِكِينَ﴾ **یوسف: ١٠٨، (على بصيرة) لەبەر ڕۆشناییدا، یانی: کە خەڵك بزانن بۆ کوێیان دەبەمو، خەڵك بزانن چییان پێ دەڵێمو، چیم لێیان دەوێو، چیم پێ چاکەو، چیم پێ خراپە!**

پێغەمبەری خوا ﷺ هەر کاتێ زانیبی هاوەڵانی (خوا لێیان ڕازی بێ) ئیشکالێك، گرێو گۆتاڵێکیان بۆ دروست بووە، یەکسەر بۆی ڕوون کردوونەوە.

بۆ وێنە: لە (صحيح البخاري: 3147، وصحيح مسلم: 1059)دا هاتوە، کە دوای جەنگی فەتحی مەککەو، جەنگی حونەین، پێغەمبەر ﷺ بەخششی دا بە هەندێك، لە سەرۆك عەشیرەتەکان، بۆ ئەوەی دڵیان بۆ ئیمان هێنان نەرم بێو سەرنجیان ڕابکێشێ، ئنجا بەهۆی ئەوەوە ئەنصارییەکان مشتو مڕیان لە بەیندا پەیدا بوو، گوتیان: پێغەمبەری خوا ﷺ بەهۆی خزمەکانیەوە ئێمەی لەبیرچووەو، ئێمە شایستەتر بووین بەو دیارییو بەخشینانە! پێغەمبەریش ﷺ کۆی کردنەوە وتاری بۆدان، بەسەرهاتەکە هەمووی باس ناکەم، لەنێو قسەکانیدا فەرمووی: ئایا ئەنصارییەکان هەر بەوەندە دڵتان گۆڕا، کە هەندێك لە چڵکی دنیا، ویستم ئەوانی پێ سەرنج ڕابکێشم، ئێوەشم حەواڵەی ئیمانەکەتان کرد، گوتیان: ئەی پێغەمبەری خوا ! ﷺ وامانزانی بە یەکجاریی ماڵەکەشت

دێنیەوە ئێرە! فەرمووی: بەڵکو ژیانم لەگەڵ ئێوەیەو، مردنم لەگەڵ ئێوەیە.

کاتێك زانی: شتیان لە دڵدا پەیدا بووە، یەکسەر بۆی ڕوون کردنەوەو ئیشکالەکەی بۆ ڕەواندنەوە، ئەوە کارێکی زۆر گرنگە، ئێمە کە زانیمان برایەك، خوشکێك، کەسێك، هی خۆمان، هی غەیری خۆمان، بە هەڵە لێمان تێ دەگا، با ئەوەندەی بتوانین، بۆی ڕوونبکەینەوە، حەقیقەتی وەزعەکە، چۆنەو چییە!

11) **وەفاداریی** (**الوفاء**):

مەبەستمان لە وەفاداریی (وفاء) پابەندییە بە بەڵێن (وعد)و پەیمان (عهد)ەوە، وەفاداریی زۆر دەقی لەسەرن، کە دەبێ بەڵێن‌و پەیمان پارێزگارییان لێ بکرێ، بۆ وێنە:

1- ﴿ وَلَا تَقْرَبُوا۟ مَالَ ٱلْيَتِيمِ إِلَّا بِٱلَّتِى هِىَ أَحْسَنُ حَتَّىٰ يَبْلُغَ أَشُدَّهُۥ ۚ وَأَوْفُوا۟ بِٱلْعَهْدِ ۖ إِنَّ ٱلْعَهْدَ كَانَ مَسْـُٔولًا ﴾ الإسراء: ٣٤. واتە: پابەندبن بە پەیمانەوە، بێگومان پەیمان لێپرسینەوەی لەسەرە.

2- ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ أَوۡفُواْ بِٱلۡعُقُودِۚ ...﴾ المائدة: ١.

واتە: ئەی بڕوادارینە! گرێبەستان بەرنەسەر (پێیانەوە پابەند بن).

3- **پێغەمبەریش ﷺ، پەیمان شکێنیی‌و بێ بەڵێنیی، بە یەکێك لە سێ نیشانەکانی بابای دەغەڵ داناوە، وەك دەفەرموێ: (آية المنافق ثلاث: اذا حدَّث كذب، واذا وعد أخلف، واذا اؤتمن خان وفي رواية لمسلم: وإن صلَّى وصام وزعم أنه مسلم-) رواه البخاري:34، ومسلم:58.**

واتە: مونافیق سێ نیشانەی هەن: هەرکات قسەی کرد درۆ بکات‌و، هەرکات گفتیدا بیشکێنێ‌و، هەرکات سپاردەی پێ سپێردراو بەئەمیندار دانرا، خیانەت بکات.

لەڕیواتێکی (مسلم)دا هاتوە: هەرچەندە نوێژبکات‌و ڕۆژووش بگرێ‌و، گومانیشی وابێ کە مسوڵمانە!

بەڵێ مرۆڤی سیاسیی ئیماندار، دەبێ خاوەن بەڵێن بێ، خاوەن پەیمان بێ، ڕاست‌و ساغ بێ لەگەڵ خەڵکدا.

12) ئەمانەتپاریزیی (الأمانة):

لەوبارەوەش ئایەتی کتێبی بەپێزی خواو، دەقی سوننەتی پێغەمبەری بەڕێزی خوا "صلی الله علیه وسلم" زۆرن، بۆ نموونە:

1- ﴿إِنَّ ٱللَّهَ يَأۡمُرُكُمۡ أَن تُؤَدُّواْ ٱلۡأَمَٰنَٰتِ إِلَىٰٓ أَهۡلِهَا...﴾ **النساء: ٥٨. واتە: خوا فەرمانتان پێ دەکات، کە سپاردەکان بەخەڵکی (شایستەی) خۆیان بسپێرن...**

بەڵێ خەڵك لەسەری فەڕزە، ئەمانەتی حوکمڕانیی بپارێزێو، بە کەسانێکی شایستەی بسپێرێ، چونکە لێرەدا مەبەست لە (أمانات) کاروباری حوکمڕانییو بەرپرسیارێتییە، وەك لەکتێبی دووەمی: مەوسووعەی (ئیسلامو دەوڵەتداریی) بەدرێژیی باسمان کردوە.

2- **هەروەها واجبی بەرپرسەکانیشە، ئەوانیش ئەوەی کە لەبەردەستیاندا هەیە، ئەو ئەمانەتی حوکمڕانییەی کە دەکەوێتە بەردەستیان، بە خەڵکی شایستەی بسپێرن، وەك پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی:** (مَن استعمل رجلاً من عصابةٍ وفي تلك العصابة مَنْ هو أرضى لله منه، فقد خان

الله وخان رسوله وخان المؤمنين). رواه الحاكم في مستدركه: (104/4)، والطبراني في الكبير: (114/11)، عن ابن عباس.

واتە: هەر کەسێك، کەسێك بکاتە بەرپرس بەسەر کۆمەڵێکەوە، کە لەو باشتریان تێدابێ‌و زیاتر جێی ڕەزامەندیی خواو بێ، ئەوە خیانەتی کردوە بە خواو بە پێغەمبەری خواو، بە بڕواداران.

3- (إذا ضيعت الأمانة فانتظر الساعة، قال: كيف إضاعتها يا رسول الله؟ قال: إذا أسند الأمر إلى غير أهله فانتظر الساعة)، رواه البخاري: 59.

واتە: هەرکات سپاردە زایەکرا، چاوەڕێی ئاخیر زەمان بکە، گوتی: زایەکردنی (سپاردە) چۆنە؟! فەرمووی: هەرکات کاروبار بە جگە لەخەڵکی شایستەی سپێردرا، چاوەڕێی کۆتایی (ئەو کارە) بکە کە بەخەڵکی ناشایستە سپێردراوە.

هەڵبەتە ئەمانەت پارێزیی چەمکەکەی زۆر فراوانە، بۆ وێنە: کەسێك کە دەبێتە بەرپرسی وڵاتێك، سەروەت‌و سامانی ئەو وڵاتەی دەکەوێتە بەردەست، ئەمرو نەهی، عەرزو بەرزی، لایەنی مەعنەویی لایەنی ماددیی...هتد،

ئەوە هەمووی ئەمانەتە لەبەر دەستیداو، دەبێ ئەو ئەمانەتە بپارێزێ، ئەگەر بیەوێ یەکێك لە ڕەوشتە بنەڕەتییە بەرزەکانی کاری سیاسیی کە لە ئیسلامدا، بە مەرج گیراون، لەخۆیدا بهێنێتە دی.

تەوەری چوارەم

ڕەوشتو ئاكارە سیاسییە بەرزەكانی بەرپرسان

بەڕێزان!

ئەو دوازدە ڕەوشتە سیاسییە بنەڕەتییەی پێشوو، گشتیی بوون، بەڵام ئایا كار بەوەندە تەواو دەبێ؟ نەخێر، بەڵكو بەرپرسان بەتایبەت، دەبێ كۆمەڵێك ڕەوشتو بەهای بەرزیان هەبن، كە ئێمە دوازدە (12)شمان لەوان هێناون:

1) بەزەییو پەرۆش:

پێشتر هێنامان كە: (مصطفى لطفي المنفلوطي) گوتوویەتی: كەمتر وا هەبووە، خەڵكی سیاسیی بەڕەحم بێ، بەڵكو دوایی باسی دەكەم، كە میكاڤیلیی دەڵێ سیاسیو حوكمڕان، نابێ ڕەحم هەربزانێ، ئەگەر ڕەحمو شەفەقەت بزانێ، سیاسەتی بۆ ناكرێ! بەڵام بێگومان ئەوە سیاسەتی شەیطانییەو سیاسەتی ڕەببانیی دەڵێ: ئەگەر بەڕەحمو سۆزو شەفەقەت نەبێ، شایستەی حوكمڕانییو بەرپرسیارێتی، نی!

با سەرنجی چەند دەقێك بدەین:

1- **خوا بە پێغەمبەری خاتەم ﷺ دەفەرموێ:** ﴿فَبِمَا رَحْمَةٍ مِّنَ ٱللَّهِ لِنتَ لَهُمْ وَلَوْ كُنتَ فَظًّا غَلِيظَ ٱلْقَلْبِ لَٱنفَضُّواْ مِنْ حَوْلِكَ...﴾ **آل عمران:** ١٥٩.

واتە: بەهۆی ڕەحمەتی خواوە بۆیان نەرمو نیان بووی‌و، ئەگەر قسە ڕەق‌و دڵ ڕەق بووای، لە دەورت دەپڕژان.

کێ لە دەوری کێ دەپڕژا؟ بێگومان هاوەڵان "رضي الله عنهم" لە دەوری پێغەمبەری خوا ﷺ دەپڕژان.

یانی: پێغەمبەری خوا ﷺ کە: ﴿رَحْمَةً لِّلْعَٰلَمِينَ ١٠٧﴾ الأنبياء: ١٠٧ **وسەروەری پێغەمبەرانەو، هاوەڵانیش کە گەورەترین مرۆڤو چاکترین مرۆڤ بوون لەدوای پێغەمبەران، کەچی ئەو چاکترین مرۆڤانە، لە دەوری ئەو** ﴿رَحْمَةً لِّلْعَٰلَمِينَ﴾ **دەپڕژان، ئەگەر قسە ڕەق‌و دلڕەق بووایە! ئەدی من‌و تۆی داماو، ئەگەر بە گفت‌و لفتی شیرین‌و، بە سەرو ڕووی خۆش‌و، بە ڕەحم‌و شەفەقەتەوە**

نەبێ، چۆن دەتوانین خەڵك بەدەوری خۆمانەوە بئاڵێنین‌و بیانهێڵینەوە؟!

2- پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: (إن شرَّ الرِّعاءِ: الحُطمة) صحيح مسلم: 1830.

واتە: خراپترینی چاودێران‌و بەرپرسان، ئەوانەن کە خەڵك تێکدەشکێنن.

ئنجا خەڵك تێکشکاندن، چ لەڕووی جەستەییەوە تێکیان بشکێنن، چ لە ڕووی ماڵ‌و سامانەوە، چ لە ڕووی نەفسییەوە، چ لە ڕووی کۆمەڵایەتییەوە، لەهەر ڕوویەکەوەو هەر جۆرە شکاندنێك بیانشکێنێ، ئەو جۆرە بەرپرسانە، خراپترینی بەرپرسانن لە تەرازووی خواو پێغەمبەرەکەی "صلى الله عليه وسلم"دا.

2) **نەرم‌و نیانیی:**

1- خوای تاك‌و پاك فەرموویەتی: ﴿...أَذِلَّةٍ عَلَى ٱلْمُؤْمِنِينَ...﴾ المائدة: ٥٤، واتە: بڕوادارانی

خۆشەویستراوی خوا، لەسەر بڕواداران میهرەبانو نەرمو نیانن.

2- پێغەمبەریش ﷺ دەفەرموێ: (أللهم من وَلِيَ من أمتي شيئاً فَرَفق بهم، فارفُقْ به، وَمن شَقَّ عليهم، فَشُقَّ عليه) رواه أحمد: 26242، وشعيب الارناؤط، وقال: صحيح على شرط مسلم.

پێغەمبەر ﷺ دوعای کردوە: ئەی خوایە! هەر کەسێك کارێکی ئۆممەتی منی کەوتە بەردەستو، لەگەڵیان نەرم بوو، تۆش لەگەڵی نەرمو میهرەبان بەو, ئەگەر لەگەڵیان ڕەقو زبر بوو، تۆش لەگەڵی زبرو توند بە.

بەدڵنیایی دوعای پێغەمبەریش ﷺ قبووڵە.

3) لێبوردەیی و چاوپۆشیی:

1- خوا "عز وجل" فەرموویەتی:

قَالَ تَعَالَىٰ: ﴿ وَلَا يَأْتَلِ أُوْلُواْ ٱلْفَضْلِ مِنكُمْ وَٱلسَّعَةِ أَن يُؤْتُوٓاْ أُوْلِى ٱلْقُرْبَىٰ وَٱلْمَسَٰكِينَ وَٱلْمُهَٰجِرِينَ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ ۖ وَلْيَعْفُواْ

وَلۡيَصۡفَحُوٓاْۗ أَلَا تُحِبُّونَ أَن يَغۡفِرَ ٱللَّهُ لَكُمۡۚ وَٱللَّهُ غَفُورٞ رَّحِيمٌ ﴿٢٢﴾ النور: ٢٢.

واته: با خاوەن چاكەو دەستڕۆیشتووەكانتان سوێند نەخۆن لەسەر هاوكاریی نەكردنی كەسانی خزمو نەدارو كۆچكەر لەڕێی خوادا، با لێیان ببوورنو چاوپۆشیی بكەن، ئایا حەزناكەن خوا لێتان ببووڕێ؟ خواش لێبوردەی میهرەبانە.

هۆی دابەزینی ئەم ئایەتەش "وەك سەرجەم تەفسیرەكان هێناویانە" ئەوەبووە كە (أبو بكر الصديق) خوا لـێی ڕازی بێ، پاش بەشداریی كردنی (مِسطح بن أثاثة)ی خزمی، لە بوختان پێكردنی عائیشەی كچیدا، خوا لێیان ڕازی بێ، سوێن دەخوات كە چی دیكە هاوكاریی نەكات.

بەڵام خوای لێبوردەی بەبەزەیی ئامۆژگاریی ئەبوو بەكر دەكات كە لەقسەو سوێندەكەی ژیوان بێتەوەو، بگەڕێتەوە سەر چاكەو هاوكارییەكەیو، ئەویش ئامۆژگارییو فەرمانی خوا جێ بەجێ دەكاتو بۆشی زیاد دەكات.[16]

---

[16] - صحيح البخاري: 3910.

2- پێغەمبەریش ﷺ فەرموویەتی: (أللهم إنك عفوٌ تحبُّ العفو فأعفُ عنّي﴾ الترمذي: 3513. وقال حسن صحيح.

واتە: ئەی خوایە! تۆ لێبوردەی و لێبوردنت حەز لێیە، لێم ببوورە.

بەڕێزان! بەرپرسیارێتیی بەبێ چاوپۆشیی ناکرێ: (آلة الرِّئاسة سعة الصَّدر)، مرۆڤ بەبێ سینە فراوانیی‌و لێبوردن، بەبێ چاوپۆشیی، حوکمڕانیی بۆ ناکرێ، لەماڵەوەدا بتەوێ گەورەی خێزانەکەت بی، لەگەڕەکدا، لە دێدا، لە وڵاتدا، دەبێ لێبوردن‌و چاوپۆشییت هەبێ، بێگومان لە سنووری خۆیداو لەشوێنی خۆیدا.

4) **خاکیی بوون‌و خۆ بەکەمگریی (التواضع):**

1- خوای باڵادەست‌و زاڵ فەرموویەتی: ﴿...وَٱخۡفِضۡ جَنَاحَكَ لِلۡمُؤۡمِنِينَ﴾ الحجر: ٨٨. واتە: (ئەی موحەممەد!) باڵت بۆ بڕواداران شۆڕبکە، بیانخە ژێر باڵت...

2- پێغەمبەریش ﷺ فەرموویەتی: (ما نَقَصتْ صدقة من مالٍ، وما زاد الله عبداً بعفوٍ إلاّ عزاً، وما تواضَعَ أحدٌ لله إلاّ رفعه الله) مسلم: 554.

واتە: بەخشین لەسامان کەم ناکاتو، بەهۆی لێبوردنەوە خوا عیززەتو بەرزیی بۆ بەندەکەی زیاد دەکاتو، هەرکەس لەبەر خوا خۆی بەکەم بگرێ، خوا بەرزی دەکاتەوە.

بەڕێزان! ئەمانە ئەو ڕەوشتە ڕەببانییانەن، کە سیاسەتێکی ڕەشیدیان پێ بەڕێوە دەچێ، کە یەکێکیان بریتیە لە: خاکیی بوونو خۆ بەکەمگریی! دەچیە ئەو وڵاتە نا مسوڵمانانە، بەرپرسانیان دەبینی، حوکمڕانەکانیان دەبینی، خاکیی‌و خۆ بەکەمگرن، دێیەوە بۆ وڵاتی مسوڵماننشین، هەر کەسێك تۆزێك بەرپرسیارێتیی دەکەوێتە دەست، هەوایەکی فیرعەونایەتیی دەکەوێتە کەللەی، برادەر! ئەو ڕەفتارەت لەکوێ هێنا؟ ئەوە کەی ڕەوشتی مسوڵمانانە! تۆ کە بووی بە بەرپرس، خەڵك لەسەر ئەو کورسییەیان

داناوی، بۆ ئەوەی سەرپەرشتییان بکەی، بۆ ئەوەیان دانەناوی، خۆتیان لەسەر بکەی بە فێرعەون!

5) **خۆڕاگریی لە بەرانبەر نەفامیی نەفامان دا :**

ئەمیش یەکی دیکەیە لە ڕەوشتە سیاسییە پەسندەکانی بەرپرسان، وەك خوای بەرز فەرموویەتی:

1- ﴿خُذِ ٱلۡعَفۡوَ وَأۡمُرۡ بِٱلۡعُرۡفِ وَأَعۡرِضۡ عَنِ ٱلۡجَٰهِلِينَ﴾**الأعراف: ١٩٩. واتە: ئاسانیی وەربگرەو فەرمان بە پەسند بکەو ڕوو لە نەفامان وەرچەرخێنە...**

2- **هەروەها فەرموویەتی:** ﴿وَعِبَادُ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلَّذِينَ يَمۡشُونَ عَلَى ٱلۡأَرۡضِ هَوۡنٗا وَإِذَا خَاطَبَهُمُ ٱلۡجَٰهِلُونَ قَالُواْ سَلَٰمٗا﴾ الفرقان: ٦٣. **واتە: (بەندە بژاردەکانی خوای بەبەزەیی) کاتێك نەفامان بیاندوێنین دەڵێن: سەلامتان لێ بێ...**

3- (أنس بن مالك) گێڕاویەتەوە کە ڕۆژێکیان لەکاتێکدا پێغەمبەری خوا "صلی الله علیه وسلم" ماڵو سامانێکی دابەش دەکردو، لەو حاڵەتەشدا پۆشاکێکی نەجرانیی لەبەردابوو کە قەراغەکانی زبرو ڕەق بوون، عەرەبێکی خێڵەکیی بیابانشین، لەپشتەوە پۆشاکەکەی بەتوندیی ڕاکێشا کە گەردنی بەهۆیەوە سوور بۆوەو داوای هاوکاریی لێکرد...ئەویش "صلی الله علیه وسلم" ئاوڕی لێدایەوەو پێکەنیی‌و فەرمانی کرد هاوکاریی بکەن...، صحیح البخاري: 785، وصحیح مسلم: 674.

ئینسان هەمیشە دەبێ وریابێ‌و کاتێك کەسێك نەفامیی لەبەرامبەردا دەکات‌و بەشێوەیەکی ناشایست‌و بێ نەزاکەت دەیدوێنێ، دەبێ خۆڕاگر بێ‌و، بەدڵی گەورەو ڕەوشتی پەسندەوە مامەڵە بکات‌ووەك بەرانبەرەکانی نەکات‌و، خۆی نەخاتە تەرازووی ئەوانەوەو، خۆی لەگەڵ واندا یەکسان نەکات.

6) فێركردن و ڕێنمایی كردن:

ئەمیش ڕەوشتێكی دیكەی سیاسیی بەرزو پەسندی پێویستە لەسەر بەرپرسان، بە بەڵگەی ئەوە كە خوای كاربەجێو زانا ئەو خەسڵەتەی لەچوار ئایەتی قورئانی بەرزو بەپێزدا، كردۆتە ئەركی پێغەمبەری كۆتایی خۆی (محمد) "صلى الله عليه وسلم" وەك فەرموویەتی:

1- ﴿ يَتۡلُواْ عَلَيۡهِمۡ ءَايَٰتِكَ وَيُعَلِّمُهُمُ ٱلۡكِتَٰبَ وَٱلۡحِكۡمَةَ وَيُزَكِّيهِمۡۚ ﴾ البقرة: 129، البقرة: ١٥٣، آل عمران: ١٦٤، الجمعة: ٣).

2- هەروەها لەوبارەوە دەقی سوننەتیش زۆرن، بۆ نموونە:

(عن عمر بن أبي سلمة قال: كنت غلاماً في حَجْر رسول الله، وكانت يدي تطيش في الصفحة، فقال لي رسول الله: ياغلامُ ! سَمِّ الله، وكلْ بيمينيك، وكل مما يليك) البخاري:5376، ومسلم: 2022.

واتە: (عمر بن أبي سلمة) دەڵێ: من کوڕێکی تازە پێگەیشتوو بووم، لەماڵو لەژێر چاودێریی پێغەمبەری خوادا "صلى الله عليه وسلم"، عادەتم وابوو لەکاتی نانخواردندا، دەستم لەدەفرەکەدا دەگێڕا، ئەویش فەرمووی: ڕۆڵە! ناوی خوا بێنەو، بەدەستی ڕاست بخۆو، لەپێش خۆتەوە بخۆ.

بەڵێ بەرپرسو حوکمڕانی ڕەشید، یەکێك لە ڕەوشتە بەرزەکانی ئەوەیە، کە دەبێ خەڵك فێر بکا، خەڵك ڕێنمایی بکا، بەرچاویان ڕوون بکاتەوە، جاری دیکەش گوتوومە: زۆربەی بەرپرسانی بڕیار بەدەستی ئەم وڵاتە، ئەوە بیستو حەوت (27) ساڵە، گوێ بیست نەبووم خەڵك ڕێنمایی بکەن، نەك هەر بەلای خوادا، بەلای دینداریی‌و خواپەرستییدا، بەڵکو بۆ دنیادارییش ڕێنماییان بکەن ! هەر لەو خەڵکە گەڕاون، ئەو گەنجو لاوانە چی دەکەن: مەیخۆریی، قومارکردن...هتد، ئایا وڵات بەڕێوە بردنو خەڵك سەرپەرشتیی کردن ئاوا دەبێ؟! نەخێر، بەڵکو بەرپرسان دەبێ خەڵك ڕێنمایی بکەن، پەروەردەیان بکەنو،

چاکەیان فێر بکەن‌و، لە هەموو ڕوویەکەوە هەوڵبدەن گەشەیان پێ بدەن.

7) چاوپێداگێڕان‌و پشکنینی حاڵ‌و باڵی خەڵك:

ئەمیش یەکی دیکەیە لە ڕەوشتە سیاسییە بەرزو پەسندەکانی بەرپرس‌و حوکمڕانان‌و، بەڵگەی قوڕئان‌و سوننەتیش لەوبارەوە زۆرن، بۆ وێنە:

1- **خوا "سبحانە وتعالی" لە سوورەتی (النمل) لەباسی (داود سلیمان)دا "علیهما السلام" دوای ئەوەی باسی سوپایەکەی سولەیمان دەکات، کە لە جند و مرۆڤ و باڵندان پێکهاتوە:** ﴿وَحُشِرَ لِسُلَيْمَٰنَ جُنُودُهُۥ مِنَ ٱلْجِنِّ وَٱلْإِنسِ وَٱلطَّيْرِ فَهُمْ يُوزَعُونَ ۝١٧﴾ النمل: ١٧، **ئەوجار باسی پشکنینی سولەیمان "علیه السلام" بۆ سوپایەکەی دەکات:**﴿وَتَفَقَّدَ ٱلطَّيْرَ فَقَالَ مَا لِيَ لَآ أَرَى ٱلْهُدْهُدَ أَمْ كَانَ مِنَ ٱلْغَآئِبِينَ ۝٢٠﴾ النمل:٢٠

واته: باڵندەکانی بەسەر کردنەوە، فەرمووی: ئەوە بۆچی (هود هود) نابینم، واتە: کە نایبینم، ئایا بە عوزرێك، پاساوێك لێرە ئامادە نیە، یاخود کەمتەرخەمیی کردووە؟! دوایی باس دەکا، کە دەبێ بەپێی تاوانەکەی سزای بدا.

یانی: سولەیمان (علیه الصلاة والسلام) تەنانەت باڵندەیەکی لێ ون نەبووەو، ئیهمال نەکردوە، کە مشووری لێ نەخواتو ئاگاداری لـێی نەبێ!.

پێغەمبەر ﷺ عادەتی وابوو کە نوێژی بەیانیانی دەکرد، یان ئەگەر کەسێك دیار نەبووایە لە هاوەڵانی (خوا لێیان ڕازی بێ) لێی دەپرسین، فلاَن کەس بۆ دیار نیە؟ ئەگەر لە سەفەر بووایە، یان نەخۆشیی هەبووایە، لێی دەپێچایەوە[17].

نەك هەر ئەوەندە بەڵکو پێویستە بەرپرس لە بازاڕ بپێچێتەوە، لە کەسابەتو کاروباری خەڵك، لە دوکانداران، لەو بارەوەش ئەم فەرموودەیە هەیە:

---

[17] - بڕوانە: (ریاض الصالحين) {70- باب فضل الإختلاط بالناس...} ص248، کە (النووي) گوتوویەتی: (إعلم أن الإختلاط بالناس على الوجه الذي ذكرته، هو المختار الذي كان عليه رسول الله "صلى الله عليه وسلم" وسائر الأنبياء "صلوات الله وسلامه عليهم...").

2- ئەبو هورەیرە دەگێڕێتەوە دەڵێ: ڕۆژێك پێغەمبەر ﷺ چووە بازاڕ، کابرایەك کۆگەنمێکی هەڵدابوویەوە، پێغەمبەر ﷺ دەستی بردە نێو، گەنمی تەڕی دەرهێنا، فەرمووی: ئەوە بۆچی وایە؟ گوتی: ئەوە باران لێی داوەو تەڕ بووە، فەرمووی: ئەوەی تەڕ بووە، بۆچی نەتخستۆتە دەرێ، بۆ ئەوەی کڕیار بیبینێ؟ ئنجا لەوبارەوە فەرمووی: (مَنْ غشَّ فليس مِنّا)، رواه مسلم: 102، واتە: هەرکەسێك غەش‌و فێڵ بکا، لە ئێمە نیە.

واتە: لەو ڕەوشتەدا لە ئێمە نیە، نەك هەر کەسێك فێڵ‌و غەشێکی کرد، بەیەکجاریی مسوڵمان نەمابێ! یانی: لەو ڕەوشتەدا لە ئێمە نیە، وەك ئێمە نیە، چونکە ئێمەی ئەهلی ئیسلام، غەش‌و فێڵ ناکەین، مەبەستم ئەوەیە کە بەرپرس، کەسێك کە کاروبارێك لەنێو مسوڵماناندا بە ئەستۆوە دەگرێ، پێویستە لە کاروباریان بکۆڵێتەوەو، پشکنینی هەبێ‌و، بەدواداچوونی هەبێ.

8) سووربوون لەسەر پاراستنیماڵو سامانی گشتی:

ئەمیش ڕەوشتێکی سیاسیی بەرزی دیکەی ئەو کەسانەیە، کاتێك بەرپرسیارێتییان دەکەوێتە ئەستۆ: ماڵو سامانی گشتی بە هی خەڵك بزانن، بە هی خۆیانی نەزانن! تەراتێنی تێدا بکەن!

با لەوبارەوە سەرنجی دوو نموونە، لە ئایەتەکانی قورئانو دەقەکانی سوننەت بدەین:

1- خوای پەروەردگار لە سووڕەتی (الشعراء)دا، لەسەر زمانی (صالح) پێغبەر "علیه الصلاة والسلام" بە گەلەکەی دەفەرموێ: قَالَ تَعَالَىٰ: ﴿ وَلَا تُطِيعُوٓاْ أَمۡرَ ٱلۡمُسۡرِفِينَ ﴿١٥١﴾ ٱلَّذِينَ يُفۡسِدُونَ فِي ٱلۡأَرۡضِ وَلَا يُصۡلِحُونَ ﴿١٥٢﴾ ﴾ الشعراء: ١٥١–١٥٢، واتە: فەرمانبەریی فەرمانی زێدەڕۆیی کاران مەکەن، ئەوانەی کە خراپە لە زەویدا دەکەنو چاکسازیی ناکەن.

واتە: بەرپرسانی زێدەڕۆییکاری تێکدەرو خراپەکار، نابێ فەرمانبەرییان بکرێ، ئنجا مەبەستم لێرەدا ئەوەیە، کە کەسانێك ڕازاوە نەبن بەو ڕەوشتە سیاسییە بەرزانەی لە بەرپرساندا، بەمەرج گیراون، ڕەوایەتیی حوکمڕانیی لەدەست دەدەن، چونکە ڕازاوە نین بەو ڕەوشتانەی کە خوای پەروەردگارو پێغەمبەری سەروەر ﷺ بە مەرجیان گرتوون، بۆ کەسانێك کە سەرپەرشتیی کاروباری کۆمەڵگاو خەڵك بەئەستۆوە دەگرن.

2- **فەرمایشتێکی پێغەمبەریش ﷺ هەیە، کە زۆر لە بەرپرسانی ئەم ڕۆژگارە، بەتایبەت لە عێڕاق‌و هەرێمی کوردستاندا، دەگرێتەوە، کە پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: (من أخون الخيانة: تجارة الوالي في عَمَلِهِ) رواه الطبراني في مُسند الشاميين، وحَسَّنه، 1323.**

واتە: گەورەترین جۆری خیانەت، بازرگانیی کردنی بەرپرسە لە کارەکەیدا.

(والي) ئەو کاتە، وەك سەرۆك کۆماری ئێستا وابووە، بەرپرسیاریەتییەکی گەورەی بە دەستەوە بووە، ئنجا مەبەست ئەوەیە کە هەر کاتێك بابای بەرپرس لەپەنای کارە ئیدارییەکەیداو، بەهۆی حوکمڕانیی‌و بەرپرسیارێتییەکەیەوە، مامەڵەو بارزرگانیی کرد، ئەوە خراپترین جۆری خیانەتی کردوە!

(ابن خلدون) ڕەحمەتی خوای لێ بێ، لە (المقدمة)ی خۆیدا، دەڵێ: هەر کاتێ بەرپرس‌و حوکمڕانان بوونە بازرگان، وڵات کاول دەبێ چونکە بواری کەسابەت بۆ کەس ناهێڵێ‌و هەموو سوڵتەی سیاسیی خۆی بەکاردێنێ، تاکو هەرچی بازرگانیی‌و سەوداو مامەڵەیە، بۆخۆی قۆرخی بکات، وەك ئێستا لە عێڕاق‌و هەرێمی کوردستانیش ئەو حاڵەتە زۆر بەزەقیی دەبینرێ!

9) تێکەڵیی لەگەڵ خەڵك و خۆ لێ نەشاردنەوەیان:

ئەمیش یەکی دیکەیە، لە ڕەوشتە سیاسییە گرنگەکانی بەرپرسان، با لەوبارەوە ئایەتێك‌و فەرموودەیەك بە نموونە بێنینەوە، وەك بەڵگەی شەرعیی:

1- پێغەمبەر ﷺ ئەوەندە تێکەڵ بووە، لەگەڵ خەڵکو لەگەڵ هاوەڵاندا، خوا (سبحانە وتعالی) بە پێویستی زانیوە هۆشداریی بداتە مسوڵمانان: ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَدۡخُلُواْ بُيُوتَ ٱلنَّبِيِّ إِلَّآ أَن يُؤۡذَنَ لَكُمۡ إِلَىٰ طَعَامٍ غَيۡرَ نَٰظِرِينَ إِنَىٰهُ وَلَٰكِنۡ إِذَا دُعِيتُمۡ فَٱدۡخُلُواْ فَإِذَا طَعِمۡتُمۡ فَٱنتَشِرُواْ وَلَا مُسۡتَـٔۡنِسِينَ لِحَدِيثٍۚ إِنَّ ذَٰلِكُمۡ كَانَ يُؤۡذِي ٱلنَّبِيَّ فَيَسۡتَحۡيِۦ مِنكُمۡۖ وَٱللَّهُ لَا يَسۡتَحۡيِۦ مِنَ ٱلۡحَقِّۚ وَإِذَا سَأَلۡتُمُوهُنَّ مَتَٰعًا فَسۡـَٔلُوهُنَّ مِن وَرَآءِ حِجَابٍۚ ذَٰلِكُمۡ أَطۡهَرُ لِقُلُوبِكُمۡ وَقُلُوبِهِنَّۚ وَمَا كَانَ لَكُمۡ أَن تُؤۡذُواْ رَسُولَ ٱللَّهِ وَلَآ أَن تَنكِحُوٓاْ أَزۡوَٰجَهُۥ مِنۢ بَعۡدِهِۦٓ أَبَدًاۚ إِنَّ ذَٰلِكُمۡ كَانَ عِندَ ٱللَّهِ عَظِيمًا﴾ الأحزاب: ٥٣

ماڵەکانی پێغەمبەر ﷺ دەرگایان هەر ئاوەڵاو کراوە بووەو خەڵك چووە، نەك وەك ئەو بەرپرسانەی ئێستا بە چەند بازگەو پرسەیەکدا، ئەگەر خەڵك بیانگاتێ، پێغەمبەری خاتەم ﷺ کە لەسەر ئاستی بەشەرییەت، هەڵبژاردەیەو

ئەو کاتەش "پێگەو پایەو مەقامی پێغەمبەر ﷺ لە ڕووی مەعنەویی‌و خوایی، هەر خوا دەزانێ" بەڵام لەڕووی دنیایەتییش پێغەمبەر ﷺ، چ پلەو پایەیەکی بەرزی هەبووە: دەوڵەتی فارس‌و ڕۆم لە سوپاو دەوڵەتەکەی ترساون، کەچی هەمیشە دەرگای ماڵەکانی لەسەر پشت بووە، ئنجا وادیارە کەسانێکیش ڕەچاوی هەندێك ئەدەبی تایبەتییان نەکردوە، کە بۆ هەر ماڵێك پێویستە ڕەچاوبکرێن، بۆ وێنە: کە بەبێ ئاگادارکردنەوەو مۆڵەت وەرگرتن نەچنە ژووریێو، ئیسراحەتیان لێ تێك نەدرێو...هتد، بۆیە خوای کارزان‌و پەنهانزان، بەپێویستی زانیوە مسوڵمانان ئاگادار بکاتەوەو، لەوبارەوە هۆشداریی (تنبیه)یان بداتێ، تاکو پێغەمبەری خوا "صلى الله عليه وسلم"و ماڵ‌و حاڵ‌و خێزانی سەغڵەت نەکرێن!

واتە: ئەی ئەوانەی بڕواتان هێناوە! مەچنە ماڵەکانی پێغەمبەرەوە ﷺ مەگەر مۆڵەتتان بدرێ، کە بۆ خواردنێك دەعوەت دەکرێن، بۆ خواردنەکەش پێگەیشتن‌و چاوەڕێی پێگەیشتن کولانی مەکەن، (ئەگەر خواردنە پێگەیشتبوو). هەرکات بانگکران بچنە ژوورو، دوای خواردنیشتان بڵاوەی

لێبکەنو بەقسانەوە مەخافڵێن، ئا ئەوە پێغەمبەر ئازار دەداتو شەرمیشتان لـێ دەکات پێتان بڵێ....

دیارە ماڵی پێغەمبەر ﷺ وابووە، کاتێك زانیویانە لە ماڵی یەکێك لە هاوسەرەکانیدا خواردنێك، هەیە خەڵکێك چوون، بۆیە خوا فەرموویەتی: لەناوەختداو بەبێ لە دەرگادانو مۆڵەت وەرگرتن مەچن.

2- پێغەمبەریش ﷺ فەرمایشتێکی هەیە، کە زۆر جێی سەرنجەو، ئێمە هەموومان دەبێ دەرسی لێ وەربگرێن، دەفەرموێ: (مَنْ ولاَّه الله شيئاً من أمور المسلمين، فاحتجب دونه حاجتهم وخَلَّتهم وفقرهم، احتجب الله دون حاجته وخلَّته وفقره، يوم القيامة) رواه أبو داود: 2948، والترمذي: 1332.

واتە: هەرکەسێك، خوا کارێکی لە کاری مسوڵمانان پێ بسپێرێو بکەوێتە دەستی، بەڵام خۆی بشارێتەوە، لەکاتی ئاتاجیی، یان نەداریی، یان گرفتێکیاندا، خوای پەروەردگاریش لە ڕۆژی دواییدا، لەکاتی پێویستییو نەدارییو گرفتی دا، ئیهمالی دەکاو گوێی پێ نادات.

یانی: سزایەکەی ئەوەیە: کە بێگومان ئەوە زۆر سزایەکی سەختو ترسناکە.

10) داخستنی دەرگای جاسووسیی و قسە هێنان و بردن:

بەڕێزان!

ئێستا ئەو حیزبانەی کە لەم وڵاتەی ئێمەدا حوکمڕانن، مەگەر چۆن، ئەگەرنا هەموویان دەزگای سیخوڕییان هەیە، ئنجا وا دەزانن ئێمەش هەر واین، ڕۆژێك یەكێك لە بەرپرسانی دەزگا هەواڵگرییەکان هاتبوو بۆ لام، گوتی: مامۆستا! پێم خۆشە لەگەڵ ئەو دەزگا هەواڵگرییەی ئێوەدا هاوکارییمان هەبێ، گوتم: کامە دەزگای هەواڵگریی؟ گوتی: ئێوەش هەتانە، هەموو حیزبێك هەیەتی، گوتم: نەخێر، ئێمە نیمانە، مەگەر کەسێك بەخێری خۆی قسەیەکی خێرمان بۆ بێنێ، ئەگەرنا ئێمە نیمانە، گوتی: ئاخر چۆن؟ گوتم: ئێمە بۆ نێو حیزب سیقەمان بە براو خوشکانی خۆمان هەیەو، دەرگاشمان ئاوەڵایەو، دڵیشمان کراوەیە، ڕەخنەمان لێ دەگرن و قسە دەکەن، تێبینیی و سەرنج و ئامۆژگاریی...هتد، بۆ خەڵکی دیکەش ئێمە ئەو دەزگایەمان

نیەو، ئێمە خۆشمان بە دەوڵەتو قەوارەی سیاسیی دانانێینو، ئەو دامەزراوانەش هی دەوڵەتن، نابێ هی حیزبو شەخس بن!

ئنجا با لەوبارەوەش، ئاماژە بەچەند فەرمایشتێکی خوای بەرزو مەزنو پێغەمبەرەکەی بکەین:

1- **خوای پەروەردگار ئامۆژگاریی مسوڵمانان دەکاو دەفەرموێ:** ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِن جَآءَكُمۡ فَاسِقُۢ بِنَبَإٖ فَتَبَيَّنُوٓاْ أَن تُصِيبُواْ قَوۡمَۢا بِجَهَٰلَةٖ فَتُصۡبِحُواْ عَلَىٰ مَا فَعَلۡتُمۡ نَٰدِمِينَ ٦ ﴾ الحجرات: ٦

واتە: ئەی بڕوادارینە! هەرکات لادەر (فاسق)یێك هەواڵێکی بۆ هێنان ڕوونوساغی بکەنەوە...

ئەم ڕەوشتەش زۆر گرنگە، براو خوشکەکانم! جاری وابووە بینیومە بەرپرسێك تووشی بڕیارێکی هەڵە بووە، لە ئاستێکی بەرزدا، لەسەر بناغەی مەعلووماتی نادروستو هەواڵی نادروست.

زۆرجاران برایەك، خوشكێك، دڵی لە كەسێك دەڕەنجێ، لەسەر بناغەی هەواڵێكی نادروست، یاخود بەوهۆیەوە كەسێك غەیبەتێك دەكا، بۆیە پێویستە دەرگای جاسووسییو غەیبەتو قسە هێنانو بردن، دابخرێ، بەرپرس نابێ گوێ كلۆر بكاو، گوێ شل بكا بۆ كەسێك، باسی خەڵكی لەلا بكاتو غەیبەتی خەڵكی بۆ بكات، چ جای بوختانو تۆمەت! باشترین شت ئەوەیە كە تۆ ئەو گلەییەی هەتە لە فلاَن كەس، بچێ بۆ لای خۆی، یاخود ئەگەر گلەییەكت لێی هەیە، با بیهێننە بەرەو ڕووت، بەرەو ڕووت دابنیشێ.

بەرپرس دەبێ خەڵك ڕا نەهێنێ لەسەر باسو غەیبەتی یەكدی، بەتایبەتی هی بەرپرسان، چونكە ئەو كەسەی دەكرێتە بەرپرس، باری قورسترە، هەڵبەتە بەرپرسیش دەبێ لە خۆی وریابێو، لە خەڵك بە تەقوا تر بێو، لەوان دڵسۆزتر بێ، بەلاَم كاتێك كە ئەوان باریشیان گرانترو بەزەحمەتترە، كەچی ڕێ بدرێ بە خراپە باسیان بكرێو، بكرێنە بنێشتی سەرزارو، لە هەیبەتو ویقاریان بێتە خوار، بێگومان ئەوە ستەمە، هەڵبەتە ئەگەر كەسێكیش ڕەخنەی

هەقی لە کەسێك هەبوو، ئەوە دەبێ هەمووومان لەبەرامبەر حەقێدا، ملمان لە موو باریکتر بێ، بەڵام نابێ بەناحەق باسی کەس بکرێ، نە بەرپرس‌و نە غەیری بەرپرس، بەڵام بەزۆریی باسی بەرپرسان دەکرێ، بۆیە بەتایبەت باسی ئەوانمان کرد.

2- **پێغەمبەریش ﷺ لەوبارەوە دەفەرموێ:** (إِنَّك إن اتَّبعت عورات أو عثرات الناس، أفسدتهم أوكِدْتَ أن تفسدهم) رواه أبو داود وأحمد والطّبراني، ورجاله ثقات، كما قال الهيثمي في مجمع الزائد.

واتە: هەرکات تۆ بەدوای عەیب‌و عار، یان هەڵەکانی خەڵکی کەوتی، تێکیان دەدەی، یان خەریکی تێکیان بدەی.

بەڕێزان!

ئێستا زۆر لە دەوڵەتان خەڵکیان هەموو بەسەریەکەوە کردۆتە جاسووس، بەڵام بۆ زانیارییتان! ئەو قەوارەو ڕژێم‌و حیزبانە، زیاتر پێویستییان بە سیخوڕو جاسووس‌و، خەڵك لەسەر یەککردنە هەواڵگر (مُخبِر) هەیە، کە حوکمی

ناحەق دەکەن، بەڵام ئەگەر حوکمێکی حەقت هەبێ، پێویستیت بەوە نیەو، کەسێك ئامانجی شەرعیی هەبێ، پێویستیی بە ئامرازی ناشەرعیی ناکات، کاتی خۆی لە یەکێتی سۆڤیەتی پێشوودا، ئێستا لە ئەمریکادا، کاتی خۆی لەسەردەمی ڕژێمی بەعسداو...هتد، ئەو ڕژێمانەی خۆسەپێنن، پێویستییان بەوە هەیە، هەموو خەڵك چاوو گوێیان بێ، بۆ ئەوەی هیچ کەس نەوێرێ لە کەوڵی خۆیدا بجووڵێ، چونکە (الخائن خائف) ئەوەی خیانەتکاربێ، دەترسێ، بەڵام ئەوەی کە پەرێزی پاکە، بێ باکە کەسێکیش پەرێزی پیس بێ، بە تەئکید هەمیشە لەخۆی لە گومان دایە.

11و12 : لێپرسینەوەو سزادانی خراپەکاران و، ڕێزلێگرتن و هاندانی کەسانی دڵسۆزو شایستە :

ئەم دوو ڕەوشتە سیاسییە پەسندەی بەرپرس و حوکمڕانم، بە تێکهەڵکێشیی هێناون.

بەڕێزان!

ئەم ژیانی دنیای ئێمە، دنیای هۆکارەکان، (عالم الأسباب)ە، بەشەریش وایە هەم پێویستیی بەوە هەیە، ئەگەر خوار بوو، ڕاست بکرێتەوەو، ئەگەر ڕاست ڕۆیی، پاداشت بدرێتەوە، بەشەر وایە، خوای کاربەجێ لە قوڕئاندا هەمیشە پاداشتو سزا (ثواب و عقاب)ی خۆی پێکەوە باسی دەکاتو، باسی بەهەشتو دۆزەخ پێکەوە دێنێ، بۆ نموونە:

1- ﴿ نَبِّئْ عِبَادِيٓ أَنِّيٓ أَنَا ٱلْغَفُورُ ٱلرَّحِيمُ ﴿٤٩﴾ ﴾ الحجر: ٤٩

واتە: هەواڵ بە بەندەکانم بدە کە لەدڵنیایی من لێبوردەی بەبەزەییم.

2- ﴿ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ ﴿٣﴾ مَٰلِكِ يَوْمِ ٱلدِّينِ ﴿٤﴾﴾ الفاتحة: ٣ ـ ٤

واتە: (خوا) بەبەزەیی بەخشندەیە. خاوەنی ڕۆژی سزاو پاداشتە.

خوای کاربەجێ پێکەوەو وێکڕا هەم سزای خۆیو هەم پاداشتی خۆی، پێشان دەدا.

هەڵبەتە لەوبارەشەوە بەڵگەی قورئان‌و سوننەت زۆرن، بۆ نموونە:

1- **با سەرەتا تەماشای ئەو ئایەتانە بکەین، کە خوا (سبحانە وتعالى) لە مەقامی مەدحدا، باسی (ذوالقرنین) دەکا، دەفەرمویٚ:** ﴿حَتَّىٰٓ إِذَا بَلَغَ مَغۡرِبَ ٱلشَّمۡسِ وَجَدَهَا تَغۡرُبُ فِي عَيۡنٍ حَمِئَةٖ وَوَجَدَ عِندَهَا قَوۡمٗاۗ قُلۡنَا يَٰذَا ٱلۡقَرۡنَيۡنِ إِمَّآ أَن تُعَذِّبَ وَإِمَّآ أَن تَتَّخِذَ فِيهِمۡ حُسۡنٗا ٨٦ قَالَ أَمَّا مَن ظَلَمَ فَسَوۡفَ نُعَذِّبُهُۥ ثُمَّ يُرَدُّ إِلَىٰ رَبِّهِۦ فَيُعَذِّبُهُۥ عَذَابٗا نُّكۡرٗا ٨٧ وَأَمَّا مَنۡ ءَامَنَ وَعَمِلَ صَٰلِحٗا فَلَهُۥ جَزَآءً ٱلۡحُسۡنَىٰۖ وَسَنَقُولُ لَهُۥ مِنۡ أَمۡرِنَا يُسۡرٗا﴾ الكهف: ٨٦ - ٨٨

واتە: گوتمان ئەی (ذوالقرنین)! سەرپشکی، بۆت هەیە خەڵك سزا بدەی، بۆشت هەیە چاکەیان لەگەڵ بکەی. یانی: هەم دەستی سزادانت کراوەیە، بۆ

كەسانی خراپەكار، هەم دەستی پاداشتدانەوەشت كراوەیە بۆ كەسانی چاكەكار.

دەبێ ئاوا لە ئایەتەكانی خوای زاناو توانا تێ بگەین، چونكە خوای بەرزو مەزن بەكورتیی‌و پوختیی فەرماییشت دەكات، لێرەدا كەسێك لێی وردنەبێتەوە، دەڵێ: دیارە هەر لە گۆترە خوا فەرموویەتی كێت پێ خۆشە، سزای بدەو، كێش پێت خۆشە، چاكەی لەگەڵ بكە! بەڵام وانیەو گۆترەكاریی نیە، بەڵكو یانی: ئەی (ذو القرنين)! تۆ دەستت كراوەیە بۆ هەركام لە:

أ- سزادانی خراپەكاران، بەو شێوەیە كە بە گونجاوی دەزانی.

ب- پاداشتدانەوەی چاكەكارانیش، هەركەسە بەپێی خۆی.

ئنجا ئایا (ذو القرنين) دەڵێ چی؟! ﴿قَالَ أَمَّا مَن ظَلَمَ فَسَوْفَ نُعَذِّبُهُۥ ثُمَّ يُرَدُّ إِلَىٰ رَبِّهِۦ فَيُعَذِّبُهُۥ عَذَابًا نُّكْرًا ﴿٨٧﴾﴾،

گوتی: ئەوەی ستەم بكات (خراپەو لادان بكات)، ئێمە سزای دەدەین، دوایی دەگێڕدرێتەوە بۆ لای پەروەردگاریو، زۆر خراپ سزای دەدا.

یانی: سزای ئێمە هەر هیچ نیە، لەچاو سزای خوای دادگەر.

﴿وَأَمَّا مَنْ ءَامَنَ وَعَمِلَ صَٰلِحًا فَلَهُۥ جَزَآءً ٱلْحُسْنَىٰ وَسَنَقُولُ لَهُۥ مِنْ أَمْرِنَا يُسْرًا﴾، **بەڵام کەسێك ئیمانی هەبێ‌و کردەوەی باش بکا، ئەوە پاداشتی هەرە چاکی لە لای خوا هەیەو، ئێمەش قسەیەکی باشی لەگەڵ دەکەین، واتە: تەقدیری دەکەین‌و دەستخۆشیی لێ دەکەین‌و پاداشتی دەدەینەوە.**

2- **هەروەها پێغەمبەری خاتەمیش ﷺ لە ژمارەیەك لە فەرمایشتەکانیدا، بەمەدح‌و ستاییشەوە باسی هاوەڵە بەڕێزەکانی خۆی دەکا، بۆ وێنە:**

أ- **باسی ئەبوبەکر رضي الله عنه دەکات‌و دەفەرموێ:**

(إن أمنَّ الناس عليَّ في ماله وصُحبته: أبوبكر، ولو كنت متخذاً خليلاً، لاتخذتُ أبابكر خليلاً) رواه البخاري: 3904، **الترمذي:**3660.

واتە: خاوەن چاکەترین کەس بەسەر منەوە، لە سامانیداو لە ڕەفاقەتیدا: ئەبوبەکرەو، ئەگەر کەسم گرتبایە بە

دۆستی تایبەت، ئەبوبەکرم بەدۆست دەگرت، یانی: بەس خوا ئەو زاتەیە کە هەموو خۆشەویستیی خۆمم بۆ تەرخان کردوە.

ب- هەروەها باسی عومەر ﵁ دەکاو، دەفەرموێ: (وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ مَا لَقِيَكَ الشَّيْطَانُ سَالِكًا فَجًّا قَطُّ إِلاَّ سَلَكَ فَجًّا غَيْرَ فَجِّكَ) رواه البخاری: 6085.

واتە: سوێند بەوەی گیانی منی بەدەستە، هیچ کات تۆ بەرێیەکدا نەڕۆیشتووی، مەگەر شەیتان بەرێیەکی دیکەدا ڕۆیشتوە، ناوێرێ بەرێی تۆدا بێ.

ج- هەروەها لە باسی عوثماندا ﵁ فەرموویەتی: (يائذَنْ له وبشِّره بالجنّة على بلوى تكون) رواه البخاري: 7262، والترمذي: 3710.

ئەبو هوڕەیرە، ڕۆژێك لە خزمەت پێغەمبەردا بووە ﷺ لەوکاتەدا پێغەمبەری خوا لەسەر (بیر)ێك دانیشتوەو هەردووك لاقی بە بیرەکەدا شۆڕ کردوونەتەوە، کەسێك لە

دەرگای باخچەکەی داوە، فەرموویەتی: مۆڵەت بدە بێتە ژوورو، موژدەی بەهەشتیشی پێ بدە، یەکەمیان ئەبوبەکر بووە، دوایی عومەر بووە، سێیەمیان عثمان بووەو، بۆ وی فەرموویەتی: بەڵایەکیشی تووش دێت، عوسمانیش گوتوویەتی: (اللە المستعان) پەنا بەخوا دەگرم لەسەر ئەو بەڵایەی کە تووشم دێ، ئەویش ئەوەبوو کە بەناهەق شەهید کرا.

د- هەروەها دەربارەی عەلی ﷺ فەرموویەتی: (لأُعْطِيَنَّ هذه الراية رجلاً يحبُّ الله ورسولَهُ، يفتح الله على يديه) رواه مسلم: 2405.

واتە: بەیانی ئەم ئاڵایە دەدەمە دەست پیاوێك خواو پێغەمبەری خوای خۆش دەوێن‌و، خوا لەسەر دەستی وی ئەو قەڵایە دەکاتەوە.

دوایی ئاڵایەکە تەسلیمی عەلی دەکات‌و، بەسەرکردایەتیی عەلی سوپای ئیسلام دەروازەی قەڵای خەیبەر دەشکێنێ.

هـ- دەربارەی خالیدی كوڕی وەلید ﷺ فەرموویەتی: (نعم عبدالله: خالد بن الوليد، سيف من سيوف الله) رواه الترمذي: واتە: خالیدی كوڕی وەلید بەندەیەكی باشە، شمشێرێكە لە شمێرەكانی خوا.

هەروەها لە زۆر فەرمایشتی دیكەدا مەدحی هاوەڵانی دیكەی (خوا لێیان ڕازی بێ) دەكات.

ئنجا ئایا بۆچی مەدحیان دەكات؟

دەڵێین:

یەكەم: وەك ستاییش‌و تەقدیركردنی هەوڵ‌و خەبات‌و دڵسۆزییان.

دووەم: پێغەمبەر ﷺ بە چاوی وەحیی داهاتووی بینیوەو، زانیویەتی هەریەك لەوانە كێشەو گرفتی دێنە پێش، ئنجا ویستوویەتی: هەم بۆخۆیان هەم بۆ دۆست‌و نەیارانیشیان، بەرچاوڕوونیی بدات.

بە نسبەت سزادانیش: پێغەمبەر ﷺ هەركەسێكی بینیبێ، هەڵەو خراپەیەكی كردبێ، لەو كاتەدا سزای داوە، ئەگەر

شایستەی سزا بووبێ، یاخود پێشانی داوە کە هەڵەی کردوە، بۆ وێنە:

أ- خالیدی کوڕی وەلید ﷺ کە ئاوا مەدحی دەکا، لەو مەقامەدا، لە مەقامێکی دیکەدا کە خەڵکێك بە ناهەق دەکوژێ، پێغەمبەر ﷺ دەست بەرز دەکاتەوەو دەفەرموێ: (أللّهم إني أبرءُ إليك مِمَّا صَنَعَ خالد) رواه البخاري: 4339، واتە: ئەی خوایە! من بەرییم لەوەی کە خالید کردیو لەو تاوانەیدا بەشدار نیم، هەڵبەتە لەو مەسەلەیەدا (خالد) ئیجتیهادێکی هەڵە دەکاو بە ناحەق دەیانکوژێ، بەڵام ئەمە، ئەوەی نەگەیاندوە، کە خالید بە کەڵکی هیچ نایەت، لەبەر ئەوەی هەڵەیەکی کردوە، پێغەمبەری لێزان ﷺ بەڕائەت لە هەڵەکەی دەکا، بەڵام تەقدیریشی دەکات، چاکەکانی لەجێی خۆی، هەڵەکەشی لەجێی خۆی.

زۆر گرنگە، ئێمەش هەمیشە ئەو هاوسەنگییە ڕابگرین.

ب- هەروەها لەوبارەوە نموونەیەکی دیکەش دێنینەوە:

(عن يعيش بن طِخْفة الغفاري رضي الله عنه قال قال أبي : بينما أنا مضطجع في المسجد على بطني، إذا رجل يُحَرِّكني برجله، فقال : [إن هذه ضجعة يبغضها الله] قال : فنظرت فإذا رسول الله صلى الله عليه و سلم) . رواه أبو داود بإسناد صحيح:5040.

واته: بابم گوتى: لەكاتێكدا لە مزگەوتێ لەسەر سكم ڕاكشابووم، پیاوێك بەلاقى جووڵاندمى گوتى: ئەم ڕاكشانە خوا ڕقى لێیەتى، كە سەرنجمدا: پێغەمبەرى خوا بوو "صلى الله عليه وسلم".

جـ- ئەمەش نموونەیەكى دیكە هەر لەوبارەوە:

پێغەمبەرى خوا "صلى الله عليه وسلم" فەرموویەتى: (ما بال أقوام يرفعون أبصارهم إلى السماء في صلاتهم، فاشتدَّ قولُهُ في ذلك حتى قال: لَيَنتهُنَّ أو لَتْخطَفَنَّ أبصارُهم) رواه البخاري: 750.

واته: بۆچى كەسانێك لەنوێژەكەیان دا چاویان دەبڕنە ئاسمانێ! لەوبارەوە قسەى توندى فەرموو و تووڕەبوو، هەتا فەرمووى: یان وازدێنن، یان چاویان دەرفێنرێن.

تەوەری پێنجەم

ڕەوشتە بەرزە سیاسییەکانی خەڵک،

لەگەڵ بەرپرس و حوکمڕاناندا

لەم تەوەرەیەشدا باسی شەش (6) لەو ڕەوشتو خەسڵەتە سیاسییە جوانو پەسندانە دەکەین، کە پێویستە خەڵكو جەماوەر مامەڵەیان پێ لەگەڵ حوکمڕانو بەرپرساندا بکەن:

1) خۆ بە بەرپرسیارزانین بەرانبەر بە کۆمەڵگا:

بەڕێزان!

بەڕاستیی ئەمە ڕەوشتێکی گرنگە بۆ خەڵك بە گشتی، کە بەرامبەر بە کۆمەڵگا، خۆیان بە بەرپرسیار بزانن، بۆ وێنە: تەماشا بکەن! ئەم هەڵبژاردنانەی ئەم دواییە[18]، کە دەرفەتێکی باش کرایەوە بۆ تەزویری هەردوو حیزبی حوکمڕان، لەبەرچی بوو؟! لەبەر ئەوەبوو کە خەڵك نەچوو

[18] - هەڵبژاردنی پەرلەمانی کوردستان، کە لە: (2018/9/30)دا ئەنجام درا.

بۆ دەنگدان، ئایا بۆچی ناچن بۆ دەنگدان؟! هەڵبەتە خۆیان بە بەرپرسیار نازانن، خۆیان بە بەرپرسیار نازانن، بەرامبەر بە خێرو شەڕی کۆمەڵگاکەیان، بەڵام خوا (سبحانه وتعالی) بە جۆرێکی دیکە دەفەرموێ:

1- خوا دەفەرموێ: ﴿وَٱلۡمُؤۡمِنُونَ وَٱلۡمُؤۡمِنَٰتُ بَعۡضُهُمۡ أَوۡلِيَآءُ بَعۡضٖۚ يَأۡمُرُونَ بِٱلۡمَعۡرُوفِ وَيَنۡهَوۡنَ عَنِ ٱلۡمُنكَرِ ...﴾ التوبة -71، واتە: پیاوانی ئیماندارو ئافرەتانی ئیماندار، هەندێکیان دۆستو پشتیوانی هەندێکیانن.

ئنجا ئایا بۆچی بڕواداران دۆستو پشتیوانی یەکدین؟

تاکو فەرمان بە چاکە بکەنو، ڕێ لە خراپە بگرنو، نوێژ بەرپابکەنو، زەکات بدەنو، فەرمانبەریی خواو پێغەمبەری خوا ﷺ بکەن.

دواييش دەفەرموێ: ﴿أُوْلَٰٓئِكَ سَيَرۡحَمُهُمُ ٱللَّهُۗ﴾، هەر ئەوانەش خوا بەزەیی پێیاندا دێ‌و، هەرکەس وا نەبێ، وەبەر ڕەحمەتی خوا ناکەوێ.

2- هەروەها پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: (كلّكم راع وكلكم مسؤول عن رعيّته، والأمير راع، والرجل راع على أهل بيته، والمرأة راعية على بيت زوجها وولده، فكلكم راعٍ وكلّكم مسئولٌ عن رعيته) رواه البخاري: 893، ومسلم: 1829.

واتە: هەر کامێك لەئێوە چاودێرەو بەرپرسیاریشە بەرامبەر بە کۆمەڵگایەکەی...

هەندێك لە مامۆستایان وشەی (راعي) بە (شوان) لێك دەدەنەوە، بەڵام وا نیە، چونکە ئەگەر هەموومان شوان بین، ئەدی مەڕەکە کێ یە؟! کەواتە: (كلكم راعٍ) یانی: هەمووتان چاودێرن، نەك هەمووتان شوانن، چونکە هەندێك لە عەلمانییەکان ڕەخنە دەگرن، دەڵێن: تەماشا بکەن! ئیسلام خەڵك‌و میللەت بە مەڕ دادەنێ، چونکە ئەوەتا دەڵێ:

بەرپرسەکان شوانن، بەڵام نەخێر، پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: هەمووتان چاودێرن، یانی: مشوور خۆرن، ئەسڵەن شوان بۆیە پێی دەگوترێ: (راع) چونکە چاودێریی مەڕەکانی دەکات، تۆش دەبێ چاودێریی کۆمەڵگاکەی خۆت بکەی‌و، چاودێریی بەرپرسەکەشت بکەی، بەڵکو چاودێریی ماڵ‌و خێزان‌و دەروجیرانیشت بکەی‌و، بیانگێڕیەوە سەر حەق، لە ناحەق لایانبدەی‌و، بۆ حەق هانیان بدەی.

2) فەرمانبەریی بۆ بەرپرسان لە بازنەی شەریعەتدا:

بەڕێزان!

لەئیسلامدا تەنیا لە بازنەی شەریعەتدا، بەقسەی سەرەوەی خۆ دەکرێ‌و، فەرمانبەریی بۆ بەرپرسان دەکرێ.

با لەوبارەوە دوو نموونە لە قورئان‌و سوننەت بێنینەوە:

1- ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ أَطِيعُواْ ٱللَّهَ وَأَطِيعُواْ ٱلرَّسُولَ وَأُوْلِي ٱلۡأَمۡرِ مِنكُمۡۖ فَإِن تَنَٰزَعۡتُمۡ فِي شَيۡءٖ فَرُدُّوهُ إِلَى ٱللَّهِ وَٱلرَّسُولِ إِن كُنتُمۡ تُؤۡمِنُونَ بِٱللَّهِ وَٱلۡيَوۡمِ ٱلۡأٓخِرِۚ ذَٰلِكَ خَيۡرٞ وَأَحۡسَنُ تَأۡوِيلًا ٥٩ ﴾ النساء: ٥٩، **واته: ئەی ئەوانەی بڕواتان هێناوە! فەرمانبەریی خواو، فەرمانبەریی پێغەمبەرو، هی كاربەدەستانێك كە لەخۆتانن، بكەن.**

وەك دەبینین خوای زاناو كارزان:

پێشێ باسی فەرمانبەریی خواو پێغەمبەری خوا دەكا، یانی: پابەندیی بە قوڕئان‌و سوننەتەوە، ئنجا هی بەرپرسان، باس دەكات، یانی: بەرپرسانێك كە پابەندن بە قوڕئان‌و سوننەتەوە، ڕەوایەتییان هەیە، كە فەرمانبەرییان بۆ بكرێ.

2- **هەروەها پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: (السّمع والطاعة على المرء المسلم فيما أحبَ أو كَرِه، ما لم يُؤْمَرْ بمعصية، فإذا**

أُمِرَ بمعصية، فلا سمع ولا طاعة)، رواه البخاري: 7144، ومسلم: 1839.

واته: گوێ بۆ گرتنو فەرمانبەریی كردن لەسەر مرۆڤی مسوڵمانﷺ [مرۆڤی مسوڵمان لەسەری پێویستە: گوێ بگرێ و فەرمانبەریی بكا بۆ سەرەوەی خۆی] لە شتێكدا كە حەزی لێ دەكاو، لە شتێكیشدا كە حەزی پێ ناكا، بەمەرجێك فەرمانی پێ نەكرێ بە سەرپێچیی، ئەگەر فەرمانی پێ كرا بە سەرپێچیی، نە گوێ دەگرێو نە فەرمانبەرییش دەكا.

ئنجا یانی چی: پێی خۆش بێ، یان پێی ناخۆش بێ؟! جاری وایە شتێكت پێ ناخۆشە، بەڵام مەرج نیە ناشەرعیی بێ، بەڵام لە قالبت ناخۆشە، بۆ وێنە: بەرپرسێك پێت دەڵێ: لەوێ دامەنیشە، شوێنی تۆ نیە، بچۆ ئەوێ، قسەكەشی حەقە، تۆش پێت ناخۆشە، بەڵام دەبێ بە قسەی بكەی.

---

[19] - (مَرء) یانی: مرۆڤ، ئەگەر ویستیان بیكەنە (مؤنث) دەڵێن (إمرأة)، ئەگەرنا (مرء) یانی مرۆڤ، نێر بێ، یان مێ بێ.

یان بەرپرسێك دەڵێ: زەحمەت نەبێ بچۆ فلاَن كارە بكە، تۆش لەبەر ئەوەی سەرمایەو زستانە، پێت ناخۆشە، بەڵام شەرت نیە، هەرچی پێت ناخۆش بێ، ناشەرعیی بێ، هەروەها مەرجیش نیە هەرچی پێت خۆش بێ، شەرعیی بێ.

3) ڕێز لێگرتنی بەرپرسانو پشتگیریی كردنیان لەسەر هەق:

براو خوشكانم!

لەم ڕۆژگارەدا لەسۆنگەی ئەوەوە كە بەرپرسانو حوكمڕانان بە زۆریی بەڕێی ناحەقدا دەڕۆنو، زۆربەیان ڕەوشتو بەها بەرزەكانیان لە سیاسەت دارنیونو، قۆرخكارییو گەندەڵیی دەكەن، زۆرجاران بەرپرسان خەڵك لەناخی خۆیاندا ڕقیان لێیانە، كەچی لە ڕوویاندا زۆر تەمەللوقیان بۆ دەكەن! زۆربەی خەڵك لەناخی خۆیاندا ڕقیان لەو بەرپرسانەیە، بەڵام كە دەیانگەنێ خۆیان بۆ زەلیلو زەبوون دەكەن، كە ئەو دوو ڕەفتارە هەردووكیان غەڵەتن پێغەمبەر ﷺ لە فەرمایشتێكدا دەفەرموێ: (خِيَارُ أَئِمَّتِكُمُ

الَّذِينَ تُحِبُّونَهُمْ وَيُحِبُّونَكُمْ ، وَتُصَلُّونَ عَلَيْهِمْ وَيُصَلُّونَ عَلَيْكُمْ ، وَشِرَارُ أَئِمَّتِكُمُ الَّذِينَ تُبْغِضُونَهُمْ وَيُبْغِضُونَكُمْ ، وَتَلْعَنُونَهُمْ وَيَلْعَنُونَكُمْ)، **رواه مسلم:** 1855.

واته: باشترینی بەرپرسەکانتان ئەوانەن خۆشتان دەوێن‌و، خۆشیان دەوێن‌و دوعای خێریان بۆ دەکەن‌و، دوعای خێرتان بۆ دەکەن، خراپترین بەرپرسانیشتان ئەوانەن کە ڕقتان لێیانەو، ڕقیان لێتانەو، نەفرینیان لێدەکەن‌و، نەفرینتان لێدەکەن...

حاڵەتی تەندروست ئەوەیە بەرپرسەکە وابێ، هێندەت خۆش بوێ، دوعای خێری بۆ بکەی، ئەویش دوعای خێر بۆ تۆ بکات‌و پێویست نەکات موجامەلەی درۆی بۆ بکەی، ڕێزی لێ بگرە، بەڵام نابێ ئەو خەڵك ناچار بکا موجامەلەی درۆی بۆ بکەن، بەدرۆ دەستی بۆ بەسینگەوە بێنن! بۆچی خەڵك ناچاری درۆکردن‌و ماستاو چییەتیی بکرێ؟! بەداخەوەش ئەو نەریتە نا جوامێرانەیە، لەنێو ئەو وڵاتانەی ئێمەدا زیاتر هەیە، لەزۆر دەوڵەتانی ڕۆژئاواو ڕۆژهەڵاتی دنیادا وانیە، بەرپرسێك کە لەسەر کورسییە، پێی وانیە بووە بە هەموو شتێکی ئەو خەڵکە، لەکاتێکدا

کاروبارەکەی خۆی بەڕێوە دەبات، حەقی ئیشەکەی خۆی دەداو، کاتێك ماوەکەی تەواو دەبێ، دێتە خواریۆ هیچ هەرا ناکات! بێگومانیش ئەوەی ئەوان دەیکەن، بەڵگە شەرعییەکانیش بەڕوونیی ئەوە دەگەیەنن کە بەرپرسان دەبێ خۆ بەکەمگرو خاکیی بن‌و، دڵسۆز بن بۆ خەڵك‌و، نابێ شەڕ لەسەر کورسیی بکەن، دەبێ ئەو حوکمڕانییە، ئەو بەرپرسیارێتییە بە ئەمانەت تێ بگەن، بە تەکلیفی تێ بگەن، نەك بە تەشریف، لەڕاستییدا ئەو حاڵەی لەوێ هەیە، ئەوە لەگەڵ ڕووحی شەریعەتی ئیسلامدا دەگونجێ‌و، ئەوەی لە لای ئێمە هەیە، دواکەوتوویەتییە، هەم لە دین‌و هەم لە ژین.

با لەوبارەوە ئاماژە بەچەند دەقێکی شەریعەت بکەین:

1- **خوا "عز وجل" فەرموویەتی:** قَالَ تَعَالَىٰ: ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَرۡفَعُوٓاْ أَصۡوَٰتَكُمۡ فَوۡقَ صَوۡتِ ٱلنَّبِيِّ وَلَا تَجۡهَرُواْ لَهُۥ بِٱلۡقَوۡلِ كَجَهۡرِ بَعۡضِكُمۡ لِبَعۡضٍ أَن تَحۡبَطَ أَعۡمَٰلُكُمۡ وَأَنتُمۡ لَا تَشۡعُرُونَ ٢ ﴾ الحجرات: ٢

واتە: ئەی بڕواداریینە! دەنگتان ڕەسەر دەنگی پێغەمبەر مەخەن، وەك دەنگ هەڵێنانی هەندێکتان بە سەرهەندێکتاندا، دەنگی بەسەردا بەرز مەکەنەوە، نەوەك بێ ئەوەی هەست پێبکەن، کردەوەکانتان هەڵبوەشێنەوە.

بێگومانیش بەرپرسانێك کە بەپێی ڕێبازی پێغەمبەری خوا "صلی اللە علیە وسلم" دادەنرێن و بەڕێوەدەچن، بەجێگری پێغەمبەر دادەنرێن و، پێویستە لەقەدەر خۆیان ڕێزیان لێ بگیرێ، چونکە هەرچی بۆ پێغەمبەر پێویست بووە لەسەر ئوممەت، بۆ جێگرەکانیشی پێویستە، مەگەر شتێك بەبەلگەیەکی ڕوون تایبەتمەندیی وی بووبێ.

2- **هەروەها خوای بەرزو مەزن فەرموویەتی:**﴿إِنَّ ٱلَّذِينَ يُنَادُونَكَ مِن وَرَآءِ ٱلْحُجُرَٰتِ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ﴾ الحجرات: ٤

واتە: بەدڵنیایی ئەوانەی لەپشت ژوورەکانەوە بانگیان دەکردی، زۆربەیان نافامن.

ئەوانەش وەك لە تەفسیرەكان‌و هۆیەكانی دابەزینی ئایەتەكان (أسباب نزول الآيات)دا هاتوه، كەسانێك بوون كە بەجۆرێكی نارێك‌و ناشایستە بانگی پێغەمبەری خوایان كردوە: (يا محمد! اخرج إلينا) ئەی موحەممەد! وەرە دەرێ بۆلامان.

3- پێغەمبەریش ﷺ لە فەرمایشتێكیدا دەربارەی ڕێزلێ گرتنی بەرپرسان دەفەرموێ: (إن من إجلال الله "عزو وجل" إكرام ذي الشيبة المسلم، وحامل القرآن غير الغالي فيه ولا الجافي عنه، وإكرام ذي السلطان المسقط) رواه أبو داود: 4843، وابن أبي شيبة: 32561، وحسّنه الألباني.

واتە: لە ڕێز لێگرتن‌و بەبەرزگرتنی خوای مەزنە، كە ڕێز بگیرێ لە مسوڵمانێك كە مووی سپی بووە (ئنجا ئەگەر پیاوە، ئەگەر ئافرەتە، مادام مووی سپی بووەو كەوتۆتە تەمەنەوەو ڕێزی لێ بگرە) هەروەها هەڵگری قوڕئان كە نە زۆر تێیدا ڕۆچووەو لێی تێپەڕاندوە، نە زۆر دوورییشی لێ گرتوە، (واتە: بەشێوەیەكی هاوسەنگ بە قوڕئانەوە

پابەندە) هەروەها ڕێزلێگرتنی خاوەن دەستەڵاتی دادگەر (کەسێ کە بەرپرس‌و حوکمڕانێکی دادگەرە، دەبێ ڕێزی بگیرێ، ئەوەش هەر لە ڕێز لێ گرتنی خوای پەروەردگارە).

ئەها! چۆن ئیسلام شتەکان دەگێڕێتەوە سەر ئەسڵ‌و بناغەی شەرعیی خۆیان: دەسەڵاتدارێك کە دادگەرانە حوکم دەکا، ئەگەر ڕێزی لێ بگری، ڕێزت لەخوا گرتبێ! بێگومان ئەوە شتێکی گەورەیە، نەك بە نەفەسی عەلمانییەت‌و، بە نەفەسی لیبڕالیی کە هەر کەسێ بەرپرس بوو، وەك بووبێتە دوژمنی خەڵك‌و پێویست بێ: خەڵك دوژمنایەتیی بکا، بەڵام وەك گوتم: لە ئەنجامی ئەوەدا ئەو بۆچوونە پەیدا بووە، کە هەرکەس بۆتە بەرپرس، زۆربەیان سەریان لە گەندەڵیی‌و ستەمەوە دەرچووە، ئیدی خەڵك لە مێشکیاندا تەبع بووە، کە بەرپرسییەتیی، یانی: کاری خراپ! کە لە ڕاستییدا وانیەو، ئەوە هەمووی بە نەفەسی غەیرە ئیسلامیی‌و غەیرە شەرعیی وایە.

4) بە نەرمیی و لێزانیی دواندنی بەرپرسان:

خوای پەروەردگار مووساو هاڕوون (صەڵاتو سەلامی خوایان لەسەر بێ) دەنێرێ بۆ لای فیرعەون، پێیان دەفەرموێ﴿ ٱذۡهَبَآ إِلَىٰ فِرۡعَوۡنَ إِنَّهُۥ طَغَىٰ ۝٤٣ فَقُولَا لَهُۥ قَوۡلٗا لَّيِّنٗا لَّعَلَّهُۥ يَتَذَكَّرُ أَوۡ يَخۡشَىٰ ۝٤٤ ﴾ طه: ٤٣ ـ ٤٤

واتە: بچن بۆ لای فیرعەون، یاخیی بووە، قسەیەکی نەرمی لەگەڵدا بکەن، بەڵکو وەبیری بێتەوە، یاخود بترسێ.

(ترسی خوای بچێتە دڵ و واز لەو سەرکێشییە) بێنێ.

جارێك زانایەك دەچێ بۆ لای (مەئموون) یەکێ لە حوکمڕانانی عەبباسییەکان و، قسەیەکی زۆر توندی لەگەڵ دەکا، ئەویش (مەئموون) دیارە ئەهلی عیلم بووە، دەڵێ: مامۆستا! تۆزێ لەسەرەخۆبە، چونکە: خوای پەروەردگار دوو نەفەری زۆر لە تۆ چاکتری ناردن، بۆ لای یەکێکی زۆر لەمن خراپتر، (مووساو هاڕوون) لەتۆ چاکتر بوون، ناردنی بۆ لای فیرعەون، کە زۆر لەمن خراپتر بوو، بەڵام پێی

فەرموون: ﴿فَقُولَا لَهُۥ قَوۡلٗا لَّيِّنٗا﴾ قسەیەکی نەرمو نیانی لەگەڵدا بکەن.

یانی: ئامۆژگارییم بکە، بەڵام بە نەرمیی ئامۆژگارییم بکە، ئەگەر دەتەوێ لێت وەربگرم.

5) ڕەخنە لێگرتنو قسەی حەق گوتن بە بەرپرسان و گێڕانەوەیان لە هەڵەو لادان، لەڕووی بەتەنگەوە بوونو دڵسۆزییەوە، نەك لە ڕووی بوغزو غەرەزەوە:

ئەمەش چەند دەقێکی سوننەت لەوبارەوە:

1- پێغەمبەری خاتەم ﷺ دەفەرموێ: (أفضل الجهاد: كلمة عدل عند سلطان جائر) رواه أبو داود: 4344، والترمذي:2174.

واتە: باشترین جیهاد، قسەیەکی دادگەرانەیە لەلای حوکمڕانێکی ستەمکار.

ئنجا وەك چەند جارێکی دیکەش لە بۆنەی دیکەدا باسمان کردوە، ئەو قسەیە شتێکی پووچو بێ بنەمایە لەڕووی

نەقڵ‌و عەقڵەوە کە هەندێك کەس بەناوی شوێنکەوتنی (سەلەفی صالح)ەوە دەڵێن: ئەگەر ئامۆژگاریی دەسەڵاتدارت کرد، دەبێ زۆر بە پەنهانیی بێ‌و، کەس پێی نەزانێ!! بەڵێ دەبێ بە لێزانیی‌و بە نەرمیی بێ، بەڵام مەرج نیە بە پەنهانیی بێ، ئەوەتا لەم دەقەدا پێغەمبەری خوا ﷺ دەفەرموێ: باشترین جیهاد، وشەیەکی حەقە لەلای دەسەڵاتدارێکی ستەمکار.

2- لە فەرمایشتێکی دیکەدا هاتوە: (عن طارق بن شهاب الجبلي، أن رجلاً سأل النبي وقد وضع رِجْلَه في الغَرِزِ: أي الجهاد أفضل؟ قال: كلمة حق عند سلطان جائر) رواه النسائي:4220 بإسناد صحيح.

تاریقی کوڕی شیهابی جەبەلیی دەڵێ: پیاوێك لە پێغەمبەری خوای ﷺ پرسی: چ تێکۆشانێك چاکترە؟ لە کاتێکدا پێغەمبەر ﷺ پێی لە ئاوزینگ نابوو [ئاوزینگ ئەوەیە کە پێی سواری وڵاغ دەبێ] ئەویش فەرمووی: قسەیەکی حەق لەلای دەسەڵاتدارێکی ستەمکار، ئەوە گەورەترین جیهادە.

3- هەروەها لە فەرمایشتی دیکەدا هاتوە: (سيد الشهداء حمزة، ورجل قام إلى إمامٍ جائر فأمره ونهاه، فقتله) رواه الحاكم - وصححه - والخطيب، وصححه الألباني.

لەم دەقەشدا: ئەو کەسەی قسەی حەق دەکاتو لە پێناوی قسەی حەقدا دەکوژرێ، پێغەمبەر ﷺ لەگەڵ سەروەری شەهیدان (سيد الشهداء) حەمزەی مامیدا، دەیخاتە تەرازوویەکەوە.

4- یەکەمین خەلیفەی پێغەمبەری خوا "صلى الله عليه وسلم" (أبوبكر الصديق) خوا لـێی ڕازی بێ لە یەکەمین وتاریدا، پاش هەڵبژاردنی بەجێنشینی پێغەمبەری خوا، گوتی: (أما بعدُ، أيُّها الناسُ فإِني قد وُلِّيتُ عليكم ولست بخيركم، فإِنْ أحْسَنْتُ فأَعِينُونِي، وإِنْ أَسأْتُ فقَوِّمُونِي)[20]

واتە: پاش ستایشی خوا: خەڵکینە! بەسەرتانەوە کراومە سەرپەرشتیار، بەڵام لە ئێوە باشتر نیم، ئنجا ئەگەر چاکم

---

[20] السيرة النبوية لابن هشام، ج4، ص393، ط دار ابن الهيثم/2006م.

کرد، هاوکارییم بکەن‌و، ئەگەر خراپیشم کرد ڕاستم بکەنەوە.

6) خۆ دوورگرتن لە خیانەت‌و فێڵ‌و کاری ژێر بە ژێر:

نابێ خەڵك لەبواری مامەڵەی لەگەڵ بەرپرس‌و حوکمڕاناندا، کاری ژێر بەژێرو خیانەت، بکات، دەبێ ڕاست‌و ڕێك قسەی خۆییان پێ بڵێ‌و ئامۆژگارییان بکا، ئنجا پێشنیارە، ڕەخنەیە، هەرچی هەیە، ئەمما کاری ژێر بەژێرو لەپەناو پەسیوداو، خۆ تێك بەستن‌و، فسکە فسك، بێگومان ئەوە شتێکی ناشەرعییە.

لەوبارەوەش دەقی شەریعەت زۆرن:

1- خوای پەروەردگار زۆر بە ڕوونی دەفەرمووێ: ﴿ ذَٰلِكَ لِيَعۡلَمَ أَنِّي لَمۡ أَخُنۡهُ بِٱلۡغَيۡبِ وَأَنَّ ٱللَّهَ لَا يَهۡدِي كَيۡدَ ٱلۡخَآئِنِينَ ٥٢ ﴾ یوسف: ٥٢

واتە: بەدڵنیایی خوا فێڵ‌و پیلانی ناپاکان بەئاکام ناگەیەنێ‌و بەرهەمدار ناکات.

2- ﴿ فَلَمَّآ أَلۡقَوۡاْ قَالَ مُوسَىٰ مَا جِئۡتُم بِهِ ٱلسِّحۡرُۖ إِنَّ ٱللَّهَ سَيُبۡطِلُهُۥٓ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يُصۡلِحُ عَمَلَ ٱلۡمُفۡسِدِينَ ٨١ ﴾
یونس: ٨١

واتە: بێگومان خوا کاری تێکدەرانو خراپەکاران چاك ناکات.

3- **پێغەمبەریش ﷺ دەفەرموێ: (مَنْ غَشَّ فليس مِنّا) مسلم: 102، وەك پێشتریش باسمان کرد، مسوڵمان دەبێ لەگەڵ هەموو کەسدا، لە غەشو خیانەتو ژێر بەژێریی دوور بێ، بەتایبەت لەگەڵ کەسانێکدا کە بەرپرسانی وڵاتن، ئنجا ئەگەر ڕەخنەشی لێیان هەبوو، ڕەخنەش بەشێوەی ڕاستو دروستی خۆی دەگیرێو، ئامانجیش لێی ڕاستکردنەوەو چاککردنە، نەك داخی دڵی خۆ پێڕشتنو ڕووخاندن.**

تەوەری شەشەم

داڕنرانی ڕەوشتو بەها بەرزەكان لە سیاسەت، دەرهاویشتەی زۆر خراپ، بگرە كارەساتباری دەبن

با لەوبارەوە: پێشێ تەماشای ئەو ئایەتانە بكەین، لە سەرەتای سووڕەتی (الفجر)دا:

بسم الله الرحمن الرحيم

﴿وَٱلْفَجْرِ ١ وَلَيَالٍ عَشْرٍ ٢ وَٱلشَّفْعِ وَٱلْوَتْرِ ٣ وَٱلَّيْلِ إِذَا يَسْرِ ٤ هَلْ فِى ذَٰلِكَ قَسَمٌ لِّذِى حِجْرٍ ٥﴾ الفجر 1-5

بەناوی خوای بە بەزەیی بەخشندە

بە بەرەبەیان (سوێند)و، بە دە شەوەكانی (ی سەرەتای مانگی "ذو الحجة")و، بەجووتو بەتاكو، بەشەوگار كە بەشێنەیی دەڕوات، ئایا لەوەدا سوێند هەیە بۆ خاوەن عەقڵ؟!

﴿هل﴾ لێرەدا بۆ تەحقیقە، نەك بۆ پرسیار، یانی بە تەئكید لەو شتانەدا، سوێندێكی شایستەی سوێند پێخواردن هەیە، بۆ كەسێ عەقڵی هەبێ.

دوایی دەفەرموێ: ﴿ أَلَمۡ تَرَ كَيۡفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِعَادٍ ۝٦ إِرَمَ ذَاتِ ٱلۡعِمَادِ ۝٧ ٱلَّتِي لَمۡ يُخۡلَقۡ مِثۡلُهَا فِي ٱلۡبِلَٰدِ ۝٨ ﴾ الفجر: ٦–8 **واتە: ئایا بە چاوی عەقڵو دڵ، نەتدی پەروەردگارت چی بە گەلی عاد کرد؟ ئیرەمی خاوەن پایەو کۆڵەکە بەرزەکان (یاخود: قەڵا بەرزەکان)، کە وێنەی وەك ئەوان دروست نەکرابوو لە وڵاتدا، (ئەمە ئەوەی لێ وەردەگیرێ، کە گەلی عاد دەبێ زۆر بە هێزو بە کەلەش بووبن).**

وَثَمُودَ ٱلَّذِينَ جَابُواْ ٱلصَّخۡرَ بِٱلۡوَادِ ۝٩ **هەروەها: ئایا نەتدی پەروەردگارت چی کرد بە ئەو گەلی ثەموودە کە بەردیان داتاشی لە دۆڵ (وادي)دا [کە ناوچەیەکە لە (حجر) نزیك "حجاز"].**

﴿ وَفِرۡعَوۡنَ ذِي ٱلۡأَوۡتَادِ ۝١٠ ﴾ الفجر: ١٠ ، **هەروەها فیرعەونی خاوەن گوملێخو سینگ، کە لە وڵاتاندا یاخی بوونو سەرکێشییان کرد، سەرەنجام:** ﴿ ٱلَّذِينَ طَغَوۡاْ فِي ٱلۡبِلَٰدِ ۝١١ ﴾ الفجر: ١١ - ١٢ ، **خراپەکاریو تێکدانیان تێدا زۆر کرد.**

کەواتە: تێکچوونی باری ڕەوشتو مەعنەوییان، سەری کێشا بۆ خراپەکاریی سیاسیی: فَأَكۡثَرُواْ فِيهَا ٱلۡفَسَادَ، **وشەی (فساد): فەسادی سیاسیی، فیکریی، ئابووریی، کۆمەڵایەتیی، ئەخلاقیی، هەمووی دەگرێتەوە، واتە: لە ئەنجامی طوغیاندا، فەسادیان بەرهەم هێنا.**

﴿ فَصَبَّ عَلَيۡهِمۡ رَبُّكَ سَوۡطَ عَذَابٍ ١٣ ﴾ الفجر: ١٣، **پەروەردگاریشت، یەك قەمچی لە سزای خۆی بەسەردا ڕشتن.**﴿ إِنَّ رَبَّكَ لَبِٱلۡمِرۡصَادِ ١٤ ﴾ الفجر: ١٤ **بێگومان پەروەردگارت لە بۆسە دایە بۆ ستەمکاران، بۆ حوکمڕانانی لادەرو ستەمکار.**

کەواتە: ئەگەر بهێنینە بەرچاوی خۆمان:

1- **حوکمڕانانێك لە جیاتی ڕاستگۆیی، درۆ بکەن.**
2- **لە جیاتی ڕاوێژ بە خەڵك بکەن، خۆیان بەسەردا بسەپێنن.**
3- **لە جیاتی مشوورخۆریی، مشەخۆربن بەسەریانەوە.**
4- **لە جیاتی بەزەیی، دڵڕەق بن.**

5- لەجیاتی دڵسۆزیی، خۆپەرستیی بکەنە پیشە.

6- لە جیاتی ئەمینی، ناپاکیی بکەن.

7- لە جیاتی وەفاداریی، پەیمان شکێنیی بکەنە پیشە.

8- لە جیاتی خۆبەکەمگریی، فیزو کەشخەو خۆ بەزلگریی بکەنە پیشە.

9- لە جیاتی پاراستنی سامانی گشتی، ڕابواردنو لەوەڕان لەسەر حسابی خەڵكو خۆو خزم کردنە ملیارلێر، بکەنە پیشە.

10- لە جیاتی ئامانج بەرزیی، تەنیا خۆ دیتن.

11- لە جیاتی نەرمو نیانیی، توندو تیژیی.

12- لە جیاتی تێکەڵ بوونی خەڵك، خۆشاردنەوە لە خەڵك.

13- لە جیاتی فێرکردنو پەروەردەکردنیان، ئیهمالکردنیان، یاخود خراپە فێرکردنیان بکەنە پیشە.

تەماشای کەناڵە ڕاگەیاندنەکانی ئەو حیزبە حوکمڕانانە بکەن! بە پارەی ئەو خەڵکە، بە پارەی نەوتو واریداتی ئەم وڵاتە، ئەو هەموو کەناڵانە

بەكاردێنن، هەمووشی بۆچی؟! نە عیلمو سەقافەتیان تێدایە، نە ئەدەبو هونەریان تێدایە، نە ئیمانو ئەخلاق، نە سیاسەتو هۆشیاركردنەوە، نە ئەدەبی كۆمەڵایەتیی، بەڵكو هەمووی یان خافلاَن (لهو) كات كوشتنە، جووڵاندنی غەریزەو، پەلكێشكردنی گەنجەكانمانە بەرەو لەدەستدانی كەسایەتییو ڕووخانی مەعنەویی.

14- هەروەها لە جیاتی تەقدیركردنی خەڵكی دڵسۆزو شایستە، خەڵاتكردنی كەسانی ماستاوچیی.

بەتایبەتی كە دەبینین لەنێو ڕاگەیاندنكاراندا، زۆر كەس هەیە ئەسڵەن هیچ مەبدەئێكی نیە، ئەمڕۆ قسەیەك دەكا، دەزانێ ئەو دەسەڵاتدارە وای پێ چاكە، سبەینێ عەكسی ئەوە دەكا، دەزانێ ئەوجارە ئەوەیانی پێ چاكە، مانای وایە خۆی هیچ نیە، وەك دەهۆڵێك وایە چۆن دەنگی لێ بێنن، وا دەنگ دەداتەوە.

-15 هەروەها لەجیاتی سزادانی خراپەکارو تێکدەران، پاداشتدانەوەو خەڵاتکردنیان.

-16 ئنجا لە جیاتی ڕوونییو ڕاشکاویی، لێڵیی‌و تەم‌و مژاویی بوون، لە هەموو شتێکدا.

-17 پاشان لە جیاتی دادگەریی، ستەمکاریی کردن بە پیشە.

ئایا لە حاڵێکدا حوکمڕانان ئاوا بن، وڵات چی لێ دێ؟ بە تەئکید ئەو حاڵەتە: (دارِنرانی ڕەوشت لە سیاسەت) خراپترین دەرهاویشتەی دەبن‌و، بگرە کارەساتی ماڵوێرانکەری لێ دەکەونەوە.

لێرەدا پرسیارێك دەورووژێنم: زۆر گرنگە ئێمە ئەو پرسیارە لەخۆمان بکەین: بۆچی حیزب‌و ڕژێمە دیکتاتۆرەکان، ئەوانەی کە بەزۆر خۆیان دەسەپێنن بەسەر خەڵکدا، ئەوانەی سیاسەتێکی ناشەرعیی دەکەن، بۆچی کار لەسەر ڕووخاندنی ڕەوشت دەکەن‌و، کار لەسەر نەهێشتنی ئەدەب‌و ڕەوشت‌و بەها بەرزەکان دەکەن؟!

بۆ وەڵامدانەوەی ئەم پرسیارە "هەرچەندە لەتەوەری دووەمدا زۆر قسەمان لەوبارەوە کردوونو ڕامانگەیاندوە کە حیزبو ڕژێمە بەزەبرو زۆر خۆسەپێنو دیکتاتۆرەکان، چونکە ئامانجی خراپو ناشەرعییان هەن، پەناش دەبەنە بەر هۆکارو ئامرازی ناشەرعییش، وەك گوتراوە: (دز بازاڕی ئاڵۆزی دەوێ)و (ڕاوچی خراپ لەئاوی لێڵدا ڕاوێ دەکات)" بەڵام بۆ زیاتر ڕوونکردنەوەی مەبەست، لێرەش دوو کەسم بە نموونە هێناونەوە:

یەکەم: یەکیان (نیقۆلاٚ میکاڤیلی) کە لە ساڵی (1669)ی زاییینیدا لە دایك بووەو لە (1727)دا مردوەو، کتێبێکی هەیە بەناوی (ئەمیر)، زۆربەتان ڕەنگە کتێبەکەتان بینیبێو تەرجەمەی زمانی کوردیش کراوە، من لە لاپەڕە (137 تاکو 183) چەند قسەیەکیم لێ دەرهێناوە، ئنجا ئێوە تەماشا بکەن، ئەو چی دەڵێو تەماشای واقیعی سیاسیی خۆشمان بکەن، دەزانن: ڕێك میکاڤیلی چی گوتوە، زۆربەی ئەو سیاسەتمەدارانەش، بەهەمان شێوە، ڕەفتاریان کردوە:

1- دەڵێ: پێویستە بابای حوکمڕانو بەرپرس، لە جیاتی خاوەن بەڵێنییو وەفا بە پەیمان، پەیمان شکێن بێ، ئەگەرنا سیاسەتی بۆ ناکرێ.

2- پێویستە بابای سیاسیی، لە جیاتی ئەوەی هەوڵبدا خۆشبویستڕێ، لەلایەن خەڵکەوە، هەوڵبدا سامی لێ بکرێو خەڵك لێی بترسێ.

3- دەبێ لە جیاتی ئەوەی پەرە بە ڕەوشتە بەرزەکان بدات، خۆیشیو خەڵکیش لەسەر درۆو دەلەسەو فرتو فێڵ بار بێنێ.

4- لەجیاتی ڕاستییو ڕوونیی، دەبێ نیفاقو دووڕوویی لێڵیی هەبێو، ئەگەر بەرپرسێك نیفاقو دووڕوویی نەبێ، سەرکەوتوو نابێ لە کارەکەیدا.

5- لە جیاتی ڕەحمو بەزەیی، دەبێ زۆر دڵڕەقو توندو تیژ بێ.

6- هەروەها ئامۆژگاریی حوکمڕانو بەرپرسی خۆسەپێن دەکات دەڵێ: خەڵك بەبۆنەو جەژنو شانۆگەرییو شتی پێکەنیناوییو کۆمیدییەوە، زۆر سەرگەرم بکەو بەو شتانەوە، بیانخافڵێنە!

7- هەروەها دەڵێ: دوژمنایەتیی جۆراو جۆر دروست بکە، دوژمنایەتیی ئەو حیزبە لەگەڵ ئەو حیزبەو...هتد، ئەگەر شتی وەهمییش بێ، بۆ ئەوەی سەرنجی خەڵك بخەیە سەر ئەوە کە تۆ نەیارو دوژمنت هەیەو، پێیانەوە گرفتاری!

تەماشا بکەن! ئەمریکا دوای ئەوەی (یەکێتی سۆڤیەت) هەڵوەشا، هەر بەرپرسەکانی ئەمریکا، ئەوانەی کە سیاسەت داڕێژی ئەمریکان لە ڕووی فیکرییەوە، گوتیان: ئەوە دوژمنی سوور لە بەین چوو، ئنجا دەبێ سەرنجمان بچێتە سەر دوژمنی سەوز [عالەمی ئیسلامیی]، کە بۆ خۆتان دەزانن عالەمی ئیسلامیی چەند بێ سەرو صاحێبە. بۆچی؟ چونکە دەبێ دوژمنێك هەر هەبێ، تاکو خەڵکی خۆیانی پێ بترسێنن، بیانخافڵێنن‌و ئاگایان لەو گرفت‌و کێشانە نەمێنێ، کە پێویستییان بە چارەسەر هەیەو، سەرنجیان لەسەر دەرەوەی خۆیان بێ!

دووەم: نموونەی دووەم: هەر یەکێکە لەو زانایانەی ڕۆژئاوا، بەناوی: (إتيين دی لابواسییە)، کە هەر بە (لابواسیە) ناسراوەو لە ساڵی (1530)ی زایینیدا لە دایك بووەو، لە ساڵی (1562)دا مردوەو تەمەنی (32) ساڵ بووە، کتێبێکی هەیە بەناوی: (کۆیلایەتیی ئازادانە) (العبودية المختارة)، کە بە عەرەبی تەرجەمە کراوەو دەربارەی: کاریگەریی خراپو ماڵوێرانکەرانەی: (دانرنرانی ڕەوشتو بەها بەرزەکان لە حوکمو سیاسەت) شتی زۆر جوانی هێناوە.

وێنەیەك دێنێتەوە، دەڵێ: کیسرای گەورە، دامەزرێنەری ئیمپراتۆریەتی فارس، شەش سەدە پێش زایین، کاتێك ئیمپراتۆریەتی فارس دادەمەزرێنێ، دەچێ وڵاتێك، بەناوی (لیدیا) لە مەمالیکی ئاسیای گچکە، ئەو وڵاتە دەگرێ، کە پایتەختەکەی شاری: (سارد)و پادشاکەشیان ناوی (کریسۆس) بووەو بەدیلیی دەیبا بۆ وڵاتی فارس، بەڵام دوای ئەوەی کیسرا دەڕواتەوە، خەڵکەکە ڕادەپەڕنو ئاژاوە دەکەن، ئەویش وا دیارە پیاوێکی زۆر سیاسەتمەدار بووە، بەپێی مەزهەبی میکافیل ڕاوێژ دەکات چییان لێ بکا؟ دەڵێن: ئەگەر تۆ ئێستا لێرەوە سوپایەك ببەیو لەدژیان

بجەنگی، ئەوە زۆری دەویّو، لە شوێنی دیکەوەش کێشەی زۆرمان هەن، ئیدی ڕایان دێتە سەر ئەوە دەڵێن: شوێنی داوێن پیسییان بۆ بکەوە، شوێنی شەڕاب خۆرییان بۆ بکەوە، شوێنی فلیمی کۆمیدیی‌و شانۆگەریی‌و...هتد، بۆ ئەوەی ئەو خەڵکە سەرگەرم بن، بەو شتانەوەو، کە سەر گەرم بوون‌و خافڵان‌و، لەژیانی جیدیی دوور دەکەوتنەوە، ئەو کاتە نایانپڕژێتە سەر ئەوەی بزانن پاشایان بەدیل گیراوەو، وڵاتیان بۆتە موستەعمەرە! سەرەنجام ئەو نەخشەیە پیادە دەکەن‌و، وشەی (لۆدیی)، کە لە کوردەواریی خۆماندا دەڵێن: (لۆتیی)، پێشتر وام دەزانی: (لۆتی) هەر لە وشەی (لوطي)ەوە هاتوە! بەڵام لاتینییەکان وشەی (لۆدیی)یان کە بەکار هێناوە، بۆ یاریی‌و سوعبەت‌و خافڵان‌و قسەو جەفەنگ‌و لەهو و ...هتد، ئەسڵی خۆی لە (لیدیی)ەوە هاتوەو وڵاتی (لیدیا) ئەوەندە مەشهوور بووە بە شانۆگەریی‌و مەیخۆریی‌و...هتدەوە، لەوانەوەو لەناوی شارەکەیانەوە: (لۆدیی) یان (لیدی) بۆتە زاراوەیەك بۆ هەر جۆرە خافڵانێك‌و سەرگەرمییەك کە هیچ نێوەڕۆکێکی نەبێ.

هەروەها (لابواسییە) قسەیەکی دیکە دەکات، زۆر سەرنجی ڕاکێشام، دەڵێ:

ئەو خەڵکە کە لەو حوکمڕانە خۆسەپێنانە کۆدەبنەوەو، بە دەوری ئەو طاغووتو دیکتاتۆرانەوە دەئاڵێن، بریسکەی زێڕو زیوەکانیان، بریسکەی تاجو نەجمەکانیان، سەرسامیان دەکاتو، لێیان نزیك دەبنەوە، بەڵکو شتێکیان پێ ببڕێ، بەڵام، لەو حاڵەتەدا، وەك ئەو پەپوولەو مێشو مەگەزە دێنە بەرچاو، کە ئاگر لە دوورەوە دەبینێو، بۆ ئاگرەکە دەچێ، بۆ ئەوەی ئیستیفادە لە ڕوناکییەکەی بکات، بەڵام دوایی بە تینەکەی دەسووتێ! هەموو ئەو خەڵكو میللەتانەش کە لە دەوری ئەو طاغووتانە دەئاڵێن، بە ئاگری ئەوانەوە دەسووتێن.[21]

---

[21] **بڕوانە: (كيف تفقد الشعوبُ المناعة ضدَّ الإستبداد؟)**
هشام علي حافظ
جودت سعيد
خالص جلبي
[**العبودية المختارة**] ص 53-89.

منیش دەڵێم: قسەکەی زۆر ڕاستەو هەروابووەو هەرواشە، بۆ نموونە: کاتی خۆی صەددامی دیکتاتۆری خۆسەپێن، چی بەو خەڵکە کرد کە لەدەوری بوون! هیتلەر چی بە ئەڵمانیا کرد! ستالین چی لە (یەکیەتی سۆڤیەت) کرد! هەموو ئەو طاغووتانە تەماشا بکەن، بەدرێژایی مێژوو، هەموو ئەوانەی کە دەبن بەسەرباز بۆ ئەوانەو لەدەوریان دەئاڵێن، هەم لە ڕووی دونیاییەوە بە ئاگری وانەوە دەسووتێن، هەم لە ڕووی قیامەتییشەوە، بە ئاگری وانەوە دەسووتێن، بۆیەش خوای میهرەبان پێمان دەفەرموێ: ﴿ وَلَا تَرْكَنُوٓاْ إِلَى ٱلَّذِينَ ظَلَمُواْ فَتَمَسَّكُمُ ٱلنَّارُ وَمَا لَكُم مِّن دُونِ ٱللَّهِ مِنْ أَوْلِيَآءَ ثُمَّ لَا تُنصَرُونَ ﴿١١٣﴾ ﴾ هود:١١٣ واتە: پشت بەستەمکارانەوە مەدەن، ئاگرتان تووش دەبێ!

نموونەیەکی زەقی لێك دابڕانی

ڕەوشت و سیاسەت

بەپێویستی دەزانم کۆتایی ئەم تەوەرە: (داڕنرانی ڕەوشتو بەها بەرزەکان لەسیاسەت دەرهاویشتەی زۆر خراپ، بگرە کارەساتباری دەبن)، بەنموونەیەکی زەقی گەرمو تازەی ئەم ڕۆژگارە بێنین، کە بریتیە لە: کوژرانی ڕۆژنامەنووس (جمال خاشقجي) هاووڵاتیی وڵاتی شانشینی عەرەبستان (المملكة العربية) لە کونسوڵخانەی سعوودییەدا، لەشاری (ئەستەنبۆڵ) لەڕۆژی: (2018/10/2)ز دا.

هەڵبەتە ئەو ڕووداوە ستەمێکی قێزەونی بێ پاساو بوو، بەدانپێداهێنانی حوکمڕانانی سعوودیە خۆشیانو، دەرهاویشتەی زۆرو جۆراو جۆری بەدوای خۆیدا هێنانو ئێستاش بەردەوامنو، پێموایە شانشینی عەرەبستان وا بەئاسانیی لێی دەرباز نابێو، باجی گەورەی داوە لەسومعەو ئیعتیباریو، پێموایە باجی گەورەتریشی بەدواوەیە: باجی مەعنەوییو سیاسییو ئابوورییو...هتد.

بەڵام ئەوەی جێی مەبەستم بوو لێرەداو پەیوەست بوو بە بابەتەکەمانەوە، بریتیە لە هەڵوێستی ئەمریکای

هاوپەیمانی عەرەبستان بەگشتیی‌و، هەڵوێستی (دۆناڵد ترامپ) سەرۆکی ئەمەریکا، بەتایبەت:

کە پوختەی هەڵوێستەکەی (ترامپ) تاکو ئەم تاو (لحظة)ەکە ئەم دێڕانەی تێدا دەنووسم: (شەوی 23/22-11-2018ز) بەرانبەر: (15/ربیع الأول/1440ك)، هەر ئەوەیە کە دوێنێ شەو: (2018-11-22/21ز) لەکۆنگرەیەکی ڕۆژنامەوانییدا "کەناڵی (الجزیرة)و کەناڵی دیکەش گواستیانەوە" ڕایگەیاند: لەسۆنگەی ئەوەوە کە ساڵانە چەندان ملیار دۆلار لە عەرەبستان بەهرەمەند دەبن، ناتوانن لەسەر کێشەی بەناهەق کوژرانی ڕۆژنامەنووس (جمال خاشقجي) بەینی خۆیان لەگەڵ سعوودیە تێك بدەن!

ئنجا ئەگەر وەزعەکە ئاوا بڕوا کە (ترامپ) بەتەمایە، وا دیارە ئەمەریکا لە نێوان مەبدەئەکانی و بەرژەوەندییەکانیدا، بەرژەوەندییەکانی هەڵدەبژێرێ هەرچەندە وەك شیکەرەوە (محلّل)ێکی سیاسیی

بەرژەوەندیی‌و ملیار دۆلارەکان، خوێنی (خاشقجي)یشیان لـێ بتکێ!!

ئنجا لێرەشدا ڕاستیی ئەو قسەیەمانمان لەلابەرجەستە دەبێ کە گوتوومانە: (دارنرانی ڕەوشت‌و بەها بەرزەکان لەسیاسەت، دەرهاویشتەی زۆر خراپ، بگرە کارەساتباری دەبن)، ڕاستیشیان گوتوە: (عند الإمتحان: يُكرمُ المرءُ أو يُهان) لەکاتی تاقیکردنەوەدا: مرۆڤ ڕێزدار یان ڕیسوا دەبێ!!

تەوەری حەوتەم و کۆتایی

بناغەو هۆکارەکانی ڕەوشت بەرزیی

لە سیاسەتکردندا

براو خوشکەکانم!

دەپرسین: ئایا چۆن دەتوانین سیاسەتێکی ڕەوشتبەرزانە بکەین؟ کە پێم وایە ئێمەی (کۆمەڵی ئیسلامیی) تا ڕاددەیەکی زۆر توانیومانە وا بکەین، بەڵام چۆن دەتوانین ئەوە زیاتر تۆخ بکەینەوە؟ پێمwایە بناغەو هۆکاری ڕەوشت بەرزیی لە سیاسەتکردندا، لەچوار خاڵاندا خوڵاسە دەبێتەوە:

1) بوونناسییەکی ڕاست و دروست:

ئێستا لەنێو خەڵکدا زیاتر دەڵێن: (جیهانبینیی)و (دنیا بینیی)، بەڵام من ئەو وشەیەم پێ هەڵەیە، (جیهان) یان (دنیا) تەنیا ئەوە دەگرێتەوە کە ئێستا دەیبینی، بەڵام (بوونناسیی) ، بوون (وجود) بینراو و نەبینراوی، دنیاو قیامەتی، بەدیهێنەر (خالق)و بەدیهێنراو (مخلوق)ی،

هەمووی دەگرێتەوە، بۆیە پێم وایە ئەو وشەیە دەبێ (بوونناسیی) بەکاربهێندرێ ڕاسترە وەك واتای وشەی: (معرفة الوجود ontology ئۆنتۆلۆژیی)[22].

بەڵێ (بوونناسیی ئیسلامیی) کە تاکە بوونناسیی ڕاستو دروستە، سەرچاوەی هەڵقوڵینی هەموو شتەکانی مرۆڤی مسوڵمانە: ئیمانو عەقیدەی، عیبادەتی، ڕەوشتو ئاکارو...هتدی دەگەڕێنەوە بۆ بوونناسییەکەی: ئایا چۆن خۆت دەبینی؟ ئەگەر وا خۆت دەبینی، کە جێنشینی خوای، ئەگەر وا خۆت دەبینی دروستکراوی خوای، ئەگەر وا خۆت دەبینی، خوا تۆی لەم سەر زەوییەدا داناوە، تاکو تاقیت بکاتەوە.

هەروەها ئەگەر وا ژیانی دنیا دەبینی کە قۆناغێکە لە قۆناغەکانو، قۆناغی دیکەی بەدوادا دێ، ئەوکاتە دەزانی چۆن دەژی! بەڵێ بەڕاستیی هەر جۆری بوونناسیی مرۆڤی مسوڵمانە، کە ئیمانو عەقیدەکەشی دیاریی دەکا، ئایا کێ

---

[22] – لەکتێبی چوارەمی مەوسووعەی: (بیرکردنەوەی ئیسلامیی لەنێوان وەحییو واقیعدا)دا، (پایەکانی بیرکردنەوەی ئیسلامیی) بەدرێژیی باسی ئەو بابەتەمان کردوە.

بڕوا بەخوا دێنێ؟ بێگومان ئەو کەسەی کە خوا دەناسێ، پێشێ مرۆڤ دەبێ خوا بناسێو، بزانێ: خۆیی‌و دەورووبەری‌و گەردوون چۆن دروست بوون؟ ئنجا لەسەر بناغەی دەرککردنی ئەو ڕاستییە کە: دروستکراوەکان هەموویان پێویستییان بە بەدیهێنەرێك و، بە خاوەنێك هەیە، ئنجا دوای ئەوە ئیمان بەخواو بە پایەکانی دیکەی ئیمان دێنێ.

2) ئیمان‌و عەقیدەی ڕاست‌و ساغ:

واتە: ئیمان بە خوا، بە فریشتەکانی خوا، بە کتێبەکانی، بە پێغەمبەرانی (علیهم الصلاة والسلام)، بە ڕۆژی دوایی، بە قەدەرو، بە هەموو ئەو شتانەی دیکە کە پێویستە ئیمانیان پێ بهێندرێ.

بێگومان ئیمان سەرچاوەی تێکڕای خەسڵەت‌و ئاکارە پەسندەکان (فضائل)ەو، تاکو مرۆڤی مسوڵمان ئیمان‌و عەقیدەی ڕاستترو ڕۆچووتربێ، ڕەوشتی بەرزتر دەبێ.

3) خوا پەرستیی‌و پارێزكاریی:

بێگومان وەك چۆن ئیمان‌و عەقیدەی ڕاست‌و ساغ، هەڵقوڵاوی بووناسێكییەكی ڕاست‌و دامەزراوە، بەهەمان شێوەش: بە ئەندازەی چەسپاویی ئیمان، مرۆڤی مسوڵمان‌و خەڵك‌و كۆمەڵگای مسوڵمانیش بەگشتیی‌و، كەسانی سیاسیی‌و مشوور خۆریش بەتایبەت، خوا پەرستیی‌و دینداریی‌و بۆ خوا سوڵحان‌و پارێزكارییان باشتر دەبێ، چونكە گۆزە چی تێدابێ، هەر ئەوەشی لێ دەرژێ.

ئنجا بەدڵنیاییش خوا پەرستیی‌و پارێزكاریی (العبادة والتقوى) كە بەرهەمی ئیمان‌و عەقیدەی ئیسلامیین، دەبنە هەوێن‌و هەناو و كاكڵ‌و جەوهەری، سەرجەم بیروڕاو هەڵس‌و كەوتەكانی تاك‌و كۆمەڵ، وەك ئایەتەكانی كۆتایی سووڕەتی (الفرقان) بە درەوشاوەیی ئەوەی گوتمان پێشانی دەدەن، چونكە خوای زاناو شارەزا، بەندە هەڵبژاردەكانی خۆی بەناو و نیشانی: (عبادالرحمن) دەناسێنێ‌و، دواتر پاش ئەوەی بە سێزدە (13) خەسڵەتی بەرزو پەسند پێناسەیان دەكات، لەكۆتا خەسڵەتیاندا "كە سێزدەیەمینە" ئەو پاڕانەوەیە یان لێ دەگێڕێتەوە كە دەڵێن: (...واجعلنا للمتقين إماماً) بمانگێڕە بە پێشەوای پارێزكاران، كەواتە:

تەنیا كەسانێك شایستەیی پێگەی پێشەوایەتیی مسوڵمانانی پارێزكاریان هەیە، كە خاوەنی كۆی ئەو خەسڵەتو ئاكارە بەرزو پەسندانەبن، ئەوەش دەقی ئەو چواردە (14) ئایەتە موبارەكەی (الفرقان): ﴿ وَعِبَادُ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلَّذِينَ يَمْشُونَ عَلَى ٱلْأَرْضِ هَوْنًا وَإِذَا خَاطَبَهُمُ ٱلْجَٰهِلُونَ قَالُوا۟ سَلَٰمًا ﴿٦٣﴾ وَٱلَّذِينَ يَبِيتُونَ لِرَبِّهِمْ سُجَّدًا وَقِيَٰمًا ﴿٦٤﴾ وَٱلَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا ٱصْرِفْ عَنَّا عَذَابَ جَهَنَّمَ ۖ إِنَّ عَذَابَهَا كَانَ غَرَامًا ﴿٦٥﴾ إِنَّهَا سَآءَتْ مُسْتَقَرًّا وَمُقَامًا ﴿٦٦﴾ وَٱلَّذِينَ إِذَآ أَنفَقُوا۟ لَمْ يُسْرِفُوا۟ وَلَمْ يَقْتُرُوا۟ وَكَانَ بَيْنَ ذَٰلِكَ قَوَامًا ﴿٦٧﴾ وَٱلَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ ٱللَّهِ إِلَٰهًا ءَاخَرَ وَلَا يَقْتُلُونَ ٱلنَّفْسَ ٱلَّتِى حَرَّمَ ٱللَّهُ إِلَّا بِٱلْحَقِّ وَلَا يَزْنُونَ ۚ وَمَن يَفْعَلْ ذَٰلِكَ يَلْقَ أَثَامًا ﴿٦٨﴾ يُضَٰعَفْ لَهُ ٱلْعَذَابُ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ وَيَخْلُدْ فِيهِۦ مُهَانًا ﴿٦٩﴾ إِلَّا مَن تَابَ وَءَامَنَ وَعَمِلَ عَمَلًا صَٰلِحًا فَأُو۟لَٰٓئِكَ يُبَدِّلُ ٱللَّهُ سَيِّـَٔاتِهِمْ حَسَنَٰتٍ ۗ وَكَانَ ٱللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿٧٠﴾ وَمَن تَابَ وَعَمِلَ صَٰلِحًا فَإِنَّهُۥ يَتُوبُ إِلَى ٱللَّهِ مَتَابًا ﴿٧١﴾ وَٱلَّذِينَ لَا يَشْهَدُونَ ٱلزُّورَ وَإِذَا مَرُّوا۟

بِٱللَّغۡوِ مَرُّواْ كِرَامٗا ﴿٧٢﴾ وَٱلَّذِينَ إِذَا ذُكِّرُواْ بِـَٔايَٰتِ رَبِّهِمۡ لَمۡ يَخِرُّواْ عَلَيۡهَا صُمّٗا وَعُمۡيَانٗا ﴿٧٣﴾ وَٱلَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا هَبۡ لَنَا مِنۡ أَزۡوَٰجِنَا وَذُرِّيَّٰتِنَا قُرَّةَ أَعۡيُنٖ وَٱجۡعَلۡنَا لِلۡمُتَّقِينَ إِمَامًا ﴿٧٤﴾ أُوْلَٰٓئِكَ يُجۡزَوۡنَ ٱلۡغُرۡفَةَ بِمَا صَبَرُواْ وَيُلَقَّوۡنَ فِيهَا تَحِيَّةٗ وَسَلَٰمًا ﴿٧٥﴾ خَٰلِدِينَ فِيهَاۚ حَسُنَتۡ مُسۡتَقَرّٗا وَمُقَامٗا ﴿٧٦﴾﴾
الفرقان: ٦٣ ـ ٧٦

4) دڵسۆزیی‌و خۆشەویستی بۆ خەڵك:

هیچ گومانی تێدانیە کە ئەم پایەی چوارەمە، بەرهەمی پایەکانی پێش خۆیەتی، بەڵێ بەڕێزان! دوای هەبوونی: 1) بووناسییەکی ڕاست‌و دروست‌و، 2) ئیمان‌و عەقیدەیەکی ساغ‌و، 3) خواپەرستیی‌و پارێزکارییەکی باش‌و، 4) دڵسۆزیی‌و خۆشەویستییەکی چاك بۆ خەڵك، ئەوجار دەتوانین ڕەوشتێکی بەرزمان هەبێ لە سیاسەتکردندا، ئەگەرنا تۆ دنیا بە تاکە دەرفەتێك بزانی، کە زیاتر تێیدا ڕابوێری‌و، لەززەت وەربگری، یان تێیدا دەوڵەمەند بی، خۆت‌و خزم‌و حیزبت، ئەو کاتە ئەو بیرکردنەوەیەت وات لێ

دەکا، کە بەو شێوەیە ڕەفتار بکەی، کە گوێ نەدەی بە ئەخلاقو ڕەوشتو ئاکاری بەرزو پەسند!

دەرەنجام

ئنجا با بێینە سەر دەرەنجامو كۆتایی هەموو بابەتەكە:

براو خوشكانی بەڕێز! ئێمە وەك (كۆمەڵی ئیسلامیی) ستایشی خوای پەروەردگار دەكەین، كە ئێمەی خستۆتە سەر ڕاستە شەقامی خۆیو ئومێدم وایە هیدایەتی دابین، كە سیاسەتكردنەكەشمان بەشێوەیەكی شەرعییانەو ڕێكو پێك بووبێ، تاكە ڕاددەیەكی باش، بەڵام ئەوە مانای وانیە، كە پێویستییمان بەچاوبەخۆدا گێڕانەوەو، ڕەخنە لەخۆگرتنو خۆپشكنین نیە، بێگومان بەردەوام دەبێ خۆمان بپشكنینو، ئاگامان لەخۆمان بێ.

ئنجا كۆتایی هەموو بابەتەكە، بەم حەوت خاڵە دێنم، وەك دەرەنجامی كۆتایی:

1) ڕەوشت بەرزیی، لە هەموو ڕوویەكەوەو بەهەموو جۆرەكانیەوە، مایەی سەربەرزییو بەختەوەریی دنیاو دوارۆژە، تەماشا بكەن! خوا (سبحانە وتعالی) كە مەدحی پێغەمبەری خاتەم ﷺ، دەكات، كە پێغەمبەری خاتەم ﷺ لە هەموو ڕوویەكەوە لە لووتكەدا بووە، بەڵام پێی

دەفەرموێ: ﴿وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ ﴿٤﴾﴾ القلم: ٤ ، واتە: بەدڵنیایی تۆ ڕەوشتێکی مەزنت هەیە.

بۆیەش پیتی لەسەر (على)ی بۆ بەکارهێنراوە، یانی: تۆ ڕەوشتو ئاکاری مەزنت خستۆتە ژێر ڕکێفی خۆتەوەو، ڕەوشتی پەسندو جوان بۆتۆ، وەك وڵاخێکی دەستەمۆو ڕامکراوە.

زۆر کەس دەتوانێ سیاسیی بێ، سیاسیی بەو مانایەی کە ئێستا باوە، زۆر کەس دەتوانێ ئەهلی علیم بێ، دەتوانێ چی بێو چی بێ، بەڵام مەگەر کەسێ دڵەکەی بەخواوە پەیوەست بێ، ئەگەرنا ناتوانێ لە هەموو حاڵێکدا، ڕەوشتێکی بەرزو مەزنی هەبێ، بۆیە خوای بەرزو مەزن، پێغەمبەری خۆی بە شتێك مەدح دەکا، کە مەگەر هەر ئەو پێغەمبەرە مەزنە ﷺو کەسێك کە بەڕێی ئەودا دەڕوا، ئەوەی بۆ مەیسەربێ.

2) ڕەوشت بەرزیی‌و ئاکار پەسەندیی لە بواری سیاسەتدا، وەك هەموو بوارەکانی دیکە، فەرزەو بەشێکە لە دینداریی‌و مسوڵمانەتیی، وەك خوای پەروەردگار دەفەرموێ: ﴿وَمَنْ

أَحۡسَنُ دِينٗا مِّمَّنۡ أَسۡلَمَ وَجۡهَهُۥ لِلَّهِ وَهُوَ مُحۡسِنٞ وَٱتَّبَعَ مِلَّةَ إِبۡرَٰهِيمَ حَنِيفٗاۗ وَٱتَّخَذَ ٱللَّهُ إِبۡرَٰهِيمَ خَلِيلٗا ﴿١٢٥﴾ النساء: ١٢٥، **واته: ديندارىى كىٚ له هى كەسێك چاكتره، كه ڕووى خۆى تەسليمى خوا كردوه. (بۆ خوا ساغ بۆتەوه)و چاكەكاريشه! يانى بۆ خوا دڵسۆزەو، لەگەڵ خەڵكدا چاكەكاره.**

هەروەها خواى پاكو تاك فەرموويەتى: ﴿إِنَّ ٱللَّهَ مَعَ ٱلَّذِينَ ٱتَّقَواْ وَّٱلَّذِينَ هُم مُّحۡسِنُونَ ﴿١٢٨﴾﴾ النحل: ١٢٨ **، واته: بێگومان خوا لەگەڵ ئەوانەدايه كه پارێزكارنو، ئەوانەى كه چاكەكارن.**

3) ڕەوشت بەرزيى سياسيى، مرۆڤ له عەيبدارىى لاى خەڵكو، گوناهباريى لاى خوا دەپارێزىٚ، ئينسان كه درۆى نەكردو، وەعده خيلاف نەبوو و، شتى ژێر بەژێرى نەبوو و، موخەننەت نەبوو و، بۆ هەموو لايەك دڵسۆز بوو، ڕاستو ڕوون بوو، ڕاشكاو بوو، ئەوكاته: هيچ كەسێك ناتوانىٚ ڕەخنەيەكى شەرعيى بێنێتەوه سەرىٚ، واته: كه له شەرع لايدابىٚ، بەڵىٚ بەرِێزان! بەخوا هەر كەسێك له شەرع

لانەدات، نە گوناهباری لای خوا دەبێو، نە عەیبداری لای خەڵکیش.

4) بەهۆی ڕەوشت بەرزییەوە، خەڵكو وڵات لەو بەڵاو نەهامەتییانە دەپارێزرێ، کە دەرهاویشتەی ڕەوشت نزمیی‌و خراپەکارییین، بەتایبەت هی حوکمڕانان‌و سیاسەتمەداران، چونکە کەسێك کە لە ماڵی خۆیدا خراپەیەك دەکاو ڕەوشتێکی خراپی هەیە، زیاتر زەرەر لە خۆیی‌و ماڵ‌و منداڵەکەی دەدا، بەڵام کاتێك سیاسییەك حوکمڕانێك غەڵەتێکی سیاسیی دەکا، ڕەوشتێکی خراپی سیاسیی دەبێ، زەرەر لە خۆیی‌و خەڵکی وڵاتەکەی دەدا، بەگشتیی.

5) مرۆڤی ئاکار پەسەندو ڕەوشتوبەرز، هەمیشە دڵئاسوودەیەو بێ باکە، ئەوەی پەرێزی پاکە، بێ باکەو دڵی مورتاحە، چونکە: درۆی لەگەڵ کەسدا نەکردوە، فێڵی لە کەس نەکردوە، خیانەتی بەکەس نەکردوە، بوغزی بەرامبەر بە کەس نیە، بەڵێ ڕقی لە زوڵمە، ڕقی لە لادانە، ڕقی لە خراپەیە، بەڵام دڵسۆزە بۆ مرۆڤەکان.

زۆر کەس ڕەنگە ئەو دووانەی بۆ لێك جیا نەکرێنەوە:

ئێمە دەگونجێ ڕقمان لە زوڵم‌و فەسادو خراپەو، ماڵی گشتی بەهەدەردان‌و، قۆرخکاریی بێ، بەڵام بەزەییمان بە مرۆڤەکان دا بێ‌و بۆیان دڵسۆز بین، چونکە خوای پەروەردگار مرۆڤەکانی بۆیە دروستکردوون، کە بەختەوەربن، بەڵام کە بەهۆی خراپەوە خۆیان بەدبەخت دەکەن، دەبێ ڕقت لە خراپەکەیان بێ، بەڵام وەك مرۆڤ پەرۆشیانت بێ‌و، بەزەییت پێیاندا بێ‌و، بۆیان دڵسۆز بی.

6) تەنیا بەهۆی سیاسەتکردنی ڕەوشت بەرزانەوە، ئامانج‌و مەبەستە پەسندو بەرزەکان بە باشترین شێوەیە دەستەبەر دەبن.

7) ڕەوشتبەرزیی سیاسیی، مایەی ڕەزامەندیی خواو، پاداشتی نەبڕاوەی خوایە.

ئەم ئایەتە موبارەکەش دەکەمە میسکی خیتامی هەموو بابەتەکە: ﴿تِلۡكَ ٱلدَّارُ ٱلۡأٓخِرَةُ نَجۡعَلُهَا لِلَّذِينَ لَا يُرِيدُونَ عُلُوّٗا فِي ٱلۡأَرۡضِ وَلَا فَسَادٗاۚ وَٱلۡعَٰقِبَةُ لِلۡمُتَّقِينَ﴿٨٣﴾﴾ القصص: ٨٣ واتە: ئەم مەنزڵگای دوا ڕۆژە، تایبەتی دەکەین بە کەسانێکەوە، کە نایانەوێ بەرزیی‌و خۆهەڵکێشان لە زەویدا،

بکەنە پیشەیان‌و، ناشیانەوێ خراپەکاریی بکەن، (بەڵکو دەیانەوێ: خوای پەروەردگار لە خۆیان ڕازی بکەن)و سەرەنجامیش بۆ پارێزکارانە.

خوا بە لوتف‌و کەرەمی خۆی ئێمە لە پارێزکاران بگێڕێ‌و، لەو کەسانەمان بگێڕێ کە خۆیان بە ڕەوشتە بەرزەکان دەڕازێننەوە لە سیاسەتکردندا، تاکو ئەو حەوت بەرهەمەی خستماننەڕوو دەستەبەریان بکەین.

ناوەڕۆك	لاپەڕە